

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

« Η επίδραση της απουσίας της μητέρας στα παιδιά βρεφικής, προσχολικής και σχολικής ηλικίας πριν και εν μέσω της πανδημίας του ιού COVID – 19».

Όνοματεπώνυμο φοιτήτριας: Πετρίδου Βασιλική

A.M. 17001

Επόπτρια καθηγήτρια: Κονταξοπούλου Διονυσία

ΑΘΗΝΑ, 2021

UNIVERSITY OF WEST ATTICA

SCHOOL OF ADMINISTRATIVE, ECONOMICS AND SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF EARLY CHILDHOOD CARE AND EDUCATION

Diploma Thesis

«The effect of maternal absence on infants, preschoolers and school children before
and during the COVID-19 pandemic».

Name of student: Petridou Vasiliki

Registration number: 17001

Supervising teacher: Kontaxopoulou Dionysia

ATHENS, 2021

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

« Η επίδραση της απουσίας της μητέρας στα παιδιά βρεφικής, προσχολικής και σχολικής ηλικίας πριν και εν μέσω της πανδημίας του ιού COVID – 19».

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής συμπεριλαμβανομένου και του Εισηγητή

Η πτυχιακή/διπλωματική εργασία εξετάστηκε επιτυχώς από την κάτωθι Εξεταστική Επιτροπή:

Α/α	ΟΝΟΜΑΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΑΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗΥΠΟΓΡΑΦΗ
	Κονταξοπούλου Διονυσία	Επιστημονική συνεργάτης	
	Παπαηλίου Χριστίνα	Καθηγήτρια	
	Ναυρίδη Ευανθία	Επίκουρη καθηγήτρια	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ/ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο/η κάτωθι υπογεγραμμένος/η Πετρίδου Βασιλική του Σταύρου, με αριθμό μητρώου 69017001 φοιτητής/τρια του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Τμήματος Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής/διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

*Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή

*** Ονοματεπώνυμο/Ιδιότητα**

Η Δηλούσα

Διονυσία Κονταξοπούλου

Πετρίδου Βασιλική

* Σε εξαιρετικές περιπτώσεις και μετά από αιτιολόγηση και έγκριση του επιβλέποντα, προβλέπεται χρονικός περιορισμός πρόσβασης (embargo) 6-12 μήνες. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να υπογράψει ψηφιακά ο/η επιβλέπων/ουσα καθηγητής/τρια, για να γνωστοποιεί ότι είναι ενημερωμένος/η και συναινεί. Οι λόγοι

**χρονικού αποκλεισμού πρόσβασης περιγράφονται αναλυτικά στις πολιτικές του Ι.Α.
(σελ. 6):**

https://www.uniwa.gr/wp-content/uploads/2021/01/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CC%81%CF%82_%CE%99%CE%B4%CF%81%CF%85%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85%CC%81_%CE%91%CF%80%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B9%CC%81%CE%BF%CF%85_final.pdf

Copyright © Πετρίδου Βασιλική, 2022 Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Allrights reserved. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Στον θείο μου,

Μιλτιάδη Πετρίδη

12/04/2020

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πρώτα από όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω και ευγνωμονώ την επόπτρια καθηγήτρια της παρούσας μελέτης, την Κα Κονταξοπούλου Διονυσία, η οποία κατά την διάρκεια της συγγραφής και έρευνας βρισκόταν κάθε στιγμή δίπλα μου, αφού με πίστεψε, με στήριξε, με βοηθούσε και μου έδινε απλόχερα τις γνώσεις της. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλη την οικογένεια μου και τους φίλους μου διότι μου παρείχαν στήριξη από την πρώτη στιγμή της απόφασης εκκίνησης της ερευνάς, από το να με βοηθάνε ψυχολογικά μέχρι και να διαβάζουν κάποια σημεία της εργασίας, ακόμα και στις αρχές στο χτίσιμο κάνοντας δοκιμαστικά τα ερωτηματολόγια για παρατηρήσεις. Για αυτό λοιπόν τους ευχαριστώ θερμά και κυρίως για το χρόνο που αφιέρωσαν. Ένα ακόμα ευχαριστώ είναι απαραίτητο να δοθεί στους καθηγητές του Τμήματος Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής διότι σε αυτά τα 4 χρόνια φοίτησης, μού προσέφεραν γνώσεις, οι οποίες ήταν χρήσιμες και βασικές κατά την συγγραφή της παρούσας εργασίας αλλά και για το μελλοντικό αντικείμενο ενασχόλησης μου. Τέλος, νιώθω την ανάγκη να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στο δείγμα της έρευνας για τον χρόνο και τις πληροφορίες που διέθεσαν όσον αφορά τα παιδιά τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	5
Σημαντικότητα παρουσίας των γονέων και της μητέρας στους τομείς ανάπτυξης των παιδιών μέχρι και την προσχολική ηλικία	5
Κοινωνικός τομέας ανάπτυξης	5
Γνωστικός τομέας ανάπτυξης.....	6
Συναισθηματικός τομέας ανάπτυξης.....	6
Σημαντικότητα παρουσίας των γονέων και της μητέρας στους τομείς ανάπτυξης κατά την σχολική ηλικία	8
Κοινωνικός τομέας ανάπτυξης στην σχολική ηλικία.....	8
Γνωστικός τομέας ανάπτυξης στην σχολική ηλικία.....	9
Συναισθηματικός τομέας ανάπτυξης στην σχολική ηλικία	9
Δεσμοί προσκόλλησης.....	11
Στάδια δεσμών προσκόλλησης	11
Έρευνες τύπων δεσμών προσκόλλησης και τύποι γονέων	11
Διαδικασία αποχωρισμού από τον δεσμό προσκόλλησης.....	12
Εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνικότητα και σχολική επίδοση...14	
Τα εσωτερικευμένα προβλήματα (άγχος/κατάθλιψη) στην προσχολική και σχολική ηλικία.	14
Η επιθετική συμπεριφορά παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας.....	15
Η κοινωνικότητα των παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας	16
Η σχολική επίδοση.....	18
Η ζωή παιδιών εν μέσω Covid.....	19
Στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα	20
2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	22
Ερευνητική μέθοδος	22
Δείγμα	22
Ερευνητικό υλικό – εργαλείο	23

Ερευνητική διαδικασία	25
3 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	27
Δημογραφικά στοιχεία των αποτελεσμάτων 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών.....	27
Συσχέτιση μεταξύ της απουσίας μητέρας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων, επιθετικότητας και κοινωνικών προβλημάτων πριν και εν μέσω πανδημίας 1;6 – 5 ετών	30
.....Σ	
υσχέτιση μεταξύ της απουσίας μητέρας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων, επιθετικότητας, κοινωνικών προβλημάτων και σχολικής επίδοσης πριν και εν μέσω πανδημίας 6 – 12 ετών.....	32
.....Η	
επίδραση των ωρών απουσίας της μητέρας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα και κοινωνικά ζητήματα	34
.....Τ	
α εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνικότητα και σχολική επίδοση των παιδιών πριν και εν μέσω της πανδημίας.....	38
4 ΣΥΖΗΤΗΣΗ	40
.....Σ	
υζήτηση αποτελεσμάτων συσχέτισης της απουσίας της μητέρας με τα εσωτερικευμένα προβλήματα, την επιθετικότητα, τα κοινωνικά ζητήματα και την σχολική επίδοση (1;6 – 5 και 6 – 12 ετών) πριν και εν μέσω πανδημίας.....	40
.....Σ	
υζήτηση αποτελεσμάτων επίδρασης των ωρών απουσίας της μητέρας πριν και μέσω πανδημίας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνικά προβλήματα και σχολική επίδοση (1;6 – 5 και 6 – 12 ετών).....	45
.....Σ	
υζήτηση αποτελεσμάτων επίδρασης της συνθήκης (πριν και εν μέσω πανδημίας) στα εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνικότητα και σχολική επίδοση των παιδιών 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών.....	46
5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	49
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	52
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ	52

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	56
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 (1;6 – 5 ετών)	64
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 (6 – 12 ετών)	75

Πίνακας 1 Δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων	28
Πίνακας 2 Λόγοι απουσίας της μητέρας πριν την πανδημία.....	29
Πίνακας 3 Λόγοι απουσίας της μητέρας εν μέσω πανδημίας	30
Πίνακας 4 Ανάλυση συσχέτισης Pearson r για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της απουσίας της μητέρας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων, επιθετικότητας και κοινωνικότητας στην ηλικιακή ομάδα 1;6 – 5 ετών.	31
Πίνακας 5 Ανάλυση συσχέτισης Pearson r για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της απουσίας της μητέρας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων, επιθετικότητας, κοινωνικότητας και σχολικής επίδοσης στην ηλικιακή ομάδα 6 – 12 ετών.....	33
Πίνακας 6α Αναλύσεις T – test ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση επίδρασης ωρών απουσίας της μητέρας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα και στα κοινωνικά προβλήματα παιδιών 1;6 – 5 ετών.	35
Πίνακας 6β Αναλύσεις T – test ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση επίδρασης ωρών απουσίας της μητέρας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα και στα κοινωνικά προβλήματα παιδιών 1;6 – 5 ετών.	35 - 36
Πίνακας 7α Αναλύσεις T – test ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση επίδρασης ωρών απουσίας της μητέρας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα, στα κοινωνικά προβλήματα και την σχολική επίδοση 6 – 12 ετών.....	37
Πίνακας 7β Αναλύσεις T – test ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση επίδρασης ωρών απουσίας της μητέρας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα, στα κοινωνικά προβλήματα και την σχολική επίδοση 6 – 12 ετών.....	37
Πίνακας 8α Αναλύσεις T – test εξαρτημένων δειγμάτων στην διερεύνηση επίδρασης της ανεξάρτητης μεταβλητής, της συνθήκης πριν και εν μέσω της πανδημίας στις εξαρτημένες μεταβλητές (εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα και κοινωνική ζωή) παιδιών 1;6 – 5 ετών.	39
Πίνακας 8β Αναλύσεις T – test εξαρτημένων δειγμάτων στην διερεύνηση επίδρασης της ανεξάρτητης μεταβλητής, της συνθήκης πριν και εν μέσω της πανδημίας στις εξαρτημένες μεταβλητές (εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνική ζωή και σχολική επίδοση) παιδιών 6 – 12 ετών.	39-40

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρουσία της μητέρας από τα πολύ παλιά χρόνια είναι απαραίτητη. Η μητέρα αποτελεί στήριγμα, αναπτύσσει δεσμό και προσφέρει ασφάλεια στο παιδί. Για αυτόν τον λόγο, σκοπός εκπόνησης της συγκεκριμένης εργασίας είναι να μελετηθεί η απουσία της μητέρας από την ζωή των παιδιών σε δύο συνθήκες διαβίωσης. Αν αυτή σχετίζεται με κάποια προβλήματα που εμφάνιζαν τα παιδιά είτε πριν την έξαρση της πανδημίας που ξέσπασε στην Ελλάδα τον Μάρτιο του 2020 είτε η απουσία εν μέσω αυτής. Ίσως η κατάσταση με την μητρική απουσία να έχει αντίκτυπο στα παιδιά από βρεφική μέχρι και μέση παιδική ηλικία.

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η συσχέτιση μεταξύ της έλλειψης μητρικής παρουσίας παιδιών 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών με την πρόκληση των εσωτερικευμένων προβλημάτων δηλαδή του άγχους και κατάθλιψης, της εμφάνισης επιθετικών συμπεριφορών, ζητήματα κοινωνικότητας και σχολικής επίδοσης πριν και εν μέσω πανδημίας.

Για την έρευνα, η μέθοδος, η οποία βοήθησε στην συλλογή δεδομένων με σκοπό την ανάλυση και ύστερα την εξαγωγή αποτελεσμάτων ήταν η ποσοτική μέσω ερωτηματολογίων που δημοσιοποιήθηκαν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προς συμπλήρωση από μητέρες παιδιών 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών. Το εργαλείο ήταν η Λίστα Ελέγχου Παιδικής Συμπεριφοράς (Child Behavior Checklist = CBCL).

Από τα αποτελέσματα φάνηκε πως η απουσία της μητέρας δεν σχετίζεται με την εκδήλωση του άγχους/κατάθλιψης, της επιθετικότητας, της κοινωνικότητας και της σχολικής επίδοσης πριν την πανδημία και στην διάρκεια της χωρίς βέβαια να υπάρχει διαφορά μεταξύ των ηλικιών αφού τα αποτελέσματα έδειξαν τα ίδια και στα παιδιά 1; 6 – 5 και 6 – 12 ετών. Όσον αφορά, την σύγκριση των δύο συνθηκών πριν και εν μέσω του κορονοϊού παρατηρήθηκε μια μικρή αύξηση μέσα στην πανδημία. Συνεπώς, μπορεί να θεωρηθεί πως τελικά τα ερωτήματα που τέθηκαν είναι επιπτώσεις της έξαρσης του ιού και όχι τελικά της απύσας μητέρας.

Η έρευνα αυτή καλύπτει ένα κενό σημείο της βιβλιογραφίας και συνεισφέρει σε αυτήν. Τα αποτελέσματα είναι έγκυρα και αξιόπιστα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν θεωρητικά και να συμβάλουν σε μετέπειτα έρευνες.

Λέξεις κλειδιά:

Απουσία μητέρας, Παιδιά, Εσωτερικευμένα προβλήματα (άγχος/κατάθλιψη),
Επιθετικότητα, Κοινωνικότητα, Σχολική επίδοση, Πανδημία Covid-19

ABSTRACT

The presence of the mother from very old years is essential. The mother supports, develops a bond and offers security to the child. For this reason, the purpose of this study is to study the absence of the mother from the lives of children in two living conditions. If it is related to some problems that the children had either before the outbreak of the pandemic that broke out in Greece in March 2020 or the absence in the middle of it. The situation with maternal absence may have an impact on children from infancy to middle childhood

The aim of the present study is to correlate the lack of maternal presence of children 1;6 - 5 and 6 - 12 years with the provocation of internalized problems (anxiety and depression), the occurrence of aggressive behaviors, issues of sociability and school performance before and in the middle of pandemic.

For the research, the method, which helped in the collection of data for the purpose of analysis and then the extraction of results, was the quantitative one through questionnaires published on social media to be completed by mothers of children 1;6-5 and 6-12 years old. The tool was the Child Behavior CheckList (CBCL).

From the results it seems that the absence of the mother is not related to the manifestation of anxiety/depression, aggression, sociability and school performance before the pandemic and during Covid without of course without any difference between the ages since the results showed the same in children 1? 6 - 5 and 6 - 12 years. Regarding, compared to the two conditions before and during coronavirus a small increase was observed within the pandemic. Therefore, it can be considered that the questions raised are ultimately the consequences of the outbreak of the virus and not ultimately the absence of the mother.

This research covers a gap in the literature and contributes to it. The results are valid and reliable and can be used theoretically and contribute to subsequent research.

Key words:

Absent mother, Children, Internalized problems (anxiety/depression), Aggressiveness, Sociability, School performance, Pandemic Covid - 19

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα έρευνα ξεκίνησε από προσωπικό ενδιαφέρον. Το θέμα αφορά την δύσκολη κατάσταση της απουσίας της μητέρας και πως επιδρά σε παιδιά ηλικίας 1;6 – 5 και 6-12 ετών. Τα ερωτήματα της έρευνας αυτής, ξεκίνησαν από μια πιο γενική απορία, η οποία είναι αν η απουσία αντανακλά στην συμπεριφορά των παιδιών πριν αλλά και εν μέσω της πανδημίας του Covid - 19. Πιο ειδικά είναι τα εξής ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία αναφέρονται στο πως η έλλειψη αυτή επηρεάζει τα εσωτερικευμένα προβλήματα των παιδιών. Πως η έλλειψη ποιοτικού χρόνου εξαιτίας της απουσίας μεταξύ μητέρων και παιδιών επιδρά στην επιθετικότητα τους, στα κοινωνικά ζητήματα και στην σχολική επίδοση τους. Τα τελευταία χρόνια είναι συχνό φαινόμενο η πολύωρη απουσία από το σπίτι και συνεπώς από την ζωή των παιδιών και οφείλεται σε διάφορους λόγους (επαγγελματικοί, προσωπικοί, ιατρικοί, κοινωνικοί, ψυχολογικοί ακόμα και από την μορφή της οικογένειας). Η έρευνα όμως δεν θα επικεντρωθεί στους λόγους και στη σύσταση μιας οικογενείας αφού δεν ερευνούνται, δεν αποτελούν τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα. Είναι απλώς χαρακτηριστικά για την έρευνα.

Πάνω στο ζήτημα, στο οποίο υπάρχει μια έντονη απασχόληση δεν υπήρχαν παρόμοιες έρευνες για όλα τα ζητήματα. Ύστερα όμως από εκτεταμένη διαδικτυακά βιβλιογραφική ανασκόπηση εντοπίστηκε υλικό από ειδικούς, ψυχολόγους και παιδαγωγούς, οι οποίοι ασχολήθηκαν με κύριο θέμα τα παιδιά τυπικά αναπτυσσόμενα και μη, τον περίγυρο όπως την απουσία του πατέρα με αποτέλεσμα προβλήματα επιθετικής συμπεριφοράς και ψυχολογίας στα παιδιά και κυρίως στους γιούς (Geller, Garfinkel, Cooper & Mincy, 2009), (Sigle – Rushton & McLanahan, 2004). Εκτός από συμπεριφορά, η απουσία των πατεράδων φαίνεται να προκαλούν την αβεβαιότητα, την ανασφάλεια, το άγχος και εσωτερική ένταση (McCord, McCord & Thurder, 1962), (McLanahan, 1999).

Όσον αφορά την απουσία της μητέρας, σε παλιότερη μελέτη βρέθηκε πως η απουσία προκαλεί άγχος, δυσφορία και επηρεάζει την γενική συμπεριφορά του παιδιού (Shaw & Routh, 1982). Ακόμα, το άγχος του παιδιού μεταφέρεται από αυτό της μητέρας που είναι για επιβίωση και εργασία (Crnic, Gaze & Hoffman, 2005), (Poduval & Poduval, 2009).

Για την επιθετική συμπεριφορά δεν εντοπίστηκε μελέτη που να αποδίδεται στην απύουσα μητέρα. Σύμφωνα με έρευνες αποδίδεται στον αποδιοργανωτικό δεσμό προσκόλλησης και τον ανασφαλή με το οικογενειακό πλαίσιο (Lyons – Ruth, 1996), (Πάνου & Μπίσκου, 2012). Για την σχολική ηλικία αναφέρεται ως αιτία της επιθετικότητας, οι εργαζόμενες μητέρες (Poduval & Poduval, 2009), ο συναισθηματικός τομέας του παιδιού (Bohnert, Crnic & Lim, 2003) και οι επιπτώσεις του διαζυγίου των γονέων (Weaver & Schofield, 2015). Επιπροσθέτως, επιθετικότητα προκαλεί ο αποχωρισμός τους από το πρόσωπο φροντίδας (Network, N. E. C. C. R., 1997).

Ερευνήθηκε η κοινωνική υπόσταση σε όλο το ηλικιακό φάσμα και βρέθηκε πως η κοινωνική ζωή επηρεάζεται από την μάθηση (McClelland & Morrison, 2003) και (Merrell & Gimpel, 2014), προβλήματα γονέων (Breux, Harvey & Ilugo, 2014) και την επιρροή στην προσχολική ηλικία σε αυτό από την απουσία του πατέρα αλλά και της μητέρας (Torres, Verissimo, Monterno, Ribeiro, Mpsyclinic & Santos, 2015).

Η σχολική επίδοση κατά την οποία από μελέτες φαίνεται να έχει σχέση με την απουσία της μητέρας λόγω εργασίας (Milne, Myers, Rosenthal & Ginsburg, 1986), την στάση των γονέων αλλά και τα εξωτερικά κίνητρα των παιδιών (Παπαγεωργίου, 2007), (Κέλμαλη, 2015) και τα εσωτερικά (Λεμονίδου, 2003).

Το θέμα, το οποίο θα μελετηθεί είναι τεράστιας σημασίας διότι είναι κάτι το οποίο απασχολεί αρκετά και δεν έχει μελετηθεί πρόσφατα σε βάθος. Από την αρχαιότητα, αναλάμβαναν κατά κύριο λόγο οι μητέρες το μέγαλωμα των παιδιών καθώς δεν εργάζονταν λόγω των πεποιθήσεων. Αντίθετα, οι πατεράδες εργάζονταν. Τα ίδια με τις μητέρες ακλουθούσαν τα κορίτσια αφού αυτό μάθαιναν μεγαλώνοντας (Koenig, 2010). Οι ίδιες συνθήκες ζωής ίσχυαν και πριν την αρχαιότητα, την εποχή του λίθου και την εποχή του χαλκού (Μαϊστρέλλης, Καλύβη & Μιχαήλ, 2015).

Κατά την περίοδο του μεσαίωνα, η θέση των γυναικών ήταν κατώτερη από του άνδρα και δεν άλλαζε μόνο από αιώνα σε αιώνα αλλά και από τάξη σε τάξη. Αν οι γονείς προέρχονταν κυρίως από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα είχαν δυσκολίες. Ο πατέρας ήταν αναγκασμένος να εργάζεται όλη μέρα και τα παιδιά δεν τον έβλεπαν σχεδόν καθόλου. Συνεπώς, οι μητέρες είχαν αναλάβει εξ ολοκλήρου την φροντίδα και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους (Δημητρούκας & Ιωάννου, 2013).

Στην αναγέννηση παρατηρείται μια μικρή βελτίωση των συνθηκών ζωής. Οι ανθρωπιστές κατά την περίοδο αυτή άρχισαν να διαδίδουν νέες ιδέες. Στις κοινωνικά χαμηλές τάξεις, οι πατεράδες πλέον ψάχνουν μόνιμη εργασία και η ανατροφή των παιδιών ανήκε στις μητέρες. Σιγά - σιγά, οι γυναίκες άρχισαν να εργάζονται και λιγότερο να διαπαιδαγωγούν τα παιδιά λόγω του πολέμου όπου οι πατεράδες ήταν μακριά (Δημητρούκας & Ιωάννου, 2013). Την εποχή της Τουρκοκρατίας δημιουργούνται ελληνικά σχολεία, τα οποία φρόντιζαν για την εκπαίδευση των Ελλήνων και άλλων ορθόδοξων με έντονη την διάκριση μεταξύ φύλλων (φοιτούσαν μαθητές αγόρια λαϊκών στρωμάτων), τα λεγόμενα φροντιστήριον (φροντίς + τήριον). Τα αγόρια από υψηλότερα κοινωνικά στρώματα είχαν κατ'οίκον διδασκαλία (Χατζόπουλος, 1991). Κατά την βιομηχανική επανάσταση, έκαναν την εμφάνιση τους τα πρώτα γυναικεία κινήματα, τα λεγόμενα φεμινιστικά απαιτώντας ίσα δικαιώματα. Παράλληλα αναπτύσσονται και τα συνδικαλιστικά κινήματα, τα οποία αφορούσαν εργατικές κινητοποιήσεις για να συνεχίσουν να εργάζονται και να μην αντικατασταθούν από μηχανήματα με σκοπό να βγάζουν για τα προς το ζην τους. Έτσι πλέον και οι γυναίκες εργάζονται. Για πρώτη φορά έχουν αναλάβει την διαπαιδαγώγηση των παιδιών οι πατεράδες (Κολιόπουλος κ.ά., 2013).

Φτάνοντας στο σήμερα παρατηρείται πως όλο και περισσότεροι γονείς ανεξαρτήτου φύλλου εργάζονται καθημερινά για πολλές ώρες. Στην σύγχρονη εποχή, και οι δυο γονείς έχουν μερίδιο στην φροντίδα και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους. Ωστόσο η απύσα μητέρα, ενδεχομένως να έχει κάποιο αντίκτυπο στα παιδιά, κάτι που θα μελετηθεί στην παρακάτω έρευνα.

Στόχος λοιπόν της παρούσας έρευνας είναι αν τελικά η απουσία αυτή παίζει σημαντικό ρόλο σε κάποιες πιο ειδικές συμπεριφορές και αντιδράσεις όπως στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα, στην κοινωνικοποίηση και ανταπόκριση στις σχολικές υποχρεώσεις και επιδόσεις. Συνεπώς, βασικός σκοπός της εργασίας είναι να διεξαχθούν ασφαλή, αξιόπιστα και έγκυρα αποτελέσματα μέσω της συλλογής δεδομένων πάνω στα ερευνητικά ερωτήματα. Θα εξεταστεί κατά πόσο επιδρά στην συμπεριφορά των παιδιών σε δύο διαφορετικές συνθήκες. Η πρώτη συνθήκη είναι πριν την πανδημία του Covid-19 που έκανε την εμφάνιση του στην Ελλάδα τον Μάρτιο του 2020 ενώ η δεύτερη συνθήκη είναι εν μέσω της πανδημίας και των καραντινών κατά τις οποίες τα παιδιά και οι μητέρες παρέμεναν στο σπίτι. Οι έρευνες που έχουν

βρεθεί για αυτήν την επίκαιρη κατάσταση αφορούν κυρίως τις επιπτώσεις του ιού στους ενήλικές οπού δείχνει μια επιρροή σε αυτούς. Έρευνες που αφορούν τα παιδιά 3-11 ετών πραγματοποιήθηκαν μέσω εξέτασης των ζωγραφιών τους για τον ιό, πώς τον αντιλήφθηκαν. Φάνηκε ότι έχουν καταλάβει περί τίνος πρόκειται και πως προστατεύονται από αυτό (Bonoti, Christidou & Papadopoulou, 2021). Ο συνδυασμός απουσίας της μητέρας και της πανδημίας δεν έχει μελετηθεί πως επιδρά στα παιδιά και ειδικότερα αν σχετίζεται με το άγχος/κατάθλιψη, την επιθετικότητα, την κοινωνικότητα και την σχολική επίδοση.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει το θεωρητικό υπόβαθρο, το οποίο έχει να κάνει με την επίδραση της απουσίας της μητέρας στα παιδιά. Στο 1^ο κεφάλαιο της εργασίας αναγράφεται η βιβλιογραφική ανασκόπηση και πιο συγκεκριμένα η σημαντικότητα της παρουσίας των γονέων και ειδικότερα της μητέρας στους τομείς ανάπτυξης των παιδιών βρεφικής, προσχολικής και σχολικής ηλικίας. Οι δεσμοί προσκόλλησης μητέρων – παιδιών, η ανάλυση των εννοιών και όρων του υπό μελέτης θέματος, λίγα στοιχεία για τον Covid, για την ζωή των παιδιών εν μέσω αυτού και τέλος ο στόχος και τα ερευνητικά ερωτήματα αυτής της έρευνας.

Το δεύτερο μέρος αναφέρεται στο ερευνητικό κομμάτι. Σε αυτό περιέχεται η μεθοδολογία. Περιλαμβάνεται η περιγραφή της μεθόδου, η οποία χρησιμοποιήθηκε, η δειγματοληψία, το εργαλείο και η διαδικασία που ακολουθήθηκε με σκοπό την συλλογή δεδομένων. Σε αυτό το μέρος προστίθεται η ανάδειξη των αποτελεσμάτων της έρευνας. Σε επόμενο κεφάλαιο εμπεριέχεται η συζήτηση των αποτελεσμάτων, τα οποία έχουν βγει από την έρευνα πραγματοποιώντας ανασκόπηση και σχολιασμός αυτών. Τέλος, τα συμπεράσματα κατά τα οποία παρατίθενται εν συντομία ό,τι ακριβώς έχει ήδη αναφερθεί στην ερευνητική εργασία, συμβολή της συγκεκριμένης έρευνας, περιορισμοί που παρουσιάστηκαν κατά την διάρκεια αυτής και μελλοντικές προτάσεις.

1 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Σημαντικότητα παρουσίας των γονέων και της μητέρας στους τομείς ανάπτυξης των παιδιών μέχρι και την προσχολική ηλικία

Η οικογένεια θεωρείται φορέας ανάπτυξης του παιδιού. Δίνει τα κατάλληλα ερεθίσματα, διαδραματίζει ρόλο στην διαμόρφωση συμπεριφοράς του και αποτελεί πρότυπο σ' όλες τις φάσεις ανάπτυξης. Οι τομείς αναπτύσσονται σταδιακά ως και την ενηλικίωση. Είναι δια βίου όπως υποστηρίζει ο Σόλωνας *«Γηράσκω δ' αείει πολλά διδασκόμενος»* που σημαίνει «όσο ζω, μαθαίνω». Βαθμιαία ανάπτυξη, με νέα επιτεύγματα που προστίθενται στα ήδη υπάρχοντα. Όσα κατακτούνται μένουν σταθερά και δεν χάνονται. Οι κρίσιμες περίοδοι, οι λεγόμενες ευαίσθητες, τις οποίες αναπτυξιακοί ψυχολόγοι υποστηρίζουν ότι τα παιδιά (έως 4 ετών) έχουν ανάγκη την παρουσία των γονέων ώστε να νιώσουν ασφάλεια για εξερεύνηση με τις 5 αισθήσεις τους. Έτσι αναπτύσσονται οι τομείς. Παρακάτω θα γίνει αναφορά σε μερικούς από αυτούς.

Κοινωνικός τομέας ανάπτυξης

Στον κοινωνικό τομέα, ο William Goode υποστηρίζει την οικογένεια πρότυπο, ως μικρό κοινωνικό πλαίσιο με κανόνες αποκτώντας την ικανότητα κοινωνικοποίησης μέσω της δημιουργίας προσωπικότητας και των ίδιων των συμπεριφορών τους για το τι είναι κοινωνικά αποδεκτό (Κοινωνικοποίηση, 2021).

Η μη λεκτική έκφραση και μίμηση εκφράσεων, φωνής αποτελεί τρόπο κοινωνικοποίησης των βρεφών. Η μίμηση, πως οι μητέρες αλληλεπιδρούν με τους άλλους είναι στοιχείο της κοινωνικότητας. Το άγχος αποχωρισμού (έως 1 έτος) έχει άμεση σχέση με την ανάπτυξη του κοινωνικού τομέα, αντανακλάται στους κοινωνικούς δεσμούς. Στην θέα άγνωστου προσώπου, η απουσία της είναι αισθητή στο βρέφος με αποτέλεσμα την πρόκληση δυσφορίας.

Σύμφωνα με τον Erikson (1963), στην προσχολική ηλικία αναπτύσσεται η ψυχοκοινωνική και η πρωτοβουλία. Αίσθηση του εαυτού ως μέλος της κοινωνίας και κατανόηση της συμπεριφοράς των άλλων. Το παιδί περνάει σταδία, την ανεξαρτησία - αυτονομία (18 μηνών - 3 ετών) και την πρωτοβουλία ή ενοχή (3 – 6 ετών) όπου οι γονείς χρειάζεται να είναι θετικοί στην ανεξαρτησία του παιδιού τους και στήριξη στις πρωτοβουλίες του (Feldman, 2011).

Οι Kohlberg και Piaget αναφέρονται στο τέλος της προσχολικής ηλικίας, αρχίζει η ανάπτυξη κοινωνικής ηθικότητας, αφορά την αλληλεπίδραση γνωστικού – κοινωνικού τομέα. Η προ-συμβατική ηθική οπού αποτελείται από την επιβράβευση, την τιμωρία και την πιστή ακολουθία των κανόνων μονό όταν είναι για το δικό τους συμφέρον (Χατζηχρήστου, 2011).

Γνωστικός τομέας ανάπτυξης

Η μνήμη λόγω της πλαστικότητας του εγκεφάλου των βρεφών δέχεται καινούργια ερεθίσματα και μηνύματα, τα οποία διατηρεί με αποτέλεσμα την γνωστική ανάπτυξη και μάθηση οπού δεν έρχεται από διδαχή (βιολογικός). Το παιδί έχοντας ως πρότυπα τους γονείς μιμείται τις ενέργειες που έχει παρατηρήσει και τις επαναλαμβάνει σε ύστερο χρόνο (παράγοντας αλληλεπίδρασης). Αυτές αποτελούν στρατηγικές μάθησης από την γέννηση (California department of Education, 2009).

Σύμφωνα με τον Piaget, το βρέφος από την γέννηση με αποκορύφωμα τους 4 μήνες περιεργάζεται το περιβάλλον και τα παρεχόμενα ερεθίσματα μέσω των αισθήσεων, η αισθησιοκινητική περίοδος. Οι γονείς βρίσκονται μαζί του για να νιώσει την απαραίτητη ασφάλεια εξερεύνησης. Η άμεση ανταπόκριση και η στάση τους στο λεκτικό και μη είναι σημαντική. Συνεπώς, η απουσία δεν προσφέρει στο παιδί κάτι (Maguire-Fong, 2019). Προλογική περίοδος (2 – 7 ετών), βελτίωση εσωτερικής αναπαράστασης γεγονότων, συμβολισμού και δεν εξαρτώνται από την αισθητικοκινητική εμπειρία. Η γνώση συνοδεύεται από την γλώσσα, η εννοιολογική περίοδος. Στα 4 – 7 έτη, πραγματοποιείται η χρήση του συλλογισμού και αναζήτησης της γνώσης από τα ίδια (Feldman, 2011).

Ο Vygotsky (1979) εξέφρασε πως η γνωστική ανάπτυξη είναι αποτέλεσμα κοινωνικής αλληλεπίδρασης παιδιών – ενήλικων και θεωρίας περί θεμελίων. Οι νοητικές ικανότητες αυξάνονται στην προσχολική ηλικία. Οι γονείς προσφέρουν νέα ερεθίσματα, πληροφορίες για την λειτουργία της ζώνης επικειμένης ανάπτυξης παρέχοντας στήριξη για μάθηση και επίλυση προβλημάτων (Feldman, 2011).

Συναισθηματικός τομέας ανάπτυξης

Το συναίσθημα είναι σημαντικό στα παιδιά, αποτελεί κάτι ευχάριστο ή δυσάρεστο. Ανάμεσα σε αυτά τα δυο θεμελιώδη, περιβάλλονται άλλα συναισθήματα. Σύμφωνα με τους Saarni κ.α. (2006), γεννιούνται σε ορισμένες συνθήκες, συνδυάζοντας γνωστικής

πλευράς καταστάσεις με συναισθήματα εξωτερικά αλλά και εσωτερικά ερεθίσματα, αντιδράσεις που έχουν αποθηκευτεί στο άτομο.

Ο Carroll Izard και συνεργάτες υποστήριξαν τα πρωτογενή συναισθήματα (γέννηση – 1^ο έτος) ξεπροβάλλουν καθαρά με διαφορετικούς τρόπους από ότι τα δευτερογενή (1 – 3 ετών). Το πολιτισμικό πλαίσιο, η αλληλεπίδραση με την μητέρα (πχ κοινωνικό χαμόγελο) καθώς αναζητούν την οπτική επαφή με αυτή φάνηκε πως παίζουν ρόλο. Αντίθετα, εμφανίζουν φόβο, θυμό σε άγνωστα πρόσωπα όταν δυσαρεστούνται. Τα παιδιά καθησυχάζονται όταν είναι με την μαμά τους.

Συμφώνα με τον Field (2007), τα βρέφη χρειάζονται οικεία πρόσωπα σταθερά και διαθέσιμα οπού θα επικοινωνήσουν τις ανάγκες τους για να καλυφτούν εκφράζοντας τα συναισθήματα τους. Σύνηθες είναι το κλάμα για κάποια ανάγκη, οι γονείς βρίσκουν την αιτία και είναι διαθέσιμοι να την καλύψουν. Προσφέρεται ασφάλεια, ηρεμία, σταθερότητα. Συνεπώς η απουσία, λαμβάνεται ως απόρριψη προκαλώντας άγχος, φόβο, ασταθές κλίμα και μη συναισθηματική κάλυψη αναγκών. Ως εμπόδιο στην συναισθηματική ανάπτυξη λαμβάνεται η μητρική κατάθλιψη.

Τα μικρά παιδιά έχουν την ικανότητα να αυτορρυθμίζουν τα συναισθήματα τους όπως κάνουν λόγο ο Gronlick κ.α (1990). Ο Eisenberg (2007) προσθέτει ότι μπορούν να ελέγξουν το πότε, το πως, το που θα εκφράσουν τα συναισθήματα τους (Lightfoot, Cole&Cole, 2014).

Σημαντικότητα παρουσίας των γονέων και της μητέρας στους τομείς ανάπτυξης κατά την σχολική ηλικία

Στην μέση παιδική ηλικία, οι τομείς ανάπτυξης έχουν ήδη αναπτυχθεί από πιο μικρές ηλικίες με την βοήθεια των σημαντικών προσώπων. Έτσι, στην σχολική ηλικία και μετά, τα παιδιά εξελίσσουν και κορυφώνουν την ανάπτυξη των τομέων κυρίως μόνα τους.

Κοινωνικός τομέας ανάπτυξης στην σχολική ηλικία

Η κοινωνικότητα αποτελεί ένωση αντιλήψεων, σκέψεων, συναισθημάτων, συμπεριφορών και δεξιοτήτων. Τα παιδιά έχουν ανάγκη για επικοινωνία, επαφή με συνομήλικους. Μια διαδικασία αέναη. Δημιουργούνται σχέσεις, δεσμοί, φιλίες και συγκροτούνται ομάδες. Στο παιχνίδι οργανώνονται καλύτερα, συνεργάζονται μεταξύ τους και ακολουθούν κανόνες. Ο κοινωνικός τομέας ανάπτυξης επηρεάζεται από τον γνωστικό τομέα. Αναπτύσσεται η κοινωνική αντίληψη όπου μαθαίνουν ποια συμπεριφορά είναι κοινωνικά αποδεκτή για να την διατηρήσουν.

Οι μελέτες των Boggiano, Klinger & Main (1986) και Ruble & Dweck (1995) έδειξαν ότι τα παιδιά 7-9 ετών περιγράφουν τους ανθρώπους με τα χαρακτηριστικά τους, τα οποία αποτελούν κριτήρια για συναναστροφή.

Ο Piaget (1932) διακρίνει τους κανόνες που καθορίζουν τον τρόπο συμπεριφοράς σε τέσσερις κατηγορίες. Οι ηθικοί κανόνες (τι είναι σωστό, λάθος), οι κοινωνικές συμβάσεις, οι ομαδικοί κανόνες και οι προσωπικοί κανόνες (4 – 7 ετών). Στα 5- 8 έτη, περνούν από τον ηθικό ρεαλισμό ή ετερόνομη ηθική με το σκεπτικό ότι οι κανόνες είναι απαράβατοι. Σε επόμενο στάδιο (8 – 10 έτη), του ηθικού σχετικισμού ή αυτόνομης ηθικής, αντίληψη του κάθε κανόνα και αυστηρής τήρησης με μικρές τροποποιήσεις αν είναι εφικτό.

Ο Kohlberg (1984) αναφέρει στην ανάπτυξη της κοινωνικής ηθικότητας έξι στάδια για την απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων. Η προ-συμβατική, η ετερόνομη και η συντελεστική ηθική. Τα παιδιά συμμορφώνονται στους κανόνες για να αποφύγουν την τιμωρία, τους ακολουθούν προκειμένου να επιβραβευτούν αλλά και για προσωπικά συμφέροντα. Στον 10^ο - 11^ο χρόνο, τα παιδιά ενδιαφέρονται να διατηρήσουν καλές κοινωνικές σχέσεις. Τέλος, συμμορφώνονται με τους κανόνες και επιδιώκουν να πράττουν με το κοινωνικό επιθυμητό (Χατζηχρήστου, 2011).

Γνωστικός τομέας ανάπτυξης στην σχολική ηλικία

Σύμφωνα με τον Piaget (1952), στα δύο ήδη κατεκτημένα στάδια της αισθησιοκινητικής και της προλογικής από την βρεφική και την προσχολική ηλικία, τα παιδιά στην σχολική περνούν από την περίοδο της συγκεκριμένης λογικής. Στο στάδιο αυτό (7 – 12 ετών) χρησιμοποιούν τις νοητικές λειτουργίες σε οτιδήποτε καλούνται να πράξουν σχηματίζοντας τις γνωστικές δομές, οργανώνουν την σκέψη τους, την αντιστρέφουν, την ομαδοποιούν και αναπτύσσεται η προσαρμογή. Οι αποκαλούμενες λειτουργικές σταθερές, αφομοιώνουν μια έννοια, την ενσωματώνουν στις νοητικές δομές και συμμορφώνονται ανάλογα με το τι έχουν προσλάβει. Το τρίπτυχο βοηθάει στον έλεγχο της συμπεριφορά τους. Στάσεις, δεξιότητες και απόψεις αποκτώνται μέσω μίμησης (Ελληνιάδου, Κλεφτάκη & Μπαλκίζας, 2008).

Τελευταίο στάδιο, η τυπική λογική περίοδος (11 ετών – εφηβεία). Με λίγα λόγια, η αρχή της αφηρημένης σκέψης, της λογικής και του ρεαλισμού. Στην εφηβεία, γίνονται όλο και πιο περίπλοκα, βρίσκουν λύσεις νοερά σε προβλήματα, ξεχωρίζουν το τι γίνεται πραγματικά από το τι είναι πιθανό και εκφράζονται λεκτικά με πιο σιγουριά (Elliott et al., 2008).

Συναισθηματικός τομέας ανάπτυξης στην σχολική ηλικία

Τα παιδιά 6 – 12 ετών βιώνουν τα δευτερογενή συναισθήματα, τα οποία εξαρτώνται κυρίως από την γνώση. Είναι ενσυνείδητα, αυτό-αξιολογητικά, ενοχή και υπερηφάνεια. Κατανοούν τα συναισθήματα και τις αιτίες πρόκλησης τους (Saarni, Mumme & Campos, 1998). Οι Gnepp και Klayman (1992) ισχυρίστηκαν πως τα παιδιά χωρίς διαφορές μεταξύ τους αισθάνονται πολύ πιο έντονα σε μια ίδια κατάσταση. Η εκδήλωση όμως εξαρτάται από το αποτέλεσμα της και από την δεδομένη στιγμή που συμβαίνει κάτι που τους προκαλεί το συναίσθημα. Σε αυτή την ηλικία ουσιαστικά είναι η φάση που βιώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι πριν την ενσυναίσθηση όπου είναι σε θέση να βρίσκονται στην συναισθηματική θέση ενός άλλου ατόμου (Fabes, Eisenberg, Eisenbud & Strayer, 1993).

Ο συναισθηματικός τομέας αλληλένδετος με τον κοινωνικό και με τον γνωστικό. Στον πρώτο, εντάσσεται η παρέα με τους συνομήλικους αλλά και με τους γονείς. Οι δεσμοί και η αίσθηση του ανήκειν σε πλαίσια έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη των συναισθημάτων στα παιδιά. Στα 8 έτη, συνδέουν τα συναισθήματα με εσωτερικευμένα πρότυπα ‘σωστής’ συμπεριφοράς διαμορφώνοντας τον κοινωνικό έλεγχο, την

αυτορρύθμιση. Αυτά συμβάλουν στο τι πρέπει να κάνουν για να μην τους δημιουργηθούν δυσάρεστα συναισθήματα ως αποτέλεσμα κάποιας πράξης.

Δεσμοί προσκόλλησης

Στάδια δεσμών προσκόλλησης

Η προσκόλληση, προδιάθεση δημιουργίας συναισθηματικού δεσμού των παιδιών συνήθως με την μητέρα βασιζόμενη στην συμπεριφορά της αλλά δεν αποκλείεται και με άλλα πρόσωπα, οικεία σε αυτά. Τα άτομα με τα οποία προσκολλούνται πρέπει να βρίσκονται κοντά τους διότι αποτελούν στήριγμα. Έρευνες των Bowlby (1969, 1988), Ainsworth και συνεργάτες (1978) έδειξαν την προσκόλληση ως έμφυτη και απαραίτητη κατά τα πρώτα χρόνια (Γαλανάκη, 2011).

Το παιδί περνάει από στάδια ανάλογα την ηλικία του. Αδιαφοροποίηση προσκόλληση (8 εβδομάδων – 5 μηνών) σε οποιαδήποτε πρόσωπο. Μονοπροσωπική προσκόλληση (5 μηνών – 1 έτος), παρατηρείται προς το άτομο φροντίδας, συνήθως στη μητέρα. Τέλος, η πολυπροσωπική, η προσκόλληση και σε άλλα πρόσωπα του άμεσου περιβάλλοντός (Cole&Cole, 2000). Οι Piaget, Wallon και Freud υποστηρίζουν ότι η μη δημιουργία δεσμών προκαλεί μελλοντικά προβλήματα.

Πρώτη φάση, προ του δεσμού δένονται με τους παρέχοντες φροντίδας (γέννηση - 6 εβδομάδων). Ο υπό-διαμόρφωση δεσμός (6 εβδομάδων έως 6-8 μηνών), τα βρέφη αντιδρούν διαφορετικά στα οικεία και στα άγνωστα πρόσωπα. Ο σαφής δεσμός (6-8 μηνών έως περίπου 2 ετών), έντονο άγχος αποχωρισμού από το δεσμό. Αμοιβαίες σχέσεις, τα παιδιά στην προσχολική ηλικία περνάνε χρόνο μακριά από το πρόσωπο δεσμού τους αλλά όχι καθόλου. Ο δεσμός λειτουργεί ως ασφάλεια, σταθερότητα, άμεση ανταπόκριση, παράγοντας ανάπτυξης του γνωστικού τομέα. (Raymond, 2001).

Έρευνες τύπων δεσμών προσκόλλησης και τύποι γονέων

Η Dr Ainsworth (1969) μελέτησε την θεωρία προσκόλλησης Bowlby μέσω πειράματος σε συνθήκες αποχωρισμού βρέφους από την μητέρα του (12 - 18 μηνών). Το βρέφος, η μητέρα και ένας άγνωστος βρίσκονταν σε ένα δωμάτιο. Ύστερα, το παιδί έμενε μόνο με τον άγνωστο οδηγώντας στους τέσσερις τύπους δεσμών και πως επηρεάζονται κατά την απουσία του προσώπου αναφοράς.

Στον **ασφαλή δεσμό**, το βρέφος εμφανίζει δυσφορία όταν το πρόσωπο δεσμού αποχωρεί και το επιζητά. Στην επιστροφή του, ανταποκρίνεται θετικά χωρίς να το επηρεάζει το γεγονός της απουσίας που είχε προηγηθεί. Αποδείχθηκε πως βοηθάει την

ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και την βάση για μελλοντική υγιή φιλία διακατεχόμενη από εμπιστοσύνη, αποδοχή, αμοιβαιότητα (Sroufe, 2005).

Ο Lyons αναφέρει τους υπόλοιπους δεσμούς προσκόλλησης σε σχέση με την επιθετικότητα. Στον **αγχώδη/αποφευκτικό δεσμό**, το βρέφος βιώνει συναισθήματα θυμού, αγωνίας και στεναχώριας κατά την αποχώρηση με αδυναμία παρηγοριάς. Ο **αμφίθυμος δεσμός**, εξαρτημένο από τον δεσμό και στην επανένωση αντιστέκεται. Ο **αποδιοργανωμένος δεσμός**, το βρέφος αντιδράει, συμπεριφέρεται μη προβλέψιμα. Στην επιστροφή του δεσμού, παρουσιάζει φόβο, σύγχυση και δύσκολα παρηγορείται (Lyons-Ruth, 1996).

Αξίζει να σημειωθεί πως στην δημιουργία δεσμών παίζουν σημαντικό ρόλο οι έξι τύποι γονέων. Οι *ευερέθιστοι γονείς*, διακατεχόμενοι από νευρικότητα, έντονες αντιδράσεις δεν προσφέρουν σταθερότητα στα παιδιά. Οι *απαιτητικοί* απαιτούν από τα παιδιά να ακολουθήσουν ένα έντονο πολύωρο πρόγραμμα που τους έχουν φτιάξει χωρίς να τα λάβουν υπόψη ώστε να μην νιώθουν αισθητά την απουσία. Οι *απορριπτικοί*, δεν αποδέχονται, δεν ικανοποιούν τις ανάγκες των παιδιών. Οι *υπερβολικά ανήσυχοι* τους προκαλούν ανασφάλεια, άγχος, αγωνία, εσωστρέφεια, στέρηση ελευθερίας. Οι *αποστασιοποιημένοι γονείς* αποφεύγουν, αγνοούν δημιουργώντας αβεβαιότητα στα παιδιά. Οι *υπερβολικά επιτρεπτικοί παραχωρητικοί* επιτρέπουν τα πάντα στα παιδιά, χωρίς καθοδήγηση και όρια με συνέπεια να μην μπορούν να διαχειριστούν καταστάσεις. Επιπτώσεις αυτών των τύπων, η μη δημιουργία ασφαλούς δεσμού.

Διαδικασία αποχωρισμού από τον δεσμό προσκόλλησης

Το άγχος αποχωρισμού (7^ο μήνα – 3 έτη), εμφανίζεται έντονα ανάλογα τον τύπο προσκόλλησης. Το παιδί βρίσκεται σε ανησυχία, άγχος, φόβο, επιθετικότητα και άρνηση ότι οι γονείς δεν θα ξαναγυρίσουν. Ο αποχωρισμός να μην συμβαίνει ξαφνικά, να υπάρχει ρουτίνα και γενικά ανταπόκριση στο παιδί, επεξήγηση για το τι πρόκειται να συμβεί τις επόμενες ώρες με βάση το πρόγραμμα του ώστε να μπορεί να αντιληφθεί το χρόνο. Πάνω από όλα χρειάζεται σταθερή συμπεριφορά στην διαδικασία αποχωρισμού (Ζακοπούλου, 1999).

Σύμφωνα με την Mahler, μια σωστή αποχώρηση προσφέρει πολλά περισσότερα από ότι το αναμενόμενο. Ο αποχωρισμός του προσώπου αναφοράς αποτελεί μια τελετουργία με σκοπό την οικοδόμηση των σχέσεων και ηπιότερα συναισθήματα κατά

την διάρκεια αυτού. Επαναλαμβάνεται καθημερινά άρα το παιδί συνηθίζει σε μια ρουτίνα κατά την οποία πραγματοποιείται ο αποχωρισμός ευκολότερα και πιο ομαλά (Γιωτσίδα, 2013).

Εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνικότητα και σχολική επίδοση

Τα εσωτερικευμένα προβλήματα (άγχος/κατάθλιψη) στην προσχολική και σχολική ηλικία.

Εσωτερικευμένα προβλήματα ορίζονται ομάδες συναισθηματικών συμπτωμάτων στο άτομο. Σε αυτά ανήκουν πολλά συναισθήματα όπως φόβος, άγχος, θλίψη, συναισθηματική απόσυρση και χαμηλή αυτοεκτίμηση. Σύμφωνα με το World Health Organization και συνεργάτες έδειξαν πως ακόμα και τα υγιή παιδιά μπορούν να εμφανίσουν ψυχικά προβλήματα κυρίως άγχος και κατάθλιψη σε ποσοστό των 20% (Novak & Mihic, 2018).

Η οικογένεια είναι το πρώτο δομημένο πλαίσιο, στο οποίο τα παιδιά διαμορφώνουν τρόπους αντιμετώπισης των αγχέγονων καταστάσεων. Σύμφωνα με τους Chamber, Rayan, Cannon (2001), οι γονείς λειτουργούν υποστηρικτικά στην δημιουργία μηχανισμών αντιμετώπισης του άγχους σε στρεσογόνες συνθήκες. Το άγχος, τα αισθήματα νοσταλγίας που αφορά το σπίτι και την μητέρα εμφανίζονται στο βρέφος (9 – 10 μηνών) όταν χρειαστεί να την αποχωριστεί για πρώτη φορά (Wilmshurst, 2011). Σύμφωνα με την κλίμακα εσωτερικευσης του Achenbach, το άγχος/κατάθλιψη αποδίδονται σε κάποιες πιθανές αιτίες όπως διαταραχές όπου υπάρχει πιθανότητα υψηλής συννοσηρότητας των συμπτωμάτων. Από μελέτες των Costello et al. (2011) στην διάρκεια του πρώτου έτους παρουσιάζουν αγχώδεις διαταραχές (13%). Οι Offord, Boyle & Racine (1989) δείχνουν ότι οι εσωτερικευμένες διαταραχές εμφανίζονται στα παιδιά ηλικίας 4 – 11 ετών.

Μελέτη της Ιατρικής σχολής του Πανεπιστημίου της Ουάσινγκτον, η καταθλιπτική διάθεση παιδιών προσχολικής ηλικίας στηρίζεται κυρίως σε κάποια διαταραχή. Συμπτώματα που εμφανίζονται θεωρούνται η καθυστέρηση ανάπτυξης βασικών ορόσημων ή παλινδρόμηση αυτών, χτυπήματα του κεφαλιού αλλά και κατά την διάρκεια του παιχνιδιού τους (Luby et al., 2003). Μια γενικότερη τάση όσον αφορά την κατάθλιψη είναι πως δίνονται διαφορετικές ερμηνείες. Για αυτό το λόγο μετά από εμφάνιση των συμπτωμάτων παραμένει αδιάγνωστη. Η καταθλιπτική διαταραχή εμφανίζεται στα παιδιά 0 -18 ετών (9%) (Reihernz et al., 1999) ενώ το 10%-15% των παιδιών και εφήβων παρουσιάζουν συμπτώματα κατάθλιψης (Smucker, Craighead & Green, 1986).

Συμπτώματα κατάθλιψης σε στρεσογόνες καταστάσεις στην μέση παιδική ηλικία υποδεικνύονται μέσω της παρουσίας σωματικών ενοχλήσεων, ευερεθιστότητας και κοινωνικής απόσυρσης. Συχνά συνδέεται με άλλες διαταραχές και με την ιδιοσυγκρασία του ατόμου που αλληλεπιδρά με τους περιβαλλοντικούς παράγοντες (Thapar, Harold & McGuffin, 1998).

Οι έρευνες των Lengua, Wolchik, Sandler και West (2000) διαπίστωσαν πως όσο πιο λίγη συναισθηματική αλληλεπίδραση μητέρας – μικρού παιδιού αλλά και απόρριψη τόσο πιο πιθανό να εμφανίσουν συμπτώματα κατάθλιψης. Αντίθετα, η υψηλή συναισθηματική αλληλεπίδραση, εκλαμβάνεται από τα παιδιά ως προστασία, προσοχή, ενδιαφέρον και δεν αφήνει να επιδράσει η γονική απόρριψη. Με αυτόν τον τρόπο δεν αποφεύγεται μόνο η κατάθλιψη αλλά και καταπολεμάται το άγχος. Τα παιδιά εξωτερικεύουν τα συναισθήματα τους και νιώθουν αρκετά προστατευμένα από εξωτερικές απειλές (Wilmshurst, 2011). Η κατάθλιψη συνδέεται με τις χαμηλές σχολικές επιδόσεις και τις κοινωνικές συναναστροφές. Επιπλέον, εκδήλωση θλίψης και απόσυρση σε τυχόν ματαίωση (Yorbik et al, 2004).

Η επιθετική συμπεριφορά παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας

Ο όρος επιθετικότητα έχει ποικίλη έννοια. Είναι μια πράξη που στοχεύει στην πρόκληση βλάβης στο άτομο στο οποίο κατευθύνεται (Storr, 1979). Ορίζεται ως μια εχθρική διάθεση και συμπεριφορά σε άλλους ανθρώπους. Οι Dodge, Lochman, Harnish, Bates, Pettit υποστήριξαν ότι η επιθετικότητα μπορεί να είναι προμελετημένη ή προκαλούμενη συμπεριφορικών αντιδράσεων. Μπορεί να εννοηθεί ως απόρροια της ματαίωσης μιας επιθυμίας (Wilmshurt, 2011).

Ο αυτοέλεγχος, ρύθμιση και εκδήλωση των συναισθημάτων έχει άμεση σχέση με την ιδιοσυγκρασία των παιδιών. Παιδιά με χαμηλή συναισθηματικότητα δεν φαίνεται να έχουν θέμα με τον αυτοέλεγχο. Αντίθετα, τα παιδιά με υψηλή συναισθηματικότητα, παιδιά με έντονη διέγερση δεν μπορούν να ρυθμίσουν τα συναισθήματα τους. Ως αποτέλεσμα, η συσσώρευση συναισθημάτων εσωτερικά και εκδηλώνονται εξωτερικά μέσω επιθετικών συμπεριφορών (Rydell, Berlin & Bohlin, 2003) και πιο πολύ στις ελεύθερες δράσεις παρά στις οργανωμένες (Filho, Pompermaier, Almeida & Souza, 2016). Ακόμα εμφανίζεται όταν επιθυμούν κάτι προς κατάκτηση γνωρίζοντας μέσα από επαναλαμβανόμενες πράξεις τότε έρχεται το επιθυμητό αποτέλεσμα (Τσιούγκου, 2003). Σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός ότι παίζει ρόλο το ιατρικό ιστορικό της

μητέρας. Το παιδί μιας καταθλιπτικής μητέρας, οι Aguilar, Sroufe, Egeland και Carlson (2000) υποστηρίζουν την πιθανότητα να παρουσιάσει χαμηλή συναισθηματική ρύθμιση και συνάμα επιθετική συμπεριφορά λόγω της επίδρασης που ασκεί η μητέρα στο παιδί της αφού και εκείνη δεν δείχνει τα συναισθήματα της (Wilmshurst, 2011). Η εκδήλωση επιθετικότητας λεκτικά, μη λεκτικά, σωματικά, ψυχολογικά σε άλλους ανθρώπους αλλά ακόμα και στον ίδιο του τον εαυτό (Dodge, Batles & Pettit, 1990).

Η επιθετικότητα δεν είναι κοινώς αποδεκτή και προκαλεί προβλήματα. Ο πιο διαδεδομένος λόγος, η βιολογική κληρονομικότητα. Σε αυτήν, υποστηρίζεται πως η εκδήλωση του ενστίκτου της επιθετικότητας είναι σχετική με τη νευροψυχολογική οργάνωση του κάθε ανθρώπου και μεταβιβάζεται σε επόμενες γενιές (McKenna, 1983). Πίσω από κάθε επιθετική συμπεριφορά υπάρχουν αιτίες εκδήλωσης και έχουν προβληθεί σε θεωρίες. Ο Freud στηρίζει ότι στις μικρές ηλικίες η εκδήλωση πρόκειται για απόρροια ενστίκτου και έμφυτου στοιχείου της προσωπικότητας παιδιού (Feldman, 2011). Ο Lorenz την διατυπώνει να προέρχεται από πρωτόγονες παρορμήσεις με σκοπό την ατομική ασφάλεια (Lorenz, 1966). Άλλες θεωρίες έχουν εκφραστεί για την ισχυροποίηση του ανθρώπινου είδους (Vendlinski et al, 2006).

Οι Bandura, Campell κ.α. (2006) έκαναν γνωστή την επιθετικότητα κατά την θεωρία κοινωνικής μάθησης. Τόνισαν πως οι επιθετικές συμπεριφορές αυξάνονται κατά την έκθεση των παιδιών όλων των ηλικιών σε σχετικά πρότυπα. Οι πιθανότητες αυξάνονται αν τα παιδιά ζουν σε κακοποιητικό περιβάλλον, ενδοοικογενειακές συγκρούσεις και εκτίθενται σε επιθετικά τηλεοπτικά πρότυπα. Μελέτη των Baillargeon κ.α. (2007) δείχνει αφού έχουν εκτεθεί σε τέτοια πρότυπα να είναι επιθετικοί και στην μετέπειτα ζωή τους (Lightfoot, Cole & Cole, 2014).

Η κοινωνικότητα των παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας

Η κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών όλων των ηλικιών περνάει σταδιακά από φάσεις για την επαρκή κοινωνικοποίηση τους. Κοινωνική επάρκεια ορίζεται ανάλογα τον βαθμό, ο οποίος έχει σχέση με το κατά πόσο τα παιδιά είναι σε θέση να δημιουργούν, να διακρίνουν, να αναγνωρίζουν τις κοινωνικές σχέσεις, παρέες, φίλιες, να αλληλεπιδρούν και να επικοινωνούν. Στην σχολική ηλικία τότε είναι που αναπτύσσουν τα κριτήρια επιλογής παρεών (Merrell & Gimpel, 1998). Το άτομο έχει αποκτήσει την κοινωνική επάρκεια όταν έχει την ικανότητα να αλληλεπιδρά μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο με κοινωνικά αποδεκτό τρόπο και με κατάλληλες κοινωνικές

δεξιότητες, οι οποίες είναι οι συμπεριφορές του παιδιού ώστε να επιτύχει την κοινωνικότητα του (Topping, Bremner & Holmes, 2000).

Παιδιά μικρής ηλικίας που θέλουν να κοινωνικοποιηθούν βγάζουν οποιαδήποτε συμπεριφορά προς τους άλλους αφού δεν γνωρίζουν ακόμα πως πρέπει να φέρονται για να τους προσεγγίσουν. Έτσι, ακόμα και το σπρώξιμο ή το χτύπημα του ενός παιδιού στο άλλο ή κάθε έκφραση του προσώπου τους αποτελεί εκδήλωση ενδιαφέροντος και υποδήλωση κάποιου συναισθήματος. Δεν μπορούν να κατανοήσουν τα συναισθήματα των άλλων. Η αίσθηση του εαυτού και των άλλων έρχεται σταδιακά (Cohen, Stern & Balaban, 1991). Η ιδιοσυγκρασία των βρεφών και μικρών παιδιών σύμφωνα με τον ερευνητή Bates διαμορφώνουν τις διαπροσωπικές σχέσεις. Υπάρχει μια τάση προσέγγισης ή αποφυγής ανάλογα με ποια κατάσταση επικρατεί στο παιδί την εκάστοτε χρονική στιγμή και τι συναισθηματική διάθεση του προκαλεί.

Οι Carl Gustav Jung και Hans Eysenck συμπέραναν πως η κοινωνικότητα ορίζεται η τάση του παιδιού κατά την διάρκεια της παιδικής ηλικίας που θα έχουν εξελιχθεί τα παραπάνω χαρακτηριστικά να προσεγγίζει άλλα άτομα και να ανταποκρίνεται σε αυτά. Όταν το παιδί καταφέρει να κοινωνικοποιηθεί από τα 3 έτη και μετά, του δημιουργείται ένα ισχυρό κίνητρο για φιλία και αποδοχή περνώντας από μια διαδικασία με διάφορες φάσεις (Γαλανάκη, 2011).

Κατά την μέση παιδική ηλικία, τα παιδιά ξεκινούν να αποκτούν την αντίληψη του εαυτού τους φτάνοντας στην κορύφωση (12 ετών). Σε αυτό το διάστημα σύμφωνα με τον Erikson, προσπαθούν να αποκτήσουν δεξιότητες για να ανταποκριθούν σε προκλήσεις που έρχονται αντιμέτωπα, το στάδιο φιλοπονίας ή κατωτερότητας, στο οποίο τα παιδιά βάζουν τον εαυτό τους σε θέση στο κοινωνικό περιβάλλον. Παράλληλα, αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους χτίζοντας την εικόνα τους (Σωτηρίου & Ζαφειροπούλου, 2003). Αφού κατακτηθεί το βήμα της αυτοαντίληψης, ξεκινά η κοινωνική σύγκριση δηλαδή διαδικασία όπου τα παιδιά κρίνουν και αξιολογούν συμπεριφορές, ικανότητες, ιδέες και γνώσεις των άλλων συγκρίνοντας τα με τα δικά τους (Summers, Schallert & Ritter, 2003). Τέλος, οι Lerner και συνεργάτες (2005) υποστηρίζουν πως μετά την κοινωνική σύγκριση χρησιμοποιούν κοινωνικά κριτήρια ώστε να αξιολογήσουν τον εαυτό τους (7 ετών). Οι Damon & Hart ισχυρίζονται ότι η φιλία, οι παρέες και οι αλληλεπιδράσεις γίνονται πιο ισχυρά περνώντας στάδια (Feldman, 2011).

Η σχολική επίδοση

Η σχολική επίδοση ορίζεται η αξιολόγηση για την απόδοση ενός μαθητή σε σχέση με την εκπαιδευτική διαδικασία. Στόχος της αξιολόγησης των παιδιών γίνεται με σκοπό το σχολείο να λειτουργεί προς όφελος τους καλύπτοντας οποιαδήποτε έλλειψη. Άρα λειτουργεί ενισχυτικά για τους μαθητές. Η κοινωνική ζωή των μαθητών είναι αλληλένδετη με το σχολικό κλίμα και συνάμα με την επίδοση στις σχολικές τους υποχρεώσεις. Σχολικό κλίμα ορίζεται η ατμόσφαιρα μιας τάξης, στην οποία πρέπει να περιέχεται η κοινωνική συμβίωση, η αλληλεγγύη και ο αλληλοσεβασμός των μελών της (Τσιπλητάρης, 2011).

Αίτια μιας όχι τόσο καλής επίδοσης αποτελεί όπως ανέφερε παλιότερα ο Douet (1987), η ευθύνη μόνο στον ίδιο τον μαθητή. Ο Douet λίγα χρόνια αργότερα (1992) συμπληρώνει και αποδίδει ως αιτίες τους βιογενετικούς, τους βιοπεριβαλλοντικούς παράγοντες όπου οι ευθύνες μοιράζονται και στους γονείς, στο περιβάλλον στο οποίο ζει και στους δασκάλους.

Η σχολική επίδοση επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, οι οποίοι εμπλέκονται στην εκπαιδευτική πράξη αλλά και στη γενικότερη διάπλαση της προσωπικότητας του μαθητή. Η έλλειψη σχολικής ωριμότητας προκαλεί αδυναμία στο παιδί παρακολούθησης των μαθημάτων, συγκέντρωσης, προσαρμογής στο περιβάλλον, κοινωνικών συναναστροφών, έλλειψη φιλικών σχέσεων, απομόνωση, αδυναμία συμμετοχής στις σχολικές δραστηριότητες και τήρησης κανόνων της τάξης. Τα χαρακτηριστικά των μαθητών και η εκδήλωση τους όπως ντροπή – δειλία. Η απουσία κινήτρων κυρίως των εσωτερικών εμποδίζει την εκπαιδευτική διαδικασία. Ο τρόπος διδασκαλίας και η συμπεριφορά των εκπαιδευτικών απέναντι σε κάθε μαθητή χωριστά επηρεάζει καταλυτικά τη σχολική επίδοση. Η οικογένεια είναι παράγοντας πρωταρχικής σημασίας εξαιτίας της έλλειψης υποστήριξης από αυτήν και έτσι έρχεται η χαμηλή σχολική επίδοση. Η ελλιπής φοίτηση, συχνή απουσία από το σχολείο χωρίς κάποιον ουσιαστικό λόγο, οι μαθησιακές δυσκολίες μη μπορώντας να ακολουθήσει το ρυθμό των υπολοίπων παιδιών της τάξης, χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης του παιδιού συνεπάγεται με αρνητική επιρροή στην επίδοση του και τέλος η πίεση που ασκείται ψυχολογικά από γονείς και εκπαιδευτικούς λόγω της υπερβολικής απαίτησης (Τσικουδή, 2012).

Η ζωή παιδιών εν μέσω Covid

Κατά την διάρκεια της πανδημίας υπήρχαν πολλά διαστήματα στα οποία τα παιδιά αλλά και οι γονείς παρέμεναν σπίτι λόγω καραντίνας. Δημοσιεύτηκαν σχετικά άρθρα, οδηγίες και συμβουλές από ειδικούς διαχείρισης της πανδημίας για τα παιδιά, διοργανώθηκαν σεμινάρια ψυχολογίας με δυνατότητα να παρακολουθήσουν οι γονείς. Επιπροσθέτως, παιδικοί σταθμοί Δήμων όπως Ζωγράφου, Βριλησίων, Κεφαλονιάς, Φλώρινας και σχολεία της Πετρούπολης κ.α. και κέντρα απασχόλησης ένα από τα οποία για παράδειγμα βρισκόταν στην Θεσσαλονίκη (Παιδικό κέντρο, 2020) δημοσιοποίησαν ιδέες μέσω βίντεο σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης στους γονείς για δημιουργική απασχόληση με τα παιδιά τους (ζαχαροπλαστική, κατασκευές, κινητικά παιχνίδια, βιβλία κλπ). Κάποιοι χρησιμοποίησαν την πλατφόρμα Padlet για την διαμοίραση μεταξύ των παιδιών ώστε να βλέπουν τι έχουν κάνει και τα υπόλοιπα παιδιά. Υπήρξαν συμβουλευτικές σελίδες για ποιοτικό χρόνο με τα παιδιά εν μέσω καραντίνας (ethnos, 2020) και από την πρώτη στιγμή της καραντίνας μουσεία όπως ακρόπολης, πινακοθήκη ήταν προσβάσιμα για διαδικτυακή επίσκεψη. Το μουσείο σχολικής ζωής και εκπαίδευσης αλλά και το Μπενάκη οργάνωσαν, πρότειναν, δημοσίευσαν υλικό για εξ αποστάσεως δράσεις όπως για παράδειγμα κινήγι κρυμμένου θησαυρού, βιωματικό διαδικτυακό θεατρικό παιχνίδι, παιχνίδια με την τέχνη με σκοπό την ενασχόληση των γονέων με τα παιδιά. Γενικά πολλά προγράμματα έδιναν την ευκαιρία στους γονείς να δημιουργήσουν δράσεις και να περάσουν χρόνο με τα παιδιά αυτή την δύσκολη περίοδο του εγκλεισμού.

Για την πανδημία και τα παιδιά υπάρχουν λιγότερες μελέτες καθώς το θέμα αυτό είναι επίκαιρο. Πραγματοποιήθηκαν στην Κίνα έρευνες για την επιρροή που έχει μέχρι τώρα η πανδημία σε παιδιά 6 – 12 ετών, παρατηρώντας ότι αυξήθηκε το άγχος τους και τους δημιουργήθηκαν συναισθηματικά προβλήματα (Jiao et al, 2020), (Xiang et al., 2020). Για παιδιά μικρότερης ηλικίας αφορούσαν το πως αντιλαμβάνονται τον ιό μέσα από τα σχέδια τους. Βίωσαν την κατάσταση αρκετά έντονα (Χατζοπούλου, 2021). Η παρούσα εργασία θέλει να καλύψει αναπάντητα μέχρι στιγμής ερωτήματα για το αν η απουσία της μητέρας από το σπίτι ή ακόμα και η παρουσία της λόγω τηλεργασίας σε συνδυασμό με την πανδημία επηρέασε αρνητικά τα παιδιά.

Στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα

Είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι αρκετές μητέρες για πολλούς και διαφορετικούς λόγους χρειάζεται να απουσιάζουν από το σπίτι και συνεπώς από την ζωή των παιδιών τους. Έτσι, για αυτόν ακριβώς τον λόγο και από προσωπικό ενδιαφέρον πάνω στο θέμα πραγματοποιήθηκε αυτή η έρευνα. Στόχος λοιπόν της παρούσας μελέτης είναι να γίνει αντιληπτό αν η απουσία της μητέρας επιδρά αρνητικά στα παιδιά ενός ευρέως ηλικιακού φάσματος 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών γενικότερα στην ψυχολογία τους, στην συμπεριφορά τους και στην πρόκληση προβλημάτων στα ίδια σε δύο συνθήκες πριν και εν μέσω της πανδημίας του Covid - 19. Η έρευνα αυτή έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό κομμάτι, το οποίο δεν υπάρχει σε παρόμοια μελέτη. Υπάρχει κενό βιβλιογραφικά πάνω στο θέμα. Δεν υπήρξε από ότι φαίνεται ενασχόληση για ένα τόσο κρίσιμο ζήτημα σε μια συνθήκη πριν την πανδημία. Όσον αφορά μάλιστα την πανδημία είναι πολύ πρόσφατο θέμα και οι έρευνες περιορισμένες παρά μόνο εντοπίστηκαν βασικές πληροφορίες όπως επιπτώσεις σε παιδιά και ενήλικες.

Πιο ειδικά στις ηλικίες 1;6 – 5 ετών πριν και κατά την διάρκεια της πανδημίας:

- Η απουσία της μητέρας σχετίζεται με τα εσωτερικευμένα προβλήματα (άγχος/κατάθλιψη) των παιδιών;
- Υπάρχει συσχέτιση της απούσας μητέρας με την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών;
- Σχετίζεται η απουσία της μαμάς στην κοινωνικότητα των παιδιών;

Επίσης για παιδιά 6 – 12 ετών πριν και κατά την διάρκεια της πανδημίας:

- Έχει σχέση η απουσία της μητέρας με την εμφάνιση των εσωτερικευμένων προβλημάτων των παιδιών;
- Η απουσία της μητέρας συσχετίζεται με την επιθετικότητα των παιδιών;
- Τα κοινωνικά προβλήματα των παιδιών σχετίζονται με την απουσία της μαμάς;
- Σχετίζεται η έλλειψη μητρικής παρουσίας με την σχολική επίδοση των παιδιών;

Τέλος,

- Οι ώρες απουσίας της μητέρας προ Covid και εν μέσω αυτού έχουν επίδραση στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα, στην κοινωνικότητα και στην σχολική επίδοση σε παιδιά όλων των ηλικιών;

- Η συνθήκη (πριν και εν μέσω πανδημίας) επιδρά στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα, στην κοινωνικότητα και στην σχολική επίδοση σε παιδιά 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών;

2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ερευνητική μέθοδος

Για να πραγματοποιηθεί η συλλογή δεδομένων έγινε η χρήση ποσοτικής μεθόδου. Πιο συγκεκριμένα το εργαλείο, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την συλλογή δεδομένων προκειμένου να βγουν έγκυρα και αξιόπιστα αποτελέσματα για την έρευνα αυτή ήταν το ερωτηματολόγιο. Το εργαλείο αυτό αποτελείται από ένα σύνολο ερωτήσεων με μια συγκεκριμένη δομή. Επιλέχθηκε γιατί έχει πολλά πλεονεκτήματα ως προς την συλλογή δεδομένων, την αξιοπιστία και εγκυρότητα αυτών. Επίσης, γίνεται πιο εύκολη η διάδοση του σε μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού σε έναν πολύ δύσκολο καιρό εξαιτίας των συνθηκών που επέβαλε η πανδημία. Συνεπώς, η διάδοση του μπόρεσε να γίνει χωρίς να χρειάζεται η επαφή του ερευνητή με τον ερωτώμενο.

Υπήρξαν πολλοί λόγοι που έπαιξαν ρόλο στην επιλογή αυτής της μεθόδου. Αρχικά δίνεται η δυνατότητα να εκμαιευτούν ειλικρινείς απαντήσεις από τους ερωτώμενους λόγω της ανωνυμίας. Το ερωτηματολόγιο προσφέρει στα άτομα την ευκαιρία να το συμπληρώσουν μόνοι τους αφού είναι δομημένο έτσι ώστε γίνεται εύκολα η συμπλήρωση του και δεν παίρνει πολύ από τον διαθέσιμο χρόνο τους. Θεωρείται αρκετά αξιόπιστο και έγκυρο αφού είναι απαλλαγμένο από σφάλματα, τα οποία θα μπορούσαν να συμβούν καθώς ελέγχεται πριν δοθεί στο δείγμα.

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθούν και τα μειονεκτήματα του ερωτηματολογίου. Ένα από τα αρνητικά του θεωρείται η περιορισμένη ευελιξία των απαντήσεων που μπορούν να δώσουν οι συμμετέχοντες ανάλογα με τον τύπο ερωτήσεων. Στις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, οι ερωτώμενοι πολύ πιθανό να μην επιθυμούν να απαντήσουν τόσο ανοιχτά για κάποιο θέμα. Στις ερωτήσεις κλειστού τύπου, ίσως να είναι αρκετά περιορισμένοι στην απάντηση που θα ήθελαν να δώσουν περαιτέρω πληροφορίες ή ακόμα και να μην τους καλύπτουν οι απαντήσεις, οι οποίες δίνονται προς επιλογή.

Δείγμα

Στην συγκεκριμένη έρευνα συμμετείχαν μητέρες παιδιών της βρεφικής, προσχολικής, προ-νηπιακής ηλικίας των 1;6 – 5 ετών και σχολικής ηλικίας των 6 - 12 ετών, κατοίκων της Ελλάδας. Κάθε μητέρα είχε δικαίωμα συμμετοχής στην έρευνα εφόσον επιθυμούσε να συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο. Δεν υπάρχει συγκεκριμένος

τρόπος δειγματοληψίας καθώς η συγκέντρωση των απαντήσεων έγινε από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αυτό σημαίνει ουσιαστικά ότι μπορούσαν όσοι είχαν πρόσβαση σε αυτά, να μην τυχαία αλλά αποκλείστηκαν όσοι δεν είχαν πρόσβαση. Ο αριθμός ερωτηματολογίων που συλλέχτηκαν από το δείγμα της έρευνας και των δυο ηλικιακών κατηγοριών ανέρχεται στα 219. Ειδικότερα 128 ερωτηματολόγια με πληροφορίες για παιδιά ηλικίας 1;6 - 5 ετών και 91 ερωτηματολόγια για 6 – 12 ετών.

Ερευνητικό υλικό – εργαλείο

Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το σταθμισμένο ερωτηματολόγιο Λίστα Ελέγχου Παιδικής Συμπεριφοράς (CBCL Child Behavior Checklist) για γονείς, είναι κλίμακα αξιολόγησης συμπεριφοράς. Η Λίστα Ελέγχου Παιδικής και Σχολικής ηλικίας 1;6 – 5 και 6 – 18 ετών αντίστοιχα. Ανήκει στο σύστημα Achenbach, το οποίο είναι βασισμένο σε εμπειρίες και αξιολογεί τις ικανότητες, την προσαρμοστικότητα, τα προβλήματα συμπεριφοράς, τα συναισθήματα των παιδιών και των εφήβων. Εκτός από όλα τα παραπάνω, τα οποία αξιολογεί υπάρχει και η κλίμακα κοινωνικής επάρκειας. Οι ερωτώμενοι σε αυτή την κλίμακα καλούνται να καταγράψουν την κοινωνική ζωή των παιδιών τους όπως προτιμήσεις σε δραστηριότητες και σχέσεις. Τα εργαλεία του συστήματος αξιολόγησης Achenbach θεωρούνται ευρέως αποδεκτά, πολύ μεγάλης συχνότητας χρήσης και δίνει την δυνατότητα να συλλεχθούν πάρα πολλές πληροφορίες για το παιδί. Το CBCL διαφοροποιείται λίγο ως προς τις ερωτήσεις για αξιολόγηση της συμπεριφοράς ανάλογα σε ποιες ηλικίες αναφέρεται. Το ερωτηματολόγιο και των δύο ηλικιακών ομάδων ξεκινάει με δημογραφικές πιο γενικευμένες ερωτήσεις. Στη Λίστα Ελέγχου Παιδικής Συμπεριφοράς 1;6 – 5 ετών υπάρχουν 3 ανοιχτές ερωτήσεις, στις οποίες οι μητέρες μπορούσαν να συμπληρώσουν και να απαντήσουν πιο ελεύθερα. Επίσης, υπάρχουν 100 κλειστές ερωτήσεις διαβαθμισμένης κλίμακας, βασισμένες στην κλίμακα Likert. Η Λίστα Ελέγχου Παιδικής Συμπεριφοράς για τα πιο μεγάλα παιδιά 6 – 12 ετών απαρτίζεται με 7 ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν τα ενδιαφέροντα, τις σχολικές επιδόσεις, τις δραστηριότητες και τα χαρακτηριστικά του παιδιού. Οι κλειστές ερωτήσεις σε αυτό το ερωτηματολόγιο είναι 113. Το CBCL 1;6 – 5 περιλαμβάνει επτά υποκλίμακες στηριζόμενα στα σύνδρομα του Achenbach ως προς την συμπεριφορά που θεωρείται μια πιο γενικευμένη έννοια. Αυτές είναι οι εξής: συναισθηματικά εσωτερικευμένα προβλήματα όπως άγχος/κατάθλιψη, σωματικά συμπτώματα, απόσυρση, προβλήματα ύπνου, προβλήματα προσοχής – υπερκινητικότητας και επιθετικότητας. Ενώ το CBCL 6 – 18 ετών περιλαμβάνει έξι

υποκλίμακες, οι οποίες είναι προβλήματα προσοχής/υπερκινητικότητας, επιθετικότητα, κοινωνικές επαφές, σωματικά συμπτώματα, παραβατικές συμπεριφορές και προβλήματα ύπνου. Για την συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιήθηκαν κάποιες από τις υποκλίμακες διότι τα ερευνητικά ερωτήματα έχουν να κάνουν με συμπεριφορές των παιδιών και όχι για διαγνωστικούς λόγους. Η πρώτη υποκλίμακα που χρησιμοποιήθηκε από το εργαλείο αυτό ήταν το άγχος/κατάθλιψη. Η δεύτερη αφορούσε την επιθετικότητα των παιδιών. Η τρίτη είχε σχέση με τα κοινωνικά προβλήματα και τέλος, η τέταρτη είχε να κάνει με την σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας 6 – 12 ετών. Για τις ανάγκες μέτρησης της απουσίας της μητέρας, η οποία αποτελεί ερευνητικό ερώτημα έγινε προσθήκη κάποιων μη υπαρχόντων ερωτήσεων στο εργαλείο. Αυτές ήταν το πόσες ώρες απουσιάζει, πόσες ώρες υπάρχει ενασχόληση με το παιδί και λόγοι της απουσίας της. Οι ερωτήσεις αυτές έγιναν και για τις δυο συνθήκες που εξετάζονται.

Στο εργαλείο CBCL, η κάθε ερώτηση βαθμολογείται με την κλίμακα Likert τύπου 0-2, όπου 0 σημαίνει πως αυτή η δήλωση δεν ταιριάζει καθόλου στο παιδί ή δεν γνωρίζει, 1 ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές και τέλος 2 ταιριάζει απόλυτα με το παιδί.

Το ερωτηματολόγιο ζητήθηκε να συμπληρωθεί από μητέρες παιδιών ηλικίας 1;6- 5 και 6 – 12 ετών. Οι μητέρες κλήθηκαν να το συμπληρώσουν με τέτοιο τρόπο ώστε να αντικατοπτρίζει το παιδί τους όσο το δυνατόν πιο πολύ γίνεται. Για το λόγο του ότι είναι στην πλειοψηφία του κλειστού τύπου ερωτήσεις, τους δίνεται η ευκαιρία μέσω κάποιων ανοιχτών ερωτήσεων να συμπληρώσουν πιο πολλές πληροφορίες για το παιδί που δεν καλύπτονται στις υπόλοιπες προτάσεις. Οι δηλώσεις περιγράφουν κάποιες συμπεριφορές των παιδιών. Για κάθε μια από αυτές ζητείται από τον ερωτώμενο να κυκλώσει έναν αριθμό από τους τρεις από το 0 έως το 2 ανάλογα με το αν η συμπεριφορά ταιριάζει ή όχι στο παιδί με βάση την κλίμακα τύπου Likert κατά την οποία έχουν δοθεί εξηγήσεις για το τι είναι κάθε αριθμός της κλίμακας.

Ψάχνοντας άλλες μελέτες που εφαρμόστηκε το εργαλείο αυτό βρέθηκε πως η αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής - συνέπειας, η οποία ισχύει για την κλίμακα Likert και μόνο όταν απαντηθούν όλα υπολογίζεται ένας συντελεστής συσχέτισης μεταξύ τους. Οι δείκτες θα πρέπει να κυμαίνονται από 0,63 – 0,83. Οι ερευνητές κατέληξαν ότι το CBCL αποτελεί ένα αξιόπιστο ερευνητικό εργαλείο για την αξιολόγηση των προβλημάτων συμπεριφοράς σε παιδιά (Bangriana et al, 2009). Ενώ η εγκυρότητα, η

φαινομενική είναι λίγο πιο ασθενής μορφή γιατί είναι υποκειμενική (Cohen, Manion & Morrison, 2007).

Το CBCL, το οποίο επιλέχθηκε για την παρούσα ερευνητική προσπάθεια έχει επτά κλίμακες συνδρόμων. Για τις ανάγκες της μελέτης χρησιμοποιήθηκαν οι τρεις για τις ηλικίες 1;6 – 5 ετών και τέσσερις υποκλίμακες για 6 – 12 ετών. Η τιμή που πρέπει να βρεθεί για να θεωρηθεί μια συμπεριφορά αποκλίνουσα ξεπερνά το εύρος των τιμών του T – Score. Αν όμως η τιμή ανήκει μέσα στο εύρος του T – Score θεωρείται φυσιολογική. Στο συγκεκριμένο εργαλείο, οι κλίμακες συνδρόμων των 1;6 – 5 ετών (εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνικότητα) πρέπει να κυμαίνονται στο $T - score < 65$ και το οριακό πλαίσιο από 65 έως 69 ενώ το κλινικό εύρος 70. Τα εσωτερικευμένα προβλήματα το φυσιολογικό συνολικό όριο είναι $T < 60$ με οριακή γραμμή 60 – 63 και κλινικό εύρος 64 (Tan, Dedrick & Korfi, 2007). Στην κατηγορία μέσης παιδικής ηλικίας το εύρος υποκλίμακων (εσωτερικευμένα, επιθετικότητα, κοινωνικότητα και σχολική επίδοση) για να θεωρηθεί φυσιολογική και οριακή τιμή, θα πρέπει η T – τιμή να είναι 65 – 69 και κλινικά > 70 (Thorvaldsen, 2013).

Η συγκεκριμένη εργασία αποτελεί ένα πείραμα, το οποίο δημιουργήθηκε για τις ανάγκες της έρευνας με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων των ερευνητικών ερωτημάτων. Συνεπώς, δεν υπήρξε παρατήρηση και συμμετοχή από τον ίδιο τον ερευνητή παρά μόνο μετά την συλλογή των δεδομένων, ανάλυση αυτών για να βγουν τα αποτελέσματα και να γραφτούν στην παρούσα εργασία.

Ερευνητική διαδικασία

Υπάρχουν διαθέσιμες αρκετές μέθοδοι και εργαλεία αξιολόγησης για την συλλογή δεδομένων και πληροφοριών με τρόπους αντικειμενικούς, αξιόπιστους και έγκυρους. Το στοιχείο της ηθικότητας κατά την διαδικασία υπήρξε έντονα καθώς ζητήθηκε συγκατάθεση για την έρευνα και τους υποσχόταν προστασία όσων απάντησαν. Ένα βασικό ηθικό ζήτημα που περιλαμβανόταν ήταν η πλήρης ενημέρωση των συμμετεχόντων σε σχέση με την έρευνα, τι διαπραγματεύεται και πως πρόκειται να χρησιμοποιηθούν οι απαντήσεις που θα έδιναν. Τους γινόταν σαφές ότι οποιαδήποτε στιγμή μπορούσαν να αποχωρήσουν από το ερωτηματολόγιο όταν το επιθυμούσαν χωρίς να καταγραφεί.

Για την διενέργεια της έρευνας, χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο. Για την συλλογή πληροφοριών ακολουθήθηκε μια διαδικασία πολύ προσεχτική και αρκετά ιδιαίτερη λόγω της πανδημίας. Πρώτο βήμα της διαδικασίας ήταν να καταχωρηθούν τα ερωτηματολόγια στην πλατφόρμα Google docs forms. Επόμενο βήμα, η πιλοτική εφαρμογή για την σαφήνεια των ερωτήσεων και την αποφυγή λαθών και απευθείας η κοινοποίηση του στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, σε πλατφόρμες όπως το Facebook συγκεκριμένα σε ομάδες αποτελούμενες από γονείς. Η κοινοποίηση γινόταν ανά εβδομάδα σε διαφορετικά σημεία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποσκοπώντας στο στην έντονη ενεργητικότητα. Ο χρόνος κατά τον οποίο ήταν διαθέσιμα τα ερωτηματολόγια προς απάντηση κυμαίνεται περίπου στους τρεις μήνες.

Ο χορήγηση και η συλλογή πληροφοριών έγινε μέσω διαδικτύου. Η συμπλήρωση ήταν ατομική από μητέρες για τα παιδιά τους. Για την ανάλυση των δεδομένων, τα οποία συλλέχθηκαν με τα ερωτηματολόγια, χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό πρόγραμμα SPSS βοηθώντας στην στατιστική επεξεργασία των δεδομένων. Κατά την εισαγωγή των δεδομένων έγινε η κωδικοποίηση τους, συμπεριλαμβανομένων τον έλεγχο, την επεξεργασία, την κατασκευή κωδικοποίησης για κάθε ερώτηση δηλώνοντας τις τιμές μεταβλητής. Συσχετισμός Pearson r της απουσίας της μητέρας με τις εξαρτημένες μεταβλητές (εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνικότητα και σχολική επίδοση). Τέλος, πραγματοποιήθηκε το Independent Samples Test ξεχωριστά για κάθε συνθήκη και έπειτα το Paired – Sample T-test όπου βοηθάει στην σύγκριση των ωρών απουσίας με τις εξαρτημένες μεταβλητές και των ερωτημάτων προ και εν μέσω πανδημίας με κοινό σημείο την απουσία της μητέρας.

3 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στο πρώτο υποκεφάλαιο (3.1) παρουσιάζεται η περιγραφική ανάλυση, η οποία δείχνει τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων όπως ακριβώς απαντήθηκαν. Περιλαμβανομένων το φύλο, τον τόπο κατοικίας, την οικογενειακή κατάσταση και ο λόγος απουσίας της μητέρας.

Στην συνέχεια (3.2 – 3.5), παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της στατιστικής επεξεργασίας των δεδομένων, τα οποία συλλέχθηκαν μέσω ερωτηματολογίων απευθυνόμενα σε μητέρες παιδιών 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών. Αυτά περιείχαν ερωτήσεις για το τι συμπεριφορές εμφανίζουν τα παιδιά και βασίστηκαν στα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία είχαν τεθεί.

Δημογραφικά στοιχεία των αποτελεσμάτων 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών

Το δείγμα που συλλέχτηκε ανέρχεται στις 219 μητέρες συνολικά. Εκατόν είκοσι οχτώ απαντήσεις, οι οποίες αφορούν παιδιά ηλικίας 1;6 – 5 ετών και ενενήντα μία μητέρες παιδιών ηλικιακής ομάδας 6 – 12 ετών. Ο **Πίνακας 1** παρουσιάζει τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος.

Πίνακας 1

Δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων

Δημογραφικά χαρακτηριστικά	N	%
ΦΥΛΟ		
Κορίτσι	97	44.3
Αγόρι	122	55.7
ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ		
Αττική	123	56.2
Εκτός Αττικής	96	43.8
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		
Το παιδί ζει και με τους 2	185	84.5
Το παιδί ζει με τον έναν λόγω διαζυγίου	32	14.6

Το παιδί ζει με τον έναν λόγω θανάτου	1	0.5
Άλλο	1	0.5

Σύμφωνα με τον **Πίνακα 1** όσον αφορά το φύλο, το 44.3 % είναι κορίτσια και το υπόλοιπο ποσοστό των 55.7% είναι αγόρια. Ο τόπος κατοικίας των περισσότερων ερωτώμενων είναι η Αττική (56.2%) και λιγότερο εκτός Αττικής (43.9%). Τα παιδιά στην πλειοψηφία με ποσοστό 84.5% ζουν και με τους δύο γονείς τους ενώ με τον έναν λόγω διαζυγίου είναι ένα ποσοστό των 14.6%. Αντίθετα, οι απαντήσεις ότι τα παιδιά ζουν με τον έναν λόγω θανάτου του άλλου και το «Άλλο» είχε ποσοστό μόνο 0.5% το καθένα.

Στην συνέχεια, περιγράφονται οι λόγοι για τους οποίους απουσιάζουν οι μητέρες από το σπίτι. Ο **Πίνακας 2** παρουσιάζει τους λόγους απουσίας της μητέρας πριν την έξαρση της πανδημίας ενώ στον **Πίνακα 3** αναφέρεται σε ποιον λόγο αποδίδεται η απουσία της μητέρας εν μέσω του ιού Covid – 19.

Πίνακας 2

Λόγοι απουσίας της μητέρας πριν την πανδημία

Δημογραφικά χαρακτηριστικά	N	%
Επαγγελματικοί	198	90.4
Προσωπικοί	9	4.1
Ιατρικοί	5	2.3
Δεν απουσιάζω	7	3.2

Πίνακας 3

Λόγοι απουσίας της μητέρας εν μέσω πανδημίας

Δημογραφικά χαρακτηριστικά	N	%
Επαγγελματικοί	132	60.3
Τηλεργασία	46	21.0
Προσωπικοί	21	9.6
Ιατρικοί	7	3.2
Δεν απουσιάζω	13	5.9

Στους **Πίνακες 2 και 3** κατά τους λόγους απουσίας παρατηρείται ότι και στις δυο συνθήκες προ και εν μέσω πανδημίας τα ποσοστά απουσίας λόγω εργασίας είναι ιδιαίτερα αυξημένα πριν την πανδημία (90.4%). Αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό μετακίνησης στον χώρο εργασίας εν μέσω πανδημίας έπεσε στα 60.3% καθώς ξεκίνησε η τηλεργασία από το σπίτι στα 21.0%. Με την έναρξη της πανδημίας παρατηρείται μια μικρή αύξηση στην δήλωση «δεν απουσιάζω» από 3.2% στο 5.9%. Ο προσωπικός λόγος απουσίας πριν την καραντίνα μετρήθηκε στο 4.1% και μέσω καραντίνας στο 9.6%. Ακόμα μια μικρή αύξηση υπήρξε στους ιατρικούς λόγους από 2.3% στο 3.2%.

Συσχέτιση μεταξύ της απουσίας μητέρας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων, επιθετικότητας και κοινωνικών προβλημάτων πριν και εν μέσω πανδημίας 1;6 – 5 ετών

Για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της απουσίας της μητέρας παιδιών 1;6 – 5 ετών πριν και εν μέσω της πανδημίας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων, επιθετικότητας και κοινωνικών ζητημάτων πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις συσχέτισης Pearson r . Ο **Πίνακας 4** παρουσιάζει τα αποτελέσματα των αναλύσεων.

Πίνακας 4

Ανάλυση συσχέτισης Pearson r για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της απουσίας της μητέρας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων, επιθετικότητας και κοινωνικότητας στην ηλικιακή ομάδα 1;6 – 5 ετών.

	Εσωτερικευμένα προβλήματα (άγχος / κατάθλιψη)		Επιθετικότητα		Κοινωνικότητα	
	r	P	r	p	r	p
	Απουσία μητέρας πριν την πανδημία	,10	,24	-,03	,72	,05
Απουσία μητέρας εν μέσω Covid	-,05	,54	-,01	,90	-,11	,21

Όπως φαίνεται από τον **Πίνακα 4**, δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της απουσίας της μητέρας πριν την πανδημία με το άγχος/κατάθλιψης $r(126) = ,104, p = ,24$. Όσον αφορά την επιθετικότητα δεν φαίνεται να υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την απουσία της μητέρας $r(126) = -,031, p = ,725$ και τέλος δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ κοινωνικής ζωής των παιδιών και απύσας μητέρας $r(126) = ,056, p = ,528$. Άρα, πριν την πανδημία, η απύσα μητέρα δεν έχει κάποια άμεση συσχέτιση με το άγχος/κατάθλιψη, την επιθετικότητα και τα κοινωνικά προβλήματα των παιδιών.

Όσον αφορά την απουσία της μητέρας παιδιών μικρής ηλικίας εν μέσω Covid – 19 σε συσχέτιση με τις εξαρτημένες μεταβλητές, από τον **Πίνακα 4** θα παρατηρηθεί πως

δεν έχουν διεξαχθεί σημαντικά στατιστικά αποτελέσματα αφού τα εσωτερικευμένα προβλήματα $r(126) = -,054, p = ,549$, η επιθετικότητα $r(126) = -,011, p = ,905$ και τέλος τα κοινωνικά θέματα $r(126) = -,110, p = ,219$. Συνεπώς, η απουσία της μητέρας δεν συσχετίζεται με το άγχος/κατάθλιψη, την επιθετική συμπεριφορά και τα κοινωνικά προβλήματα.

Συσχέτιση μεταξύ της απουσίας μητέρας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων, επιθετικότητας, κοινωνικών προβλημάτων και σχολικής επίδοσης πριν και εν μέσω πανδημίας 6 – 12 ετών

Για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της απουσίας της μητέρας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων, επιθετικότητας, κοινωνικών ζητημάτων και σχολικής επίδοσης παιδιών 6 – 12 ετών πριν και εν μέσω της πανδημίας πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις συσχέτισης Pearson r . Ο Πίνακας 5 περιγράφει τα αποτελέσματα των αναλύσεων.

Πίνακας 5

Ανάλυση συσχέτισης Pearson r για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της απουσίας της μητέρας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων, επιθετικότητας, κοινωνικότητας και σχολικής επίδοσης στην ηλικιακή ομάδα 6 – 12 ετών.

	Εσωτερικευμένα προβλήματα (άγχος/κατάθλιψη)		Επιθετικότητα		Κοινωνικότητα		Σχολική επίδοση	
	r	P	r	p	r	p	r	p
Απουσία μητέρας πριν την πανδημία	-,08	,43	-00	,98	-,02	,84	-,06	,55
Απουσία μητέρας εν μέσω Covid	-,22	,03	-,12	,25	-,00	,98	-,04	,68

Πριν την πανδημία, δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ της απουσίας της μητέρας παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας με το άγχος/κατάθλιψη $r(89) = -,082, p = ,438$, την επιθετικότητα όπου $r(89) = -,002, p = ,982$. Αυτά τα αποτελέσματα ισχύουν και για την κοινωνικότητα και για την σχολική επίδοση $r(89) = -,021, p = ,843$ και $r(89) = -,063, p = ,559$ αντίστοιχα (Πίνακας 5).

Όσον αφορά την απουσία της μητέρας εν μέσω Covid-19, σε καμιά από τις παραπάνω μεταβλητές σε συσχέτιση με την απουσία της μητέρας δεν βρέθηκε

σημαντική στατιστική διαφορά όπως φαίνεται και στον **Πίνακα 5** αφού $r(89) = -,224$, $p = ,032$ (άγχος/κατάθλιψη), $r(89) = -,121$, $p = ,255$ (επιθετικότητα), $r(89) = -,002$, $p = ,987$ (κοινωνικότητα) και $r(89) = -,043$, $p = ,688$ (σχολική επίδοση).

Η επίδραση των ωρών απουσίας της μητέρας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα και κοινωνικά ζητήματα

Για την διερεύνηση της επίδρασης των ωρών απουσίας της μητέρας στις εξαρτημένες μεταβλητές πραγματοποιήθηκε ανάλυση T-test ανεξάρτητων δειγμάτων με ανεξάρτητη μεταβλητή τις ώρες απουσίας (πάνω από 8 ώρες και κάτω από 8 ώρες απουσίας) και εξαρτημένες μεταβλητές τα εσωτερικευμένα προβλήματα, την επιθετικότητα και τα κοινωνικά προβλήματα. Τα αποτελέσματα των αναλύσεων για τις ηλικίες 1;6 – 5 ετών παρουσιάζονται στους **Πίνακες 6α** και **6β**.

Πίνακα 6α

Αναλύσεις T – test ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση επίδρασης ωρών απουσίας της μητέρας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα και στα κοινωνικά προβλήματα παιδιών 1;6 – 5 ετών.

Απουσία μητέρας σε παιδιά 1;6 – 5 ετών Προ-Covid	Πάνω από 8 ώρες		Κάτω από 8 ώρες		t-test	
	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
	Εσωτερικευμένα προβλήματα	9,26	3,79	8,60	4,65	-,795
Επιθετικότητα	8,26	6,67	7,70	6,79	-,435	,665
Κοινωνικά προβλήματα	1,00	1,54	,872	1,62	-,424	,672

Πίνακας 6β

Αναλύσεις T – test ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση επίδρασης ωρών απουσίας της μητέρας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα και στα κοινωνικά προβλήματα παιδιών 1;6 – 5 ετών.

Απουσία μητέρας σε παιδιά 1;6 – 5 ετών εν μέσω COVID	Πάνω από 8 ώρες		Κάτω από 8 ώρες		t-test	
	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
	Εσωτερικευμένα προβλήματα	11,4	5,24	12,9	7,13	1,10

Επιθετικότητα	10,32	7,77	11,0	8,80	,435	,664
Κοινωνικά προβλήματα	,903	1,39	1,43	1,39	1,38	,168

Η απουσία της μητέρας υπολογίστηκε βασιζόμενες τις 8 ώρες, είτε πάνω είτε κάτω ύστερα από βιβλιογραφική ανασκόπηση (Κούλη & Παναγιωτοπούλου, 2019). Στην πρώτη συνθήκη πριν την πανδημία, **Πίνακας 6α**, δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα μεταξύ του χρόνου απουσίας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων όπου $t(126) = 1,10, p = ,270$, την επιθετική συμπεριφορά $t(126) = -,435, p = ,664$ και την κοινωνικότητα $t(126) = -,424, p = ,672$.

Στην επόμενη συνθήκη που εξετάστηκε, **Πίνακας 6β**, εν μέσω πανδημίας, αναζητήθηκαν τα ίδια ακριβώς ερωτήματα. Τα στοιχεία που προέκυψαν δείχνουν ότι οι στατιστικές διαφορές δεν είναι σημαντικές μεταξύ του χρόνου απουσίας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων $t(126) = 1,10, p = ,270$. Το ίδιο και για την επιθετική συμπεριφορά αφού $t(126) = ,435, p = ,664$ και για την κοινωνική ζωή των $t(126) = 1,38$ και το $p = ,168$.

Συμπερασματικά και των δυο συνθηκών προ και εν μέσω Covid, οι ώρες απουσίας των μητέρων δεν αποτελούν μέσο επίδρασης στην εμφάνιση εσωτερικευμένων προβλημάτων, επιθετικών συμπεριφορών και κοινωνικών ζητημάτων σε παιδιά ηλικίας 1;6 – 5 ετών.

Για την διερεύνηση της επίδρασης των ωρών απουσίας της μητέρας πραγματοποιήθηκε ανάλυση T-test ανεξάρτητων δειγμάτων με ανεξάρτητη μεταβλητή τις ώρες απουσίας (πάνω από 8 ώρες και κάτω από 8 ώρες απουσίας) στις εξαρτημένες μεταβλητές τα εσωτερικευμένα προβλήματα, την επιθετικότητα, τα κοινωνικά προβλήματα και την σχολική επίδοση. Τα αποτελέσματα των αναλύσεων για τις ηλικίες 6 – 12 ετών παρουσιάζονται στους **Πίνακες 7α** και **7β**.

Πίνακας 7α

Αναλύσεις T – test ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση επίδρασης ωρών απουσίας της μητέρας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα, στα κοινωνικά προβλήματα και την σχολική επίδοση 6 – 12 ετών.

Απουσία μητέρας σε παιδιά 6 – 12 ετών Προ-Covid	Πάνω από 8 ώρες		Κάτω από 8 ώρες		t-test	
	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
Εσωτερικευμένα προβλήματα	6,47	2,67	6,36	2,74	-,160	,874
Επιθετικότητα	5,47	3,20	4,51	4,09	-,947	,346
Κοινωνικά προβλήματα	2,63	3,18	2,61	2,68	-,028	,977
Σχολική επίδοση	11,78	3,99	12,21	4,35	,386	,700

Πίνακας 7β

Αναλύσεις T – test ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση επίδρασης ωρών απουσίας της μητέρας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα, στα κοινωνικά προβλήματα και την σχολική επίδοση 6 – 12 ετών.

Απουσία μητέρας σε παιδιά 6 – 12 ετών εν μέσω Covid	Πάνω από 8 ώρες		Κάτω από 8 ώρες		t-test	
	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
Εσωτερικευμένα προβλήματα	6,78	3,17	7,44	3,37	,762	,448
Επιθετικότητα	6,84	5,84	6,62	5,98	-,141	,888
Κοινωνικά προβλήματα	3,68	3,76	2,93	3,22	-,872	,385

Σχολική επίδοση	11,36	4,94	12,43	6,72	,643	,522
-----------------	-------	------	-------	------	------	------

Στον **πίνακα 7α** δεν σημειώνονται στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα για καμία από τις εξαρτημένες μεταβλητές. Η απουσία μητέρας δεν αποτελεί αίτιο του άγχους και κατάθλιψης $t(89) = -,160$ και $p = ,874$, της επιθετικότητας $t(89) = -,947$ και $p = ,346$, της κοινωνικότητας $t(89) = -,028$ και $p = ,977$ και της σχολικής επίδοσης $t(89) = ,643$, $p = ,522$.

Τα ίδια συμπεράσματα φαίνονται και μετά την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε στην συνθήκη της πανδημίας του Covid – 19 από τον **Πίνακα 7β**. Δεν διεξήχθησαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς τις ώρες απουσίας της μητέρας σε σχέση με τις εξαρτημένες μεταβλητές. Εσωτερικεύμενα προβλήματα $t(89) = ,762$, $p = ,448$, επιθετικότητα $t(89) = -,141$, $p = ,888$, κοινωνικά προβλήματα $t(89) = -,872$, $p = ,385$ και σχολική επίδοση $t(89) = ,643$, $p = ,522$.

Συνοπτικά και των δυο συνθηκών προ και εν μέσω Covid, οι ώρες απουσίας των μητέρων δεν σχετίζονται με την εμφάνιση εσωτερικευμένων προβλημάτων, επιθετικών συμπεριφορών, κοινωνικών ζητημάτων και χαμηλής σχολικής επίδοσης σε παιδιά ηλικίας 6 – 12 ετών.

Τα εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνικότητα και σχολική επίδοση των παιδιών πριν και εν μέσω της πανδημίας

Ένα από τα βασικά ερωτήματα της έρευνας αφορά την σύγκριση πριν και εν μέσω πανδημίας στην πρόκληση προβλημάτων. Έγινε με την ανάλυση T – test με ανεξάρτητη μεταβλητή τις συνθήκες πριν και εν μέσω Covid και εξαρτημένες τα εσωτερικευμένα προβλήματα, την επιθετικότητα, την κοινωνικότητα και την σχολική επίδοση. Αυτά παρουσιάζονται στους **Πίνακες 8α** και **8β**.

Πίνακας 8α

Αναλύσεις T – test εξαρτημένων δειγμάτων στην διερεύνηση επίδρασης της ανεξάρτητης μεταβλητής, της συνθήκης πριν και εν μέσω της πανδημίας στις εξαρτημένες μεταβλητές (εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα και κοινωνική ζωή) παιδιών 1;6 – 5 ετών.

Απουσία μητέρας σε παιδιά 1;6 – 5 ετών	Πριν την πανδημία		Εν μέσω της πανδημίας Covid		t-test	
	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
Εσωτερικευμένα προβλήματα	8,82	4,38	12,58	6,73	-7,77	,000**
Επιθετικότητα	7,89	6,73	10,90	8,54	-5,13	,000**
Κοινωνικά προβλήματα	,914	1,59	1,30	1,85	-3,40	,001**

**p<0,05, **p<0,01*

Πίνακας 8β

Αναλύσεις T – test εξαρτημένων δειγμάτων στην διερεύνηση επίδρασης της ανεξάρτητης μεταβλητής, της συνθήκης πριν και εν μέσω της πανδημίας στις εξαρτημένες μεταβλητές (εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνική ζωή και σχολική επίδοση) παιδιών 6 – 12 ετών.

Απουσία μητέρας σε παιδιά 6 – 12 ετών	Πριν την πανδημία		Εν μέσω της πανδημίας Covid		t-test	
	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
Εσωτερικευμένα προβλήματα	6,38	2,71	7,30	3,32	-3,97	,000**
Επιθετικότητα	4,71	3,92	6,67	5,92	-4,85	,000**

Κοινωνικά προβλήματα	2,61	2,77	3,08	3,34	-2,66	,009**
Σχολική επίδοση	12,12	4,25	12,13	6,36	-,022	,983

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης στον **Πίνακα 8α** παιδιών ηλικίας 1;6 – 5 ετών, παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές, οι οποίες αφορούν τα εσωτερικευμένα προβλήματα $t(126) = -7,77$, $p = ,000$ που εντοπίζονται στα παιδιά, την επιθετική τους συμπεριφορά $t(126) = -5,13$ και το $p = ,000$ και τα κοινωνικά προβλήματα $t(126) = -3,40$, $p = ,001$. Πιο συγκεκριμένα, τόσο τα εσωτερικευμένα προβλήματα όσο η επιθετικότητα και τα κοινωνικά προβλήματα παρουσιάζουν σημαντική αύξηση εν μέσω της πανδημίας.

Όπως εντοπίζεται στον **Πίνακα 8β** της μέσης παιδικής ηλικίας 6 – 12 ετών μετά την σύγκριση μέσω των όρων πριν και εν μέσω πανδημίας εμφανίζονται σημαντικές στατιστικά διαφορές στα εσωτερικευμένα προβλήματα $t(89) = -3,97$, $p = ,000$, στην επιθετικότητα $t(89) = -4,85$ και $p = ,000$ και στα κοινωνικά προβλήματα $t(89) = -2,66$, $p = ,009$. Ειδικότερα όλες οι παραπάνω εξαρτημένες μεταβλητές εμφανίζουν μια σημαντική αύξηση εν μέσω της πανδημίας. Όμως δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς την σχολική επίδοση των παιδιών πριν και εν μέσω πανδημίας $t(89) = -,022$, $p = ,983$.

4 ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στόχος διενέργειας της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνηθεί αν η απουσία της μητέρας επιδρά αρνητικά στα παιδιά ηλικιών 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών πριν και εν μέσω Covid – 19. Ειδικότερα εξετάζεται η επίδραση στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετική συμπεριφορά, στην κοινωνικότητα και στην σχολική επίδοση. Τα ίδια ακριβώς ερωτήματα εξετάστηκαν και στην συνθήκη εν μέσω του ιού Covid– 19. Δεν έχει διερευνηθεί καθόλου η συσχέτιση της απουσίας της μητέρας και οι επιπτώσεις αυτής στα παιδιά εν μέσω πανδημίας. Είναι μια κατάσταση υπό εξέλιξη και δεν έχει μελετηθεί σε βάθος. Υπήρξαν πολύ λίγες μελέτες, επικεντρωμένες στο πως έγινε αντιληπτός ο ιός του Covid– 19 από τα παιδιά 3 ετών και άνω. Στα παιδιά της μέσης παιδικής ηλικίας ερευνήθηκαν οι επιπτώσεις που είχε η πανδημία σε αυτά.

Συζήτηση αποτελεσμάτων συσχέτισης της απουσίας της μητέρας με τα εσωτερικευμένα προβλήματα, την επιθετικότητα, τα κοινωνικά ζητήματα και την σχολική επίδοση (1;6 – 5 και 6 – 12 ετών) πριν και εν μέσω πανδημίας

Για τις συσχετίσεις μεταξύ της απουσίας της μητέρας και των εσωτερικευμένων προβλημάτων, της επιθετικότητας, των κοινωνικών ζητημάτων και της επίδοσης στο σχολείο έγινε ανάλυση Pearson r. Σε αυτήν πραγματοποιήθηκαν ξεχωριστά συσχετίσεις της απουσίας της μητέρας με κάθε εξαρτημένη μεταβλητή ανά συνθήκη δηλαδή πριν και εν μέσω της νόσου του κορονοϊού.

Όσον αφορά την διερεύνηση για το αν η απύσα μητέρα σχετίζεται με την εκδήλωση των **εσωτερικευμένων προβλημάτων** στις ηλικίες 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών, τα ευρήματα της παρούσης μελέτης έδειξαν ότι αρχικά δεν υπάρχουν διαφορές ως προς την ηλικία αφού από τα αποτελέσματα φάνηκε να μην έχει σχέση η απύσα μητέρα παιδιών ηλικίας 1;6 – 5 αλλά ούτε και αυτά της μέσης παιδικής ηλικίας καθώς επίσης δεν υπήρχε ούτε διαφορά αποτελεσμάτων ως προς την συνθήκη. Συνεπώς, η έλλειψη μητρικής παρουσίας δεν παίζει ρόλο στην πρόκληση άγχους και κατάθλιψης των παιδιών όπως παρατηρήθηκε από τα στοιχεία. Πιθανότατα τα μη σημαντικά στατιστικά αποτελέσματα που προκύπτουν ότι η απουσία δεν έχει ρόλο στην εκδήλωση εσωτερικευμένων προβλημάτων να οφείλεται και να δικαιολογείται από παιδαγωγικής απόψεως, στην πρακτική που εφαρμόζεται από την μητέρα, στην προσοχή που δίνει η

ίδια στο παιδί, στο τρόπο φύλαξης του και στην ενασχόληση της μαζί του (Κουρκούτας, 2019). Θα μπορούσε να αναφερθεί πως αυτά τα αποτελέσματα έχουν να κάνουν με την ηρεμία που αποπνέει η ίδια η μητέρα, οι σωστές πρακτικές απέναντι στα παιδιά 6 – 12 ετών όπως συζητήσεις, φροντίδα και ποιοτική ενασχόληση μαζί τους (Jain, 2016). Σε παλιότερες έρευνες, οι οποίες έχουν υλοποιηθεί για μικρά παιδιά από την βιβλιογραφική ανασκόπηση πάνω στο ερώτημα κατά πόσο η απουσία της μητέρας προκαλεί άγχος και κατάθλιψη στα παιδιά με τα αποτελέσματα τους να αντικρούονται με αυτά της παρούσας μελέτης. Η έρευνα Shaw & Routh (1982) διαφωνεί με τα παρόντα συμπεράσματα καθώς αναφέρεται πως η γενική συμπεριφορά των παιδιών αλλάζει όταν δεν είναι παρούσα η μητέρα και επιδρά στα παιδιά προκαλώντας τους άγχος, δυσφορία. Αυτό φάνηκε και από το πείραμα του Cox και συνεργατών (1968), κατά το οποίο το παιδί βρισκόταν σε ένα δωμάτιο πρώτα με την μαμά και η γενικότερη συμπεριφορά ήταν καλή. Όταν η μαμά αποχωρούσε, το παιδί αντιδρούσε διαφορετικά και δεν ανταποκρινόταν. Σε μια πιο πρόσφατη μελέτη εντοπίστηκε πως για την πρόκληση των εσωτερικευμένων προβλημάτων των παιδιών ευθύνεται το καθημερινό άγχος της μαμάς κατά την αλληλεπίδραση, την συμπεριφορά της και τον τρόπο αποχωρισμού της από το παιδί. Το καθημερινό άγχος αλλά και κατάθλιψη της μητέρας αποδίδεται στην επιβάρυνση που της προκαλεί η δουλειά και αυτά μεταφέρονται πολύ έντονα στα παιδιά. Έτσι, οι έρευνες πάνω στο θέμα αυτό επιβεβαιώνουν το γεγονός πως το παιδικό άγχος και η κατάθλιψη οφείλονται στην δύσκολη ρουτίνα της εργαζόμενης μητέρας (Poduval & Poduval, 2009).

Ύστερα από αναζήτηση δεν έχουν εντοπιστεί μελέτες που να αποδεικνύουν συσχέτιση με την απουσία της μητέρας στα παιδιά 6 – 12 ετών. Σε μελέτη το άγχος και η κατάθλιψη του παιδιού εμφανίζονται βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα οφειλόμενα στο διαζύγιο των γονέων (Weaver & Schofield, 2015). Έχει πραγματοποιηθεί έρευνα για να εξεταστεί η κατάθλιψη παιδιών ηλικίας 10 – 12 ετών σχετίζοντας την με το κοινωνικό άγχος ως αίτιο και συνάμα με αποτέλεσμα την κατάθλιψη (Τάντου, 2019). Αιτία πρόκλησης του άγχους στην μέση παιδική ηλικία πιθανόν να είναι πάθηση και διαταραχή της ψυχής όπου ανήκουν οι αγχώδεις διαταραχές (Κανελλάκη, 2010). Ο Draghi και συνεργευνητές (2019), εντόπισαν πως τα παιδιά με κάποιου είδους διαταραχή μπορούν να εκδηλώσουν πολύ πιο συχνά άγχος και κατάθλιψη συγκριτικά με τα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά.

Στην έρευνα εξετάστηκε αν η απουσία της μητέρας πριν την πανδημία και εν μέσω αυτής σχετίζεται με την εκδήλωση **επιθετικής συμπεριφοράς** στα παιδιά ηλικιών 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των αναλύσεων δεν παρατηρήθηκε πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ αυτών των δύο. Δεν έχουν βρεθεί μελέτες που να μαρτυρούν την επίδραση που μπορεί να έχει η απύσα μητέρα στο παιδί και μάλιστα στην εμφάνιση επιθετικών συμπεριφορών. Ωστόσο οι έρευνες, οι οποίες εντοπίστηκαν, αυτήν την συμπεριφορά την σχετίζουν με την οικογένεια και τον δεσμό προσκόλλησης με την μητέρα. Προκαλείται από το πλαίσιο στο οποίο ζει και μεγαλώνει, σε τι πρότυπα εκτίθεται, συμπεριφορές μέσα στο σπίτι καθώς και τι τύπο δεσμού έχει αναπτύξει η μητέρα με το παιδί. Αν ο δεσμός είναι ανασφαλής με το οικογενειακό πλαίσιο τότε θα υπάρξει επιθετικότητα (Πάνου & Μπίσκου, 2012). Η παραπάνω μελέτη έρχεται να προστεθεί στην έρευνα του Lyons – Ruth (1996), η οποία βρήκε πως ο αποδιοργανωτικός τύπος προσκόλλησης είναι εξαιρετικής σημασίας στην επιθετικότητα. Σε κάποια άλλη μελέτη, ο χαμηλός έλεγχος και τα αρνητικά συναισθήματα της μητέρας προς το παιδί προκαλεί επιθετικές συμπεριφορές (Gonzalez – Pena, Edigo, Carrasco & Tello, 2013). Η επιθετικότητα σε έρευνα που βρέθηκε για την ηλικία 6 – 12 ετών αποδίδεται σε διαταραχές ή συμπτώματα αυτών και κάποιων άλλων αιτιών, πουθενά σαν αποτέλεσμα της απύσας μητέρας. Παρατηρώντας την επιθετικότητα έφτασαν στο συμπέρασμα ότι αυτή προέρχεται είτε από αντίδραση είτε είναι προμελετημένη για την επίτευξη κάποιου στόχου (Zahrt & Melzer – Lange, 2011). Η επιθετικότητα χωρίζεται σε δύο είδη στην ρητή και στην σιωπηρή όπου συσχετίζονται μεταξύ τους και έχουν τις ίδιες σημαντικές επιπτώσεις. Αυτή εμφανίζεται αυθόρμητα στα παιδιά και συνήθως κατά την διάρκεια του παιχνιδιού (Grumm, Hein & Fingerle, 2011). Το γεγονός ότι τα αποτελέσματα, τα οποία προέκυψαν από την δική μας έρευνα δείχνουν να μην υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της απύσας της μαμάς και της εμφάνισης της επιθετικής συμπεριφοράς. Ίσως να οφείλεται στην εξισορρόπηση με άλλα θετικά συμβάντα για το παιδί όπως επιτυχής ποιοτικός χρόνος με το πρόσωπο φροντίδας, ακόμα και κατά τις υπόλοιπες ώρες στις οποίες βρίσκεται με την μαμά του να λαμβάνει επαρκή φροντίδα, στοργή με σκοπό να νιώθει το νοιάξιμο. Μια πιθανή εξήγηση των αποτελεσμάτων για τις μεγαλύτερες ηλικίες θα μπορούσε να σχετίζεται με το παρελθόν των παιδιών που ενδεχομένως σε μικρότερη ηλικία να είχαν την απαιτούμενη προσοχή και φροντίδα, τις κατάλληλες πρακτικές από την μητέρα όταν

αποχωρούσε. Έτσι, δεν βίωσαν εγκατάλειψη αλλά μπορεί να αποδοθεί και στην μεγάλη ηλικία τους. Οι υποθέσεις αυτές δεν έχουν επιβεβαιωθεί ερευνητικά.

Αναφορικά με το ερευνητικό ερώτημα αν υπάρχει συσχέτιση απουσίας της μητέρας με τα **κοινωνικά προβλήματα** των παιδιών θα απαντηθεί ευθύς αμέσως. Από τις αναλύσεις των δεδομένων που συλλέχθηκαν, τα αποτελέσματα υποδηλώνουν ότι δεν σημειώνονται σημαντικά στατιστικές διαφορές και γίνεται αντιληπτό ότι η έλλειψη μητρικής παρουσίας δεν ευθύνεται στην εμφάνιση κοινωνικών θεμάτων. Δεν υπάρχουν διαφορές των συσχετίσεων ως προς την ηλικία. Στις ηλικίες 1;6 – 5 ετών, παρατηρείται και πριν και εν μέσω του ιού Covid – 19 ότι η απύσα μητέρα δεν συνδέεται με τα κοινωνικά ζητήματα. Τα τυχόν υπάρχοντα κοινωνικά προβλήματα, τα οποία σύμφωνα με την έρευνα δεν συσχετίζονται με την απουσία της μητέρας θα μπορούσε επίσης και εδώ να αναφερθεί όπως και παραπάνω ότι ενδέχεται η έλλειψη αυτής να αναπληρώνεται είτε με το πρόσωπο που φροντίζει το παιδί τις ώρες απουσίας είτε την στάση της μητέρας απέναντι του κατά τις ώρες ενασχόλησης μαζί του. Η ενθάρρυνση από την μητέρα προς το παιδί για συμμετοχή του στο οικογενειακό πλαίσιο, στις κοινωνικές συναναστροφές της και του ποιοτικού χρόνου που του προσφέρει, βοηθάει στην μείωση ή και καθόλου εκδήλωσης κοινωνικών θεμάτων (Blair, 2010). Αυτά τα συμπεράσματα έρχονται σε αντίφαση με την ερευνητικά τεκμηριωμένη άποψη των Torres και συνεργάτες (2015) όπου γνωστοποίησαν ότι ναι μεν ο πατέρας έχει ρόλο στην κοινωνικότητα του παιδιού αλλά παράλληλα υποστηρίζουν και αποδεικνύουν την σημαντικότητα της παρουσίας και συμμετοχής της μητέρας για την κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών μικρής ηλικίας αφού τότε είναι που γίνεται πιο ισχυρή η ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων. Έτσι, η απουσία δεν βοηθάει καθόλου σε αυτήν. Επιπλέον, μια μελέτη δείχνει πως μια συναισθηματικά κενή μητέρα εξαιτίας της απουσίας της, δημιουργεί κοινωνικά προβλήματα στο παιδί. Η οικογένεια αποτελεί ένα μικρότερο πλαίσιο. Το εκτός από αυτό το πλαίσιο είναι το κοινωνικό για το οποίο η μητέρα έχει ρόλο στην προετοιμασία του παιδιού να βγει σε αυτό. Είναι η πηγή και η σύνδεση του παιδιού με την κοινωνία (Cori, 2017). Στις ηλικίες 6 – 12 ετών, βρέθηκε πως η μη πολύωρη παρουσία των μητέρων στην ζωή των παιδιών τους δεν συσχετίζεται άμεσα με την κοινωνικότητα τους. Έγινε αναζήτηση ερευνών να δοθεί μια απάντηση στο τι είναι αυτό που προκαλεί την μειωμένη κοινωνικότητα. Όμως δεν βρέθηκε πουθενά σε μελέτη αν η μητρική έλλειψη αντανακλά σε αυτήν. Η εμφάνιση κοινωνικών ζητημάτων αποδίδεται σε έρευνα, η οποία υποστηρίζει τις κοινωνικές συμπεριφορές

οπού και εξηγούνται ως κομμάτι των δεξιοτήτων, της μάθησης, του περιγυρου των παιδιών και της υπευθυνότητας τους (Merrell & Gimpel, 2014).

Στο ερευνητικό ερώτημα αν η απύσα μητέρα σχετίζεται με την τυχόν **χαμηλή επίδοση** των παιδιών 6 – 12 ετών στο σχολείο, διαπιστώθηκε από τις αναλύσεις μη σημαντικές στατιστικές διαφορές δηλώνοντας πως η απύσα μητέρα πριν το ξέσπασμα του ιού αλλά και εν μέσω της έξαρσης της νόσου του κορονοϊού δεν έχει αρνητική σχέση με την επίδοση των παιδιών. Είναι δύσκολο να εξηγηθεί ότι η απουσία δεν έχει σχέση με την χαμηλή επίδοση καθώς όπως θα φανεί παρακάτω και από μελέτες που παρατίθονται στην εργασία σχετικές επί του θέματος αναφέρονται πως η παρουσία του γονέα παίζει ρόλο στην επίδοση του παιδιού. Πιθανώς να υπάρχουν και άλλες αιτίες, οι οποίες προκαλούν την χαμηλή επίδοση στο σχολείο όπως γνωστικές, μαθησιακές αδυναμίες, διαφορετικοί ρυθμοί μάθησης, εκπαιδευτικό σύστημα και χαρακτηριστικά εκπαιδευτικού (Βαρλετζή & Γιαβρίμη, 2018). Αντίθετα με τα αποτελέσματα είναι κάποιες έρευνες, οι οποίες υποστηρίζουν πως η οικογένεια είναι ένας ισχυρός παράγοντας για το τι επίδοση θα έχει ένα παιδί στο σχολείο (Κέλμαλη, 2015). Η στάση της οικογένειας απέναντι στο παιδί που σημαίνει αν είναι δίπλα του, αν ασχολείται μαζί του και αν το αποθαρρύνει ή ενθαρρύνει παίζουν ρόλο στην επιτυχία των σχολικών υποχρεώσεων αλλά και οι σχέσεις οικογένειας – μαθητή σε μικρότερο βαθμό (Παπαγεωργίου, 2007). Αυτό που επικρατεί στην πραγματικότητα, η επίδοση έχει άμεση σχέση με τα εσωτερικά και εξωτερικά κίνητρα (Λεμονίδου, 2003). Αίτιο της χαμηλής σχολικής επίδοσης είναι και η μορφή της οικογένειας στην οποία ζει το παιδί. Σε μια μονογονεϊκή οικογένεια (μαμά – παιδί) με την μητέρα να εργάζεται για πολλές ώρες πράγμα που επιφέρει την απουσία της φαίνεται να υπάρχουν αρνητικές επιπτώσεις στην σχολική επίδοση των παιδιών (Milne, Myers, Rosenthal&Ginsburg, 1986).

Συζήτηση αποτελεσμάτων επίδρασης των ωρών απουσίας της μητέρας πριν και μέσω πανδημίας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνικά προβλήματα και σχολική επίδοση (1;6 – 5 και 6 – 12 ετών)

Στόχος της παρούσης έρευνας ήταν να εξεταστεί αν οι ώρες απουσίας της μητέρας επηρεάζουν τις εξαρτημένες μεταβλητές, με πιο σαφήνεια τα εσωτερικευμένα προβλήματα, την επιθετικότητα, τα κοινωνικά προβλήματα και την σχολική επίδοση. Οι αναλύσεις αυτής της έρευνας έβγαλαν στατιστικά στοιχεία, τα οποία φανερώνουν αδυναμία στο ότι το χρονικό διάστημα της απουσίας της μητέρας επιδρά αρνητικά στο άγχος/κατάθλιψη, στην επιθετική συμπεριφορά, στην κοινωνική κατάσταση και σχολική επίδοση των παιδιών (1;6 – 5 και 6 – 12 ετών). Σύμφωνα με τις Κούλη και Παναγιωτοπούλου (2019), χώρισαν τις ώρες απουσίας σε πάνω και κάτω από 8. Έτσι και στην παρούσα μελέτη κατά την ανάλυση τα παιδιά διαχωρίστηκαν σε δύο ομάδες ανάλογα με τις ώρες απουσίας της μητέρας τους. Η μια ομάδα αποτελούταν από παιδιά που οι μαμάδες τους είχαν δηλώσει πως έλειπαν μέχρι 8 ώρες και η άλλη ομάδα πάνω από 8. Αφού έγινε αυτή η ομαδοποίηση παιδιών, η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με το T – test ανεξάρτητων δειγμάτων όπου θεωρήθηκε ως ανεξάρτητη μεταβλητή το χρονικό διάστημα απουσίας της μητέρας και ως εξαρτημένες τα εσωτερικευμένα προβλήματα, η επιθετικότητα, τα κοινωνικά προβλήματα και η σχολική επίδοση. Από αυτήν διαπιστώθηκε πως οι εξαρτημένες μεταβλητές δεν εξηγούνται ως επιρροή των ωρών απουσίας της μητέρας. Σε αυτό το σημείο της διπλωματικής, αξίζει να αναφερθεί πώς πουθενά, αναζητώντας στην βιβλιογραφία δεν βρέθηκε μελέτη που να αποδεικνύει πως τα παιδιά επηρεάζονται από το πόσο διαρκεί η απουσία της μητέρας τους. Εντοπίστηκε έρευνα που διαπραγματευόταν τις ώρες εργασίας και ενασχόλησης των γονέων με τα παιδιά τους. Τα συμπεράσματα, τα οποία διεξήχθησαν, ανέφεραν το ιδιαίτερα αυξημένο ποσοστό ωρών εργασίας τις καθημερινές αλλά και τα Σαββατοκύριακα με συνέπεια όσο η επαγγελματική απασχόληση αυξάνει, τόσο μειώνεται η αλληλεπίδραση με τα παιδιά. Επίσης, όταν υπάρχει απουσία, τα παιδιά περνάνε τον χρόνο τους κυρίως με συγγενικά πρόσωπα ή με τον έναν γονέα που μπορεί να μην λείπει. Τέλος, λόγω αυτού προκύπτουν επιπτώσεις στις συμπεριφορές μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο σε κάθε μέλος του ξεχωριστά και διαφορετικά (Κούλη & Παναγιωτοπούλου, 2019).

Συζήτηση αποτελεσμάτων επίδρασης της συνθήκης (πριν και εν μέσω πανδημίας) στα εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνικότητα και σχολική επίδοση των παιδιών 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών

Μελετώντας το τελευταίο σημείο της έρευνας, δίνεται η δυνατότητα να γίνει σύγκριση όλων των ήδη υπαρχόντων αποτελεσμάτων των δύο συνθηκών πριν αλλά και εν μέσω της πανδημίας ώστε να διεξαχθεί αν η συνθήκη επηρέασε τις εξαρτημένες μεταβλητές όπου είναι η εμφάνιση των εσωτερικευμένων προβλημάτων (άγχος / κατάθλιψη), η εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς, τα κοινωνικά προβλήματα και η χαμηλή σχολική επίδοση.

Για την ανάλυση αυτού του ερωτήματος χρησιμοποιήθηκε το Paired –Samples T – test εξαρτημένων δειγμάτων με ανεξάρτητη μεταβλητή την συνθήκη (πριν την πανδημία και εν μέσω αυτής), την οποία βίωναν όλα τα παιδιά και εξαρτημένη τα ερωτήματα που εξετάστηκαν ξεχωριστά (εσωτερικευμένα προβλήματα, επιθετικότητα, κοινωνικότητα και σχολική επίδοση). Και στις δυο ηλικιακές φάσεις 1;6 – 5 και 6 – 12 ετών, τα αποτελέσματα της παρούσης έρευνας συγκρίνοντας τους μέσους όρους των ίδιων ερευνητικών ερωτημάτων στις δυο συνθήκες δείχνουν να υπάρχει σημαντική στατιστική διαφορά υποδηλώνοντας όπως παρατηρείται από τα στατιστικά στοιχεία που προέκυψαν από την ανάλυση πως υπάρχει μια αύξηση εν μέσω πανδημίας στα εσωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα και στα κοινωνικά θέματα με εξαίρεση να αποτελεί η σχολική επίδοση, της οποίας από την απόρροια των αναλύσεων φαίνεται να μην έχει σχέση η συνθήκη. Συνεπώς από τα αποτελέσματα των αναλύσεων θα μπορούσε να ειπωθεί ότι σε γενικές γραμμές η πανδημία επιδρά αρνητικά στα παιδιά, το οποίο είναι κάτι που κατέληξε η έρευνα. Συμπερασματικά, παρατηρήθηκε εν μέσω της έξαρσης της πανδημίας πως ο ίδιος ο ιός ήταν τελικά αυτός που επίδρασε αρνητικά στα παιδιά όλων των ηλικιών χωρίς να έχει σχέση η απουσία. Σε αυτό το σημείο συμβαδίζει έως ένα βαθμό και ενώνεται με τα συμπεράσματα των υπόλοιπων ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί σχετικές με τις επιπτώσεις που επέφερε μέχρι στιγμής ο ιός στα παιδιά. Πιθανότατα τα διεξαγόμενα αποτελέσματα να δικαιολογούνται στο γεγονός ότι η έρευνα πραγματοποιήθηκε αρκετά νωρίς μέσα στην πανδημία και ίσως οι επιπτώσεις της απουσίας της μητέρας κατά την περίοδο του Covid

υπάρχει πιθανότητα να φανούν σε μεταγενέστερο χρόνο. Έτσι είναι δυνατόν να υπάρχουν ξεκάθαρα αποτελέσματα επίδρασης σε μελλοντική έρευνα.

Δυστυχώς, δεν έχουν εντοπιστεί έρευνες που να συνδυάζουν την έξαρση του ίου Covid – 19 με την απουσία της μητέρας πολλές ώρες από την ζωή του παιδιού της. Οι έρευνες πραγματοποιήθηκαν με ένα διαφορετικό τρόπο ώστε να σκιαγραφήσουν από τις ζωγραφιές, τις σκέψεις των ίδιων των παιδιών για τον ιό και τον εγκλεισμό κατά τον οποίο έπρεπε να παραμείνουν στο σπίτι τους και δεν επιτρεπόταν να κάνουν τις ίδιες συνήθειες με πριν, αρά τους χάλασε την ρουτίνα. Στην έρευνα της Χατζοπούλου (2021), αφού εξέτασε τα σχέδια στο χαρτί του κάθε παιδιού, συμπέρανε πως αναγνωρίζουν τα συναισθήματά τους θετικά ή αρνητικά και τα εξωτερικεύουν. Τα ίδια με προηγουμένως επιβεβαιώνει και η έρευνα με ζωγραφιές μικρών παιδιών κατά τις οποίες φαίνεται να έχουν αντιληφθεί πλήρως τι συμβαίνει και τι είναι ο κορωνοϊός αποτυπώνοντας τα στο χαρτί και ειδικότερα εμφανίζονται μέτρα και μέσα προστασίας, ο εγκλεισμός, ο ίδιος ο ιός αλλά και ανθρώπους να φαίνεται ότι νοσούν από αυτόν (Περδίκη, 2021) καθώς επίσης απεικονίζουν και το τι μπορεί να επιφέρει η νόσηση αυτού μέσα από τις λεκτικές περιγραφές τους και αμέσως επόμενο η σχεδίαση (Bonoti, Christidou & Papadopoulou, 2021). Τέλος, σύμφωνα με την επιστημονική θεώρηση της Πήττα (2020) κατά την διάρκεια του εγκλεισμού υπήρξαν ξαφνικές αλλαγές στη ζωή των παιδιών όπως στην διατροφή, την απομάκρυνση τους από το σχολείο, έντονος φόβος, την αποξένωση, την έλλειψη κοινωνικότητας και της ρουτίνας, διαταραχές στην ψυχική υγεία και το πιο σημαντικό, το οποίο αποτελεί κοινό σημείο με την παρούσα έρευνα είναι η αύξηση προσκόλλησης και εξάρτησης σε γονείς και φροντιστές όχι μόνο τα παιδιά προσχολικής αλλά και σχολικής ηλικίας.

Οι μελέτες, οι οποίες έχουν βρεθεί αφορούν κατά την διάρκεια της πανδημίας συνδυάζοντας την με τις επιπτώσεις σε διάφορους τομείς των παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας 6 – 12 ετών. Μια από τις μελέτες έγινε με σκοπό να αναδειχθεί εάν η πανδημία προκάλεσε ψυχολογικές επιπτώσεις στα παιδιά. Τα αποτελέσματα απέδειξαν αρνητικές επιπτώσεις της πανδημίας τόσο στην ψυχική υγεία όσο και στη σωματική. Υπήρξε μία τάση αλλαγών βάρους δυσκολία στον ύπνο και διαφορετική ποιότητα ζωής (περιλαμβανομένου εθισμού στην οθόνη λόγω της τηλεκπαίδευσης και μείωση προσωπικού ελεύθερου χρόνου). Συλλέχθηκαν δεδομένα για αυτή την ερευνητική προσπάθεια και από τους γονείς και από τα ίδια τα παιδιά με την χρήση διαφορετικής

μεθόδου. Παρατηρήθηκαν από τις απαντήσεις των παιδιών ότι δεν συμβάδιζαν με αυτές των γονέων ως προς τις επιπτώσεις. Οι γονείς απάντησαν πως δεν υπήρχε διαφορά στην ποιότητα ζωής των παιδιών τους. Αντίθετα από τα ίδια τα παιδιά διαπιστώθηκε πως η ζωή τους άλλαξε εν μέσω πανδημίας σε σύγκριση με την ζωή πριν την πανδημία (Ζαχείλα, 2021). Σε έρευνα φαίνεται ο ιός και τα μέτρα αυτού να επηρέασαν βαθιά τα παιδιά εφόσον άλλαξε ριζικά η ζωή τους (Δημητρούδης, 2020). Η Κάτριν Ζεβεκέ παρουσιάζοντας την θέση της επιβεβαιώνει την παραπάνω μελέτη θέτοντας πως τα παιδιά δεν ένιωθαν απειλή από τον ίδιο τον ιό αλλά πειράχτηκαν περισσότερο από τις συνέπειες του στην ρουτίνα τους. Όλοι βιώνουν μια πρωτόγνωρη κατάσταση, που ακόμα και στους ενήλικες έχει επιδράσει αρνητικά, κάτι που λειτουργεί ως αλυσίδα γιατί τα παιδιά επηρεάζονται από το περιβάλλον τους. Συνεπώς, η πρόκληση συναισθημάτων των γονέων είναι αναπόφευκτη ότι θα περάσει στα παιδιά ο φόβος, το άγχος.

Αρκετά σημαντικό και σχετικό με την παρούσα έρευνα, μελετήθηκε και η οικογενειακή συνύπαρξη, η οποία χαρακτηρίστηκε από μέτρια έως και δύσκολη αφού οι γονείς στο δείγμα αυτό φάνηκε να μην αφιέρωναν χρόνο στα παιδιά τους όσο στην τεχνολογία (Morgui, Kalitsoglou & Essau, 2020). Σε άλλη μελέτη, βρέθηκε πως αυτή η συνθήκη της πανδημίας επέβαλε στα παιδιά αλλαγές στην ζωή τους καθώς δεν ακολουθούσαν πλέον το ίδιο πρόγραμμα από ότι προηγουμένως. Για αυτό το λόγο παρατηρήθηκαν διάφορες αλλαγές στα παιδιά και διατροφικές διαταραχές (Ghosh, Dubey, Chatterjee & Dubey, 2020). Τελευταίο εξίσου σημαντικό, οι επιπτώσεις της πανδημίας στα παιδιά σχολικής αλλά και εφηβικής ηλικίας προκαλεί ανεπανόρθωτα προβλήματα όπως ψυχολογικά τραύματα, στρες, αγωνία, δυσφορία και στεναχώρια (Zhou, 2020).

5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μελέτη πραγματεύεται την απουσία της μητέρας από την ζωή των παιδιών πριν και εν μέσω της πανδημίας και αν αυτή αντανακλά στο άγχος/κατάθλιψη, στην επιθετικότητα, στα κοινωνικά προβλήματα και στην σχολική επίδοση των παιδιών ηλικιών 1;6– 5 και 6-12 ετών. Τα ευρήματα δεν έδειξαν να σχετίζονται τα προβλήματα αυτά με την απουσία της μητέρας. Μετά από την διεξαγωγή αποτελεσμάτων σε καμία από τις δυο ηλικιακές ομάδες και σε καμία από τις δύο συνθήκες, η απουσία της μητέρας δεν προκαλεί άγχος/κατάθλιψη στα παιδιά, ούτε φαίνεται να βγάζουν επιθετική συμπεριφορά εξαιτίας αυτής, ούτε να έχουν δημιουργηθεί κοινωνικά προβλήματα. Ακόμα συμπεραίνεται και πως μια χαμηλή σχολική επίδοση δεν έχει σχέση με την μητρική απουσία. Αντίθετα με τα παραπάνω ευρήματα, εντοπίστηκε κατά την σύγκριση των δυο συνθηκών όπου παρατηρείται μια αύξηση στα εωτερικευμένα προβλήματα, στην επιθετικότητα και στην κοινωνικότητα εν μέσω Covid – 19 εξαιρώντας την σχολική επίδοση. Επομένως, από τα στοιχεία και τις αναλύσεις βρέθηκε πως η έξαρση της πανδημίας είναι αυτή τελικά που προκαλεί τέτοιες επιπτώσεις στα παιδιά και όχι η απύσα μητέρα.

Η συμβολή της παρούσας μελέτης είναι μέγιστης σημασίας καθώς ύστερα από εκτεταμένη αναζήτηση άλλων παρόμοιων ερευνών ελληνικών αλλά και ξενόγλωσσων υπάρχει περιορισμένη ερευνητική προσπάθεια εξαγωγής αποτελεσμάτων πάνω στα ερωτήματα που έχουν τεθεί εξ αρχής προς μελέτη και καθόλου πρόσφατες. Συνεπώς, η έρευνα θεωρητικά και πρακτικά συνεισφέρει σε ένα θέμα, το οποίο δεν έχει διερευνηθεί, η απουσία της μητέρας ούτε πριν την πανδημία αλλά ούτε και εν μέσω αυτής. Είναι αρκετά επίκαιρη η κατάσταση του Covid και έτσι δεν έχουν δημοσιευτεί ακόμα αποτελέσματα σε σχέση με την απουσία της μητέρας και την εκδήλωση προβλημάτων παρά μόνο για τις μέχρι τώρα επιπτώσεις που έχει ο ιός σε παιδιά και ενήλικες. Η παρούσα εργασία βασίστηκε σε βιβλιογραφία και πρακτική εφαρμογή με την βοήθεια της έρευνας και την διεξαγωγή αποτελεσμάτων. Μπορεί να στηριχτεί μόνη της εφαρμόζοντας την για μελλοντική επιστημονική χρήση και να θεωρηθεί ως μια πολύ πρωτότυπη έρευνα. Περισσότερο σημαντική μπορεί να γίνει αν η συγκεκριμένη έρευνα επεκταθεί μελλοντικά και άλλο καθώς υπάρχουν και άλλες προτάσεις προς εξέταση, οι οποίες προκλήθηκαν κατά την διάρκεια της έρευνας και των αποτελεσμάτων.

Οι περιορισμοί για την διεξαγωγή αυτής της έρευνας ήταν αρκετοί και πολλές φορές στέκονταν εμπόδιο για το πέρας αυτής. Ένας από τους βασικούς περιορισμούς λόγω της πανδημίας του ιού covid-19 υπήρξε πώς η εύρεση βιβλιογραφίας ήταν περιορισμένη για το λόγο ότι δεν ήταν εφικτό να επισκεφτεί κάποιος βιβλιοθήκες ώστε να αντλήσει πληροφορίες για το θέμα καθ' όλη τη διάρκεια της πραγματοποίησης της παρούσης εργασίας. Οι ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες ήταν αρκετά δύσκολες ως προς την εύρεση βιβλίων καθώς επίσης και περιορισμένη ποικιλία αυτών που έδιναν την ευκαιρία στον αναγνώστη να τα διαβάσει από το διαδίκτυο. Για τον λόγο αυτόν χρειάστηκε να εισαχθεί στην παρούσα εργασία η λεγομένη γκριζα βιβλιογραφία καθώς αρκετές ήταν διπλωματικές εργασίες που είχαν στοιχεία, τα οποία μας αφορούσαν. Επίσης υπήρξε πρόβλημα και στην έκταση της συγκεκριμένης εργασίας καθότι έγινε λεπτομερής ανάπτυξη επί του θέματος και είχαν τεθεί εξ' αρχής πολλά ερευνητικά ερωτήματα καλύπτοντας κιάλας μεγάλο φάσμα ηλικιών. Λόγω περιορισμού λέξεων χρειάστηκε να αφαιρεθούν σημαντικά και χρειάστηκε παραπάνω χρόνος, ένας από τους λόγους που καθυστέρησε την παράδοση της διπλωματικής εργασίας. Επιπροσθέτως, όσον αφορά την καθαυτή έρευνα, για τη συλλογή δεδομένων κλήθηκαν να απαντήσουν τα ερωτηματολόγια μητέρες. Γεγονός ότι μπορεί να λείπει η αντικειμενικότητα στην συμπλήρωση τους καθώς κάθε γονέας έχει την δική του άποψη για το παιδί του, δύσκολα το βλέπει αντικειμενικά. Ένας περιορισμός αφορά το δείγμα της έρευνας διότι τα ερωτηματολόγια ήταν δημοσιοποιημένα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, δεν είχαν όλοι την δυνατότητα πρόσβασης σε αυτά και πιθανόν έλλειψη εμπιστοσύνης για συμπλήρωση ηλεκτρονικά. Ο μεγαλύτερος περιορισμός ήταν πως το θέμα υπό μελέτη στην αρχή ήταν διαφορετικό καθώς θα εξεταζόταν αν η απουσία και των δυο γονέων επηρεάζει τα παιδιά. Αφού συλλέχθηκαν τα δεδομένα και ξεκίνησαν οι αναλύσεις εντοπίστηκε ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα της μελέτης που αντιμετωπίσαμε ήταν η αδυναμία εύρεσης ερωτηματολογίων απαντημένα από δείγμα πατεράδων. Εξαιτίας αυτού, η μελέτη επικεντρώθηκε μόνο στην επιρροή που έχει η απουσία της μητέρας στα παιδιά και αναγκαστικά χρειάστηκε να αλλαχτεί όλη η βιβλιογραφία και το θεωρητικό υπόβαθρο. Τέλος, στο ερωτηματολόγιο παρατηρήθηκε πως έπρεπε να προστεθεί ακόμα μια ερώτηση προς απάντηση με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων που θα έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στα αποτελέσματα για το πως περνάει το παιδί κατά τον χρόνο της απουσίας της μητέρας.

Σίγουρα μπορεί να υπάρξει εξέλιξη αυτής της έρευνας καθώς κατά την διάρκεια των αναλύσεων γεννήθηκαν και άλλα ερωτήματα. Μία μελλοντική πρόταση που θα μπορούσε να υλοποιηθεί αποτελεί το γεγονός να ψάξουμε τι γίνεται κατά την διάρκεια απουσίας των μητέρων από το σπίτι και ποιος μένει, αν αναπληρώνεται κάπως αυτό το κενό δηλαδή πώς περνάνε τα παιδιά το χρόνο τους όταν το πρόσωπο αναφοράς τους λείπει και πως ασχολούνται μαζί τους. Ίσως η ενασχόληση με κάποιο άλλο πρόσωπο (πατεράδες, γιαγιάδες, παππούδες, νταντάδες, φίλοι των γονιών και λοιποί συγγενείς) την ώρα που απουσιάζει να βοηθάει τα παιδιά να μη βιώσουν έντονα το αίσθημα της απουσίας. Αν υπάρχει συσχέτιση της μητρικής απουσίας με την ποιοτική ενασχόληση κάποιου άλλου προσώπου με το παιδί. Καλό θα ήταν να γίνει περαιτέρω εμβάθυνση για τα παιδιά 6 – 12 ετών για το αν παλιότερα που ήταν πιο μικρής ηλικίας απουσίαζε η μητέρα τον ίδιο χρόνο με τώρα. Έτσι ώστε να διερευνηθεί αν έχει σημασία το παρελθόν του παιδιού δηλαδή αν η μητέρα ήταν παρούσα δίνοντας απόλυτη προσοχή με ότι αυτό συνεπάγεται όπως συζητήσεις, εξηγήσεις, ενασχόληση ίσως δημιούργησε ένα κλίμα που απέτρεψε σε μετέπειτα χρόνο το να βιώσουν έντονα την απουσία.

Ακόμα ενδιαφέρον θα είναι να μελετηθεί σε μεταγενέστερο χρόνο αν η απουσία της μητέρας μπορεί να συσχετιστεί με τον ποιοτικό χρόνο που μπορεί να περνάει μια μαμά με το παιδί. Μια πρόταση για το μέλλον της παρούσας έρευνας θα μπορούσε να αποτελέσει να γίνουν και συσχετίσεις μεταξύ των ερευνητικών ερωτημάτων δηλαδή αν οι εξαρτημένες μεταβλητές είναι αλληλένδετες και επηρεάζει η μια την άλλη. Για παράδειγμα, το άγχος/κατάθλιψη αν επιδρά στα θέματα κοινωνικότητας ή και το αντίστροφο. Τέλος, στο μέλλον θα ήταν εντυπωσιακό να μαζευτούν ερωτηματολόγια για μελέτη στα ακριβώς ίδια ερευνητικά ερωτήματα και από απόντες πατεράδες, κάτι που στην παρούσα μελέτη στάθηκε εμπόδιο καθώς δεν υπήρχε πατρικό δείγμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Βαρελτζή, Ε. και Γιαβρίμης, Π. (2018). ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΧΑΜΗΛΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΠΙΔΟΣΗ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ «ΕΤΙΚΕΤΑΣ». *Επιστήμες αγωγής*, 1. Ανακτήθηκε από <https://ejournals.lib.uoc.gr/index.php/edusci/article/view/311>
- Γαλανάκη, Ε. (2011). Θέματα αναπτυξιακής ψυχολογίας: Γνωστική – Κοινωνική – Συναισθηματική Ανάπτυξη. Αθήνα:
- Γιωτσίδη, Β. (2013). Η αντίσταση στην ψυχοθεραπεία: Θεωρία, έρευνα και κλινικό έργο. Αθήνα: Τόπος
- Δημητρούδης, Δ. (2020, Ιούνιος 10). Η κρίση του κορονοϊού αφήνει τα σημάδια της στα παιδιά. *Αθηναϊκό - Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων*. Ανακτήθηκε από <https://www.amna.gr/health/article/464806/I-krisi-tou-koronoiou-afinei-ta-simadia-tis-sta-paidia>
- Δημητρούκας, Ι. και Ιωάννου, Θ. (2013). Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος
- Ελληνιάδου, Ε., Κλεφτάκη, Ζ. και Μπαλκίζας, Ν. (2008). Η συμβολή των παιδαγωγικών προσεγγίσεων για την κατανόηση του φαινομένου της μάθησης. Επιμόρφωση εκπαιδευτικών στη χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διδακτική Διαδικασία.
- Ζακοπούλου, Α. (1999). Παιχνίδια με τον χρόνο για μικρά και μεγαλύτερα παιδιά: Η ψυχοπαιδαγωγική της έννοιας του χρόνου. Αθήνα: Εκκρεμές.
- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015). Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών. Αθήνα: Κριτική
- Ζαχείλα, Μ. (2021). Η επίδραση της πανδημίας Covid 19 στην ποιότητα ζωής που σχετίζεται με την υγεία των παιδιών και των εφήβων στην Ελλάδα. Διπλωματική εργασία. Ελληνικό ανοιχτό Πανεπιστήμιο: Αθήνα. Ανακτήθηκε από <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/50628>
- Κανελλάκη, Γ. (2010). Άγχος και Παιδική Ηλικία. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Καλαμάτας: Καλαμάτα. Ανακτήθηκε από http://nestor.teipel.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/13005/SDO_DMYP_00989_Medium.pdf?sequence=1

- Καρολίδου, Π. (2018). Μελέτη διαγνωστικής ακρίβειας υποκλιμάκων του CBCL και TRF ως μέσο ανίχνευσης του συνδρόμου ΔΕΠ-Υ σε κλινικό πληθυσμό: μία roc ανάλυση. Μεταπτυχιακή εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από <http://ikee.lib.auth.gr/record/299968?ln=el>
- Κέλμαλη, Μ. (2015). Απόψεις εκπαιδευτικών για τα χαρακτηριστικά του μαθητή με χαμηλή σχολική επίδοση. Μεταπτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου: Μυτιλήνη. Ανακτήθηκε από <https://hellenicus.lib.aegean.gr/handle/11610/17303>
- Κοινωνικοποίηση (2021). Ανακτήθηκε 20 Οκτωβρίου 2021 από <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7>
- Κολιόπουλος, Ι., Σβολόπουλος, Κ., Χατζηβασιλείου, Ε., Νημάς, Θ. και Σχολινάκη - Μαϊστρέλλης, Σ., Καλύβη, Ε. και Μιχαήλ, Μ. (2015). Ιστορία Από την μυθολογία στην ιστορία. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος.
- Κούλη, Χ. και Παναγιωτοπούλου, Α. (2019). Διερεύνηση της αλληλεπίδρασης και της εμπλοκής των γονέων με τα παιδιά τους στα πλαίσια της οικογενειακής ζωής. Η παράμετρος των αυξημένων ωρών εργασίας των γονέων. Μεταπτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής: Αιγάλεω. Ανακτήθηκε από <https://edutech-thesis.uniwa.gr/wp-content/uploads/sites/207/2019/08/44DF1.pdf>
- Κουρκούτας, Η.Ε. (2019). Αγχώδεις – Καταθλιπτικές Δυσκολίες – Διαταραχές στην Παιδική Ηλικία. Παράδοση μαθήματος στο Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Λεμονίδου, Σ. (2003). Η επίδραση σχέσης παιδιού – γονέα στην σχολική επίδοση του μαθητή. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας: Βόλος. Ανακτήθηκε από <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/39721/1219.pdf?sequence=1>
- Μυλωνάκου - Κεκέ, Η. (2009). Συνεργασία Σχολείου Οικογένειας και Κοινότητας: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Πρακτικές Εφαρμογές. Αθήνα: Παπαζήση

- Newsroom ipaidia (2020, September, 3). Κορονοϊός: Οι επιπτώσεις της πανδημίας στα παιδιά σε παγκόσμιο επίπεδο. *Ipaidia*. Ανακτήθηκε από: <https://www.ipaidia.gr/paidagogika-themata/koronoios-oi-epiptoseis-tis-pandimias-sta-paidia-se-pagkosmio-epipedo/>
- Πάνου, Ε. και Μπίσκου, Ι. (2012). Τύποι προσκόλλησης, ενδοοικογενειακή βία και επιθετικότητα στην προσχολική ηλικία. Διπλωματική εργασία. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Ηπείρου: Ιωάννινα
- Παπαγεωργίου, Χ. (2007). Τι ρόλο παίζει η οικογένεια στη σχολική επίδοση των μαθητών. *Επιστημονικό βήμα*, 8, σσ.158 – 170. Ανακτήθηκε από https://www.syllogosperiklis.gr/old/ep_bima/epistimoniko_bima_8/13_parageorgiou.pdf
- Παπαηλίου, Χ. (2005). Η ανάπτυξη της γλώσσας. Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα από την τυπική και αποκλίνουσα γλωσσική συμπεριφορά. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Περδίκη, Α. (2021). Τα παιδιά ζωγραφίζουν τον νέο κορονοϊό: Απόψεις παιδιών προσχολικής ηλικίας για την COVID – 19. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας: Φλώρινα. Ανακτήθηκε απο<http://dspace.uowm.gr/xmlui/handle/123456789/2197>
- Σωτηρίου, Α. και Ζαφειροπούλου Μ. (2003). Αλλαγές στην έννοια του εαυτού των παιδιών κατά την μετάβαση τους από το Νηπιαγωγείο στο Δημοτικό σχολείο. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, Vol.10 (No 1), pp.96-118. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/345014697.pdf>
- Τάντου, Μ.Π. (2019). Ντροπή, κοινωνικό άγχος και κατάθλιψη στην παιδική ηλικία. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων: Ιωάννινα. Ανακτήθηκε από <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/29691/1/%ce%9c.%ce%95.%20%ce%a4%ce%91%ce%9d%ce%a4%ce%9f%ce%a5%20%ce%9c%ce%91%ce%a1%ce%99%ce%91-%ce%a0%ce%91%ce%a1%ce%91%ce%a3%ce%9a%ce%95%ce%a5%ce%97%202019.pdf>
- Τσικουδή, Μ. (2012). Παράγοντες που επηρεάζουν τη σχολική επίδοση των μαθητών. Ανακτήθηκε από

<https://3lykzografou.wordpress.com/2012/10/20/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%B3%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B5%CF%82-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%B5%CE%AC%CE%B6%CE%BF%CF%85%CE%BD-%CF%84%CE%B7-%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE/>

- Τσιούγκου, Α. (2003). Πως εμφανίζεται η επιθετική στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Πτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας: Βόλος. Ανακτήθηκε από <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/10309/P0010309.pdf?sequence=1>
- Τσιπλητάρης, Α. (2011). Ψυχοκοινωνιολογία της σχολικής τάξης. Αθήνα: Διάδραση
- Χατζοπούλου, Ζ. (2021). Συναισθηματική νοημοσύνη και θετική ψυχολογία μέσα από ζωγραφιές των παιδιών στην καραντίνα. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας: Φλώρινα. Ανακτήθηκε από <http://dspace.uowm.gr/xmlui/handle/123456789/2188>
- Χατζόπουλος, Κ. (1991). Ελληνικά σχολεία στην περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας (1453-1821). Θεσσαλονίκη: Βάνιας
- Χατζηχρήστου, Χ. (2011). Σχολική ψυχολογία. Αθήνα: Τυπωθήτο
- Χελιώτη, Χ. (2013). Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου: Από το 1815 έως σήμερα. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος
- Χουρδάκη, Μ. (1989). Γονέων τύποι. Στο: Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό. (Τόμος 2, σσ 1215-1216). Αθήνα: ΕλληνικάΓράμματα

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Ainsworth, MD. & Bels, M., (1970). Attachment, exploration, and separation: Illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child Development*, 41, pp.49-67. Doi:10.2307/1127388
- Ainsworth, M.S., Blehar, M.C., Waters, E., & Wall, S. (1978). Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/1097-0355%28198021%291%3A1%3C68%3A%3AAID-IMHJ2280010110%3E3.0.CO%3B2-3>
- Bangirana, P., Nakasujja, N., Giordani, B., Opoka, R. O., John, C. C., Boivin, M. J. (2009). Reliability of the Luganda version of the Child Behaviour Checklist in measuring behavioural problems after cerebral malaria. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*. Retrieved from January 2009 <https://www.springermedizin.de/reliability-of-the-luganda-version-of-the-child-behaviour-checkl/9652310>
- Blair, L. (2009). *The Happy Child*. Little, Brown Book Group
- Bohnert, A., Crnic, K., & Lim, K. (2003). Emotional Complete and Aggressive Behavior in School – Age Children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31, pp.79 – 91. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1021725400321>
- Bonoti, F., Christidou, V. & Papadopoulou, P. (2021). Children’s conceptions of Coronavirus. *Sage Journal*, 31, pp. 35 – 52. DOI: 10.1177/09636625211049643
- Bowlby, J. (1973). Attachment and Loss Volume 2 SEPARATION ANXIETY AND ANGER. New York: Basic Books. Retrieved from <https://abebe.zohosites.com/files/John-Bowlby-Separation-Anxiety-And-Anger-Attachment-and-Loss-Vol-2-1976.pdf>
- Breaux, R.P., Harvey, E.A. & Ilugo – Candelas, C. (2014). The role of parental psychopathology in the development of preschool children behavior problems. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 43, pp. 777 – 790. DOI: 10.1080/15374416.2013.836451

- California Department of Education, (2009). Infant/ Toddler learning and development foundations. Scaramento: Author. Retrieved from <https://www.cde.ca.gov/sp/cd/re/documents/itfoundations2009.pdf>
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Cohen, D.H., Stern, V. & Balaban, N., (1991). Παρατηρώντας και καταγράφοντας τη συμπεριφορά των παιδιών. Αθήνα: Gutenberg
- Cole, M., & Cole, S.R. (2000). Η ανάπτυξη των παιδιών: Η αρχή της ζωής: Εγκυμοσύνη, τοκετός και βρεφική ηλικία. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω
- Cole, M. και Cole, S. (2001). Η ανάπτυξη των παιδιών: Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία. Αθήνα: Τυπωθήτω
- Crnic, K., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development*, 14, pp. 117 – 132. DOI: 10.1002/icd.384
- Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (1990). Mechanisms in the cycle of violence. *Science*, 250, pp.1678–1683. DOI: 10.1126/science.2270481
- Draghi, T.T.G., Cavalcante, J.L., Rohr, L.A., Jelsma, L.D. & Tudella, E. (2019). Symptoms of anxiety and depression in children with developmental coordination disorder: a systemic review. *Journal de Pediatria*, 96, pp. 8 – 19. Retrieved from <https://www.scielo.br/j/jped/a/RBphwpxxynH5mBHcVD4HcJn/?lang=en&format=pdf>
- Elliot, S., Kratochwill, T., Littlefield Cook, J. & Travers, J. (2008). Εκπαιδευτική ψυχολογία : Αποτελεσματική διδασκαλία, Αποτελεσματική μάθηση. Αθήνα: Gutenberg
- Fabes, R., Eisenberg, N. & Eisenbud, L. (1993). Behavioral and physiological correlates of children's reactions to others in distress. *Developmental Psychology*, 29, pp. 655-663. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Nancy-Eisenberg/publication/232560244_Physiological_and_Behavior_Correlates_of_Children%27s_Reaction_to_Other_in_Distress/links/0c960539bde8dc1ce7000000/Physiological-and-Behavior-Correlates-of-Childrens-Reaction-to-Other-in-Distress.pdf
- Feldman, R. (2011). Εξελικτική ψυχολογία: Δια βίου ανάπτυξη. Αθήνα: Gutenberg

- Filho, S.R.P., Pompermaier, H.M., Almeida, V.F.N. & Souza, H.D. (2016). Aggressive behavior of children in a daycare center. *Paideia (Ribeirao Preto)*, 26, pp. 235 – 243. DOI: 10.1590/1982-43272664201611
- Geller, A., Garfinkel, I., Cooper, C.E. & Mincy, R.B. (2009). Parental Incarceration and child well– being: Implications for urban Families. *Social Science quarterly*, 90, pp. 1186 – 1202. DOI: 10.1111/j.1540-6237.2009.00653.x
- Ghosh, R., Dubey, M.J., Chatterjee, S. & Dubey, S. (2020). Impact of COVID – 19 on children: Special focus on the psycho-social aspect. *Minerva Pediatrica*, 72, pp. 226 – 235. DOI: 10.23736/s0026-4946.20.05887-9
- Gonzalez – Pena, P. , Edigo, B.D., Carrasco, M.A. & Tello, F.P.H. (2013). Aggressive Behavior in Children: The Role of Temperament and Family Socialization. *The Spanish Journal of Psychology*, 16. DOI: 10.1017/sjp.2013.28
- Grumm, M., Hein, S. & Fingerle, M. (2011). Predicting aggressive behavior in children with the help measures of implicit and explicit aggression. *International Journal of Behavioral Development*, 35, pp. 352 – 357. DOI: 10.1177/0165025411405955
- Jane Costello, E., Erkanli, A., & Angold, A. (2006). Is there an epidemic of child or adolescent depression? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, pp.1263-1271. Doi: 10.1111/j.1469-7610.2006.01682.x
- Jain, R. (2016). 50 Calm-Down Techniques to Try with Kids. *Psychcentral*. Retrieved from <https://psychcentral.com/blog/stress-better/2016/09/50-calm-down-techniques-to-try-with-kids#1>
- Jiao, W., Wang, L., Liu, J., Fang, S., Jiao, F.U., Pettoello – Mantovani, M. & Somekh, E. (2020). Behavioral and Emotional Disorders in Children during the COVID-19 Epidemic. *Elsevier Public Health Emergency Collection*, 221, pp.264 – 266. DOI: 10.1016/j.jpeds.2020.03.013
- Lightfoot, C. και Cole, M. και Cole, S. (2014). Η ανάπτυξη των παιδιών. Αθήνα: Gutenberg
- Lorenz, K.(1966). On aggression. New York: Harcourt Brace Jovanovich. Retrieved from https://openlibrary.org/books/OL5983084M/On_aggression

- Lyons-Ruth, K., (1996). Attachment relationships among children with aggressive behavior problems: The role of disorganized early attachment patterns. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, pp.64–73. DOI:10.1037/0022-006X.64.1.64
- Maiken Thorvaldsen, B.A. (2013). Child Behavior Checklist For Ages 6 – 18. Retrieved from <https://www.nctsn.org/measures/child-behavior-checklist-ages-6-18#page>
- Maguire-Fong, M. (2019). Εκπαίδευση Βρεφών και Νηπίων: Ερευνητές εν δράσει! Αθήνα: Παπαζήση
- McClelland, M.M. & Morrison, F.J. (2003). The emergence of learning – related social skills in preschool children. *Early Childhood Research Quarterly*, 18, pp. 206 – 224. DOI: 10.1016/S0885-2006(03)00026-7
- McCord, J., McCord, W., & Thurber, E. (1962). Some effects of paternal absence on male children. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 64, 361–369 DOI: 10.1037/h0045305
- McLanahan, S. S. (1999). Father absence and the welfare of children. *Coping with divorce, single parenting, and remarriage: A risk and resiliency perspective*, pp.117-145
- Merrell, K. W., & Gimpel, G. A. (1998). *Social skills of children and adolescents: Conceptualization, assessment, treatment*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. DOI:10.4324/9781315805757
- Milne, A.N., Myers, D.E., Rosenthal, A.S. & Ginsburg, A. (1986). Single parents, working mothers, and the educational achievement of school children. *Sociology of education*, 59, pp. 125 – 139. DOI: 10.2307/2112335
- Morgui, E., Kalitsoglou, A. & Essau, C. (2020). Psychological effects of the COVID – 19 lockdown on children and families in the U.K. *Revista de Psicologia Clinica con Ninos y Adolescents*, 7, pp. 42 – 48. ISSN-e 2340-8340
- Novak, M., & Mihić, J. (2018). Prevention of Internalized Problems of Children and Youth in Academic Setting. *Health and Academic Achievement*. Doi: 10.5772/intechopen.75590

- Poduval, J., & Poduval, M. (2009). Working Mothers : How Much Working, How Much Mothers, And Where Is The Womanhood? *MensSanaMonogr*,7, pp.63 – 79. DOI: 10.4103/0973-1229.41799
- Raymond - Rivier, M. (2001). Η κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Αθήνα: Καστανιώτης
- Reinherz, H. Z., Giaconia, R. M., Hauf, A. M. C., Wasserman, M. S., & Silverman, A. B. (1999). Major depression in the transition to adulthood: Risks and impairments. *Journal of Abnormal Psychology*, 108, pp. 500–510. DOI: 10.1037/0021-843X.108.3.500
- Rydell, A., Berlin, L. & Bohlin, G. (2001). Emotionality, emotion regulation, and adaptation among 5- to 8-year-old children. *Emotion*, 3, pp. 30–47. DOI: 10.1037/1528-3542.3.1.30
- Saarni, C., Mumme, D.L. & Campos, J.J. (1998). Emotional Development: Action, Communication, and Understanding. In W. Damon & N. Eisenberg (Ed.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development*, pp. 237–309. Retrieved from <https://psycnet.apa.org/record/2005-03132-005>
- Schacter, D. και Gilbert, D. και Wegner, D., (2012). Ψυχολογία. Αθήνα: Gutenberg
- Shaw, E.G. & Routh, D.K. (1982). Effect of mother presence on childrens' reaction to aversive producers. *Journal of Pediatrica Psycology*, 7, pp. 33 – 42. DOI: 10.1093/jpepsy/7.1.33
- Shreeve, F.D. (2012). Reactive Attachment Disorder: A Case-based Approach. New York: Springer. Doi: 10.1007/978-1-4614-1647-0
- Sigle – Rushton, W. & McLanahan, S. (2004). Father Absence Child Well – Being: A Critical Review. In Moynihan, D.P. & Smeeding, T.M (Eds.), *The Future of the Family* (pp. 116 – 156). Retrieved from https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=VvAWAwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA116&ots=FjnSxfICeo&sig=mezr7jU2SYDWcy5mOZDaVtvtEw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

- Smucker, M. R., Craighead, W. E., Craighead, L. W., & Green, B. J. (1986). Normative and reliability data for the Children's Depression Inventory. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 14, pp.25–39. DOI:10.1007/BF00917219
- Sroufe, L.A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment & Human Development*, 7, pp. 349-367, Doi: 10.1080/14616730500365928
- Storr, A. (1979). Ανθρώπινη επιθετικότητα. Αθήνα: Γλάρος
- Summers, J., Schallert, D. & Pitter, M. (2003). The role of social comparison in students' perceptions of ability: An enriched view of academic motivation in middle school students. *Contemporary Educational Psychology*, 28, pp.510 – 523. DOI: 10.1016/S0361-476X(02)00059-0
- Szepeswol, O. & Simpson, J.A., (2019). Attachment within life history theory: an evolutionary perspective on individual differences in attachment. *Current opinion in Psychology*, 25, pp. 65-70. Doi:10.1016/j.copsyc.2018.03.005
- Tan, T.X., Dedrick, R.F. & Korfi, M. (2007). Factor Structure and Clinical Implications of Child Behavior Checklist/1.5–5 Ratings in a Sample of Girls Adopted from China. *Journal of pediatric Psychology*, 37, pp. 807 – 818. DOI: 10.1093/jpepsy/jsm025
- Thapar, A., Harold, G. & McGuffin, P. (1998). Life events and depressive symptoms in childhood—shared genes or shared adversity? A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39, pp.1153–1158. DOI: 10.1111/1469-7610.00419
- Topping, K., Bremner, W., & Holmes, E. (2000). Social competence: The social construction of the concept. In R. Bar-On & J. D. A. Parker (Eds.), *The handbook of emotional intelligence: Theory, development, assessment, and application at home, school, and in the workplace*, pp. 28–39. San Francisco: Jossey-Bass. Retrieved from 2000
http://library.dundee.ac.uk/F/M7APBI92SK65MKX9CCSBUXXATVBTEHS4NL5KHTM1LJJTPCSCAD-07488?func=find-e&adjacent=N&request=0787949841&find_scan_code=FIND_WRD&x=50&y=6

- Torres, N., Verissimo, M., Monteiro, L., Ribeiro, O., & Santos, A.J. (2015). Domains of father involvement, social competence and problem behavior in preschool children. *Journal of Family Studies*, 20, pp. 188 – 203. DOI: 10.1080/13229400.2014.11082006
- Vendlinski, M., Silk, J. S., Shaw, D. S., & Lane, T. J. (2006). Ethnic differences in relations between family process and child internalizing problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, pp. 960–969. DOI: 10.1111/j.1469-7610.2006.01649.x
- Weaver, J. M., & Schofield, T. J. (2015). Mediation and moderation of divorce effects on children’s behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 29, pp.39–48. DOI: 10.1037/fam0000043
- Werner, R.S., Cassidy, K.W. & Juliano, M. (2006). The role of social – cognitive abilities in preschoolers’ aggressive behavior. *British Journal of Developmental psychology*, 24, pp. 775 – 799. DOI: 10.1348/026151005X78799
- Wilmshurst, L. (2011). Εξελικτική Ψυχοπαθολογία: Μια αναπτυξιακή προσέγγιση. Αθήνα: Gutenberg
- World Health Organization. (2012). Adolescent mental health Mapping actions of nongovernmental organizations and other international development organizations. Geneva: World Health Organization. DOI: 10665/44875
- Yorbik, O., Birmaher, B., Axelson, D., Williamson, D. E., & Ryan, N. D. (2004). Clinical Characteristics of Depressive Symptoms in Children and Adolescents With Major Depressive Disorder. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 65, pp.1654–1659. DOI: 10.4088/JCP.v65n1210
- Xiang, M., Zhang, Z. & Kuwahara, K. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on children and adolescents' lifestyle behavior larger than expected. *Elsevier Public Health Emergency Collection*, 63, pp. 531 – 532. DOI: 10.1016/j.pcad.2020.04.013
- Zahrt, D.M. & Melzer – Lange, M.D. (2011). Aggressive behavior in children and adolescents. *Pediatrics in Review – ELK Grove*, 32, p. 325. DOI: 10.1542/pir.32-8-325

- Zhou, X. (2020). Managing psychological distress in Children and Adolescents following the Covid – 19 epidemic: A cooperative approach. *Psychological Trama: Research practice and Policy*, 12, pp. 76- 78. DOI: 10.1037/tra0000754

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 (1;6 – 5 ετών)

Η επίδραση της απουσίας των γονέων στην συμπεριφορά των παιδιών ηλικίας 1,5 - 5 ετών.

Η έρευνα αυτή πραγματοποιείται στα πλαίσια της πτυχιακής μου εργασίας στο Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής. Σκοπός της έρευνας είναι η μελέτη στο πώς η απουσία των γονέων επιδρά στην συμπεριφορά των παιδιών ηλικίας 1,5 - 5 ετών όπως άγχος/κατάθλιψη, επιθετικότητα, κοινωνικά θέματα πριν και εν μέσω της πανδημίας του ιού COVID-19.

Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς σκοπούς. Η διαδικασία της συμπλήρωσης θα διαρκέσει περίπου 10-15 λεπτά. Σας ευχαριστώ πολύ εκ των προτέρων για την συμπλήρωση του.

Email επικοινωνίας: Vasiliki.petridou@gmail.com

* Απαιτείται

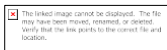
Συγκατάθεση συμμετοχής στην έρευνα. *

Οποιαδήποτε στιγμή μπορείτε να αποχωρίσετε κατά την διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου αν το επιθυμείτε.

- Αποδέχομαι να συμμετάσχω στην έρευνα ανώνυμα

Δημογραφικά στοιχεία

Τόπο κατοικίας. *

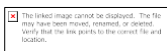
Βιολογικό φύλο του παιδιού. *

- Αγόρι
 Κορίτσι

Το παιδί πάει σχολείο. *

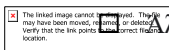
- Ναι
 Όχι

Ηλικία του παιδιού. *

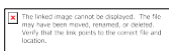
Οικογενειακή κατάσταση του παιδιού. *

- Το παιδί ζει και με τους δυο γονείς του
 Το παιδί ζει με τον έναν από τους δυο γονείς λόγω διάστασης/διαζυγίου
 Το παιδί ζει με τον έναν από τους δυο γονείς λόγω θανάτου του ενός
 Το παιδί ζει με κηδεμόνα

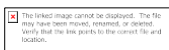

Άλλο:

Επάγγελμα μητέρας. *

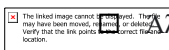

Επάγγελμα πατέρα. *

Μορφωτικό επίπεδο μητέρας. *

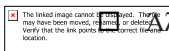
- Απόφοιτη Δημοτικού
- Απόφοιτη Γυμνασίου
- Απόφοιτη Λυκείου
- Απόφοιτη πανεπιστημίου ΑΕΙ/ΤΕΙ/ΙΕΚ

Άλλο:

Μορφωτικό επίπεδο πατέρα. *

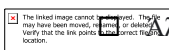
- Απόφοιτος Δημοτικού
- Απόφοιτος Γυμνασίου
- Απόφοιτος Λυκείου
- Απόφοιτος πανεπιστημίου ΑΕΙ/ΤΕΙ/ΙΕΚ

Άλλο:

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από: *

- Μητέρα
- Πατέρας

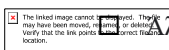

Άλλο:

Γενικές πληροφορίες για την απουσία γονέων.

Α. Σε ποιον από τους παρακάτω λόγους οφειλόταν κατά κύριο λόγο η απουσία σας από το σπίτι πριν την πανδημία. *

- Επαγγελματικοί λόγοι
- Προσωπικοί λόγοι
- Διαζύγιο (αν δεν ζείτε μαζί με το παιδί)
- Ιατρικοί λόγοι

Άλλο:

Σε ποιον από τους παρακάτω λόγους οφείλεται κατά κύριο λόγο η απουσία σας από το σπίτι εν μέσω πανδημίας. *

- Επαγγελματικοί λόγοι (δηλαδή οι γονείς πηγαίνουν στο τόπο εργασίας τους)
- Τηλεργασία (δηλαδή οι γονείς εργάζονται τις ίδιες ώρες και παραπάνω από το σπίτι)
- Προσωπικοί λόγοι
- Διαζύγιο (αν δεν ζείτε μαζί με το παιδί)
- Ιατρικοί
- Άλλο

B. Πόσες ώρες την ημέρα υπήρχε ενασχόληση με το παιδί σας περνώντας ποιοτικό χρόνο μαζί του (πχ διάβασμα, παιχνίδι, φροντίδα, βόλτες κλπ) πριν την πανδημία; *

Πόσες ώρες την ημέρα υπάρχει ενασχόληση με το παιδί σας περνώντας ποιοτικό χρόνο μαζί του (πχ διάβασμα, παιχνίδι, φροντίδα, βόλτες κλπ) εν μέσω πανδημίας; *

Γ. Πόσες ώρες κατά μέσο όρο καθημερινά απουσιάζατε πριν την πανδημία (χωρίς να συμπεριληφθούν οι ώρες κατά τις οποίες το παιδί μπορεί να βρίσκεται στο σχολείο); *

Πόσες ώρες κατά μέσο όρο καθημερινά απουσιάζατε εν μέσω πανδημίας (χωρίς να συμπεριληφθούν οι ώρες κατά τις οποίες το παιδί ίσως να βρίσκεται στο χώρο του σχολείου); *

Εσωτερικευμένα προβλήματα (άγχος/κατάθλιψη)

Οδηγίες συμπλήρωσης: Παρακάτω ακολουθούν κάποιες ερωτήσεις, οι οποίες περιγράφουν κάποιες συμπεριφορές παιδιών. Για κάθε ερώτηση, θα σας ζητηθεί να περιγράψετε κάποιες συμπεριφορές του παιδιού σας πριν και εν μέσω πανδημίας του ιού COVID-19 (θα αναγράφεται δίπλα σε κάθε ερώτηση ποια συνθήκη από τις 2 θα λάβετε υπόψιν) επιλέγοντας:

0 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς δεν ταιριάζει καθόλου (απ' όσο ξέρετε) στο παιδί.

1 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές στο παιδί.

2 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει στο παιδί πάρα πολύ ή πολύ συχνά.

Αυτή η ενότητα του ερωτηματολογίου αφορά τα πιθανά εσωτερικευμένα προβλήματα (άγχος/κατάθλιψη) του παιδιού.

1α. Υπήρξε προσκολλημένος/η στους ενήλικες ή υπερβολικά εξαρτημένος/η πριν την πανδημία. *

0 1 2

1β. Είναι προσκολλημένος/η στους ενήλικες ή υπερβολικά εξαρτημένος/η εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

2α. Έκλαιγε πολύ πριν την πανδημία. *

0 1 2

2β. Κλαίει πολύ εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

3α. Το παιδί δεν ήθελε να κοιμάται μόνο του πριν την πανδημία. *

0 1 2

3β. Δεν θέλει να κοιμάται μόνος/η του/της εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

4α. Δυσκολευόταν να κοιμηθεί πριν την πανδημία. *

0 1 2

4β. Δυσκολεύεται να κοιμηθεί εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

5α. Δεν έτρωγε καλά πριν την πανδημία. *

0 1 2

5β. Δεν τρώει καλά εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

6α. Έτρωγε υπερβολικά πολύ πριν την πανδημία. *

0 1 2

6β. Τρώει υπερβολικά πολύ εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

7α. Φοβόταν ορισμένα ζώα, καταστάσεις, μέρη πριν την πανδημία. *

0 1 2

Αν επιλέξατε 1 ή 2 στην ερώτηση 7α, παρακαλούμε περιγράψτε πιο συγκεκριμένα τι φοβόταν το παιδί.

.....

7β. Φοβάται ορισμένα ζώα, καταστάσεις, μέρη εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

Αν επιλέξατε 1 ή 2 στην ερώτηση 7β, παρακαλούμε περιγράψτε πιο συγκεκριμένα τι φοβάται το παιδί.

.....

8α. Δεν ήθελε να βγαίνει έξω από το σπίτι πριν την πανδημία. *

0 1 2

8β. Δεν θέλει να βγαίνει έξω από το σπίτι εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

9α. Πληγωνόταν συναισθηματικά πολύ εύκολα πριν την πανδημία. *

0 1 2

9β. Πληγώνεται συναισθηματικά πολύ εύκολα εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

10α. Αναστατώνοταν υπερβολικά όταν αποχωριζόταν τους γονείς του/της πριν την πανδημία. *

0 1 2

10β. Αναστατώνεται υπερβολικά όταν αποχωρίζεται τους γονείς του/της εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

11α. Έδειχνε δυστυχισμένος/η χωρίς εμφανή αιτία πριν την πανδημία. *

0 1 2

11β. Δείχνει δυστυχισμένος/η χωρίς εμφανή αιτία εν μέσω της πανδημίας. *

0 1 2

12α. Ένιωθε ναυτία ή τάση για εμετό, στομαχόπονους (χωρίς ιατρικά αίτια) πριν την πανδημία. *

0 1 2

12β. Νιώθει ναυτία ή τάση για εμετό, στομαχόπονους (χωρίς ιατρικά αίτια) εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

13α. Υπήρξε νευρικός/η, ευέξαπτος/η ή σε υπερένταση πριν την πανδημία. *

0 1 2

13β. Είναι νευρικός/η, ευέξαπτος/η ή σε υπερένταση εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

14α. Είχε εφιάλτες πριν την πανδημία. *

0 1 2

14β. Έχει εφιάλτες εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

15α. Πανικοβαλλόταν χωρίς εμφανή λόγο πριν την πανδημία. *

0 1 2

15β. Πανικοβάλλεται χωρίς εμφανή λόγο εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

16α. Υπήρξε ντροπαλός/η ή ερχόταν εύκολα σε αμηχανία πριν την πανδημία. *

0 1 2

16β. Είναι ντροπαλός/η ή έρχεται εύκολα σε αμηχανία εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

17α. Εμφάνιζε ξαφνικές αλλαγές στη διάθεση ή τα συναισθήματά του/της πριν την πανδημία. *

0 1 2

17β. Εμφανίζει ξαφνικές αλλαγές στη διάθεση ή τα συναισθήματά του/της εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

18α. Φοβόταν υπερβολικά ή υπήρξε αγχώδης πριν την πανδημία. *

0 1 2

18β. Φοβάται υπερβολικά ή είναι αγχώδης εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

19α. Έμοιαζε δυστυχισμένος/η, λυπημένος/η ή θλιμμένος/η πριν την πανδημία. *

0 1 2

19β. Μοιάζει δυστυχισμένος/η, λυπημένος/η ή θλιμμένος/η εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

20α. Υπήρξε ανήσυχος/η πριν την πανδημία. *

0 1 2

20β. Είναι ανήσυχος/η εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

Επιθετικότητα

Οδηγίες συμπλήρωσης: Παρακάτω ακολουθούν κάποιες ερωτήσεις, οι οποίες περιγράφουν κάποιες συμπεριφορές παιδιών.

Για κάθε ερώτηση, θα σας ζητηθεί να περιγράψετε κάποιες συμπεριφορές του παιδιού σας πριν και εν μέσω πανδημίας του ιού COVID (θα αναγράφεται δίπλα σε κάθε ερώτηση ποια συνθήκη από τις 2 θα λάβετε υπόψιν) επιλέγοντας:

0 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς δεν ταιριάζει καθόλου (απ' όσο ξέρετε) στο παιδί.

1 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές στο παιδί.

2 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει στο παιδί πάρα πολύ ή πολύ συχνά.

Αυτή η ενότητα του ερωτηματολογίου αφορά την πιθανή επιθετικότητα του παιδιού.

1α. Υπήρξε προκλητικός/η ως προς την συμπεριφορά του/της πριν την πανδημία. *

0 1 2

1β. Είναι προκλητικός/η ως προς την συμπεριφορά του/της εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

2α. Δεν άντεχε να περιμένει. Τα ήθελε όλα εκείνη την στιγμή πριν την πανδημία. *

0 1 2

2β. Δεν αντέχει να περιμένει. Τα θέλει όλα εκείνη την στιγμή εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

3α. Οι απαιτήσεις του/της έπρεπε να ικανοποιούνται αμέσως πριν την πανδημία. *

0 1 2

3β. Οι απαιτήσεις του/της πρέπει να ικανοποιούνται αμέσως εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

4α. Κατέστρεφε αντικείμενα που ανήκουν στην οικογένεια του/της ή σε άλλα παιδιά πριν την πανδημία. *

0 1 2

4β. Καταστρέφει αντικείμενα που ανήκουν στην οικογένεια του/της ή σε άλλα παιδιά εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

5α. Υπήρξε ανυπάκουος/η πριν την πανδημία. *

0 1 2

5β. Είναι ανυπάκουος/η εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

6α. Δεν φαινόταν να νιώθει ένοχος/η όταν συμπεριφερόταν άσχημα πριν την πανδημία. *

0 1 2

6β. Δεν φαίνεται να νιώθει ένοχος/η όταν συμπεριφέρεται άσχημα εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

7α. Απογοητευόταν εύκολα όταν δεν πραγματοποιούνταν οι επιθυμίες του/της πριν την πανδημία. *

0 1 2

7β. Απογοητεύεται εύκολα όταν δεν πραγματοποιούνται οι επιθυμίες του/της εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

8α. Έμπλεκε σε πολλούς καυγάδες πριν την πανδημία. *

0 1 2

8β. Μπλέκει σε πολλούς καυγάδες εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

9α. Πλήγωνε ζώα, ανθρώπους χωρίς να το θέλει πριν την πανδημία. *

0 1 2

9β. Πληγώνει ζώα, ανθρώπους χωρίς να το θέλει εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

10α. Χτυπούσε τους άλλους πριν την πανδημία. *

0 1 2

10β. Χτυπάει τους άλλους εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

11α. Είχε άγριες διαθέσεις στην συμπεριφορά του/της πριν την πανδημία. *

0 1 2

11β. Έχει άγριες διαθέσεις στην συμπεριφορά του/της εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

12α. Έκανε επιθέσεις χτυπώντας τους ανθρώπους πριν την πανδημία. *

0 1 2

12β. Επιτίθεται χτυπώντας τους ανθρώπους εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

13α. Η επίπληξη/τιμωρία που μπορεί να του/της κάνατε δεν άλλαξε την συμπεριφορά του/της πριν την πανδημία. *

0 1 2

13β. Η επίπληξη/τιμωρία που μπορεί να του/της κάνετε δεν αλλάζει την συμπεριφορά του/της εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

14α. Ξεφώνιζε πολύ, στρίγκλιζε πριν την πανδημία. *

0 1 2

14β. Ξεφωνίζει πολύ, στριγκλίζει εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

15α. Υπήρξε εγωιστής/τρια ή δεν ήθελε να μοιράζεται πριν την πανδημία. *

0 1 2

15β. Είναι εγωιστής/τρια ή δεν θέλει να μοιράζεται εν μέσω της πανδημίας. *

0 1 2

16α. Υπήρξε πεισματάρης/α, δύστροπος/η, ευερέθιστος/η πριν την πανδημία. *

0 1 2

16β. Είναι πεισματάρης/α, δύστροπος/η, ευερέθιστος/η εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

17α. Πάθαινε εκρήξεις οργής ή άναβε εύκολα πριν την πανδημία. *

0 1 2

17β. Παθαίνει εκρήξεις οργής ή ανάβει εύκολα εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

18α. Δεν ήταν συνεργάσιμος/η πριν την πανδημία. *

0 1 2

18β. Δεν είναι συνεργάσιμος/η εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

19α. Επιζητούσε επίμονα την προσοχή με οποιοδήποτε τρόπο πριν την πανδημία. *

0 1 2

19β. Επιζητά επίμονα την προσοχή με οποιοδήποτε τρόπο εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

Κοινωνικά προβλήματα

Οδηγίες συμπλήρωσης: Παρακάτω ακολουθούν κάποιες ερωτήσεις, οι οποίες περιγράφουν κάποιες συμπεριφορές παιδιών. Για κάθε ερώτηση, θα σας ζητηθεί να περιγράψετε κάποιες συμπεριφορές του παιδιού σας πριν και εν μέσω πανδημίας του ιού COVID (θα αναγράφεται δίπλα σε κάθε ερώτηση ποια συνθήκη από τις 2 θα λάβετε υπόψιν) επιλέγοντας:

0 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς δεν ταιριάζει καθόλου (απ' όσο ξέρετε) στο παιδί.

1 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές στο παιδί.

2 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει στο παιδί πάρα πολύ ή πολύ συχνά.

Αυτή η ενότητα του ερωτηματολογίου αφορά τα πιθανά κοινωνικά προβλήματα του παιδιού.

1α. Συμπεριφερόταν σαν πιο μικρός/η από την ηλικία του/της πριν την πανδημία. *

0 1 2

1β. Συμπεριφέρεται σαν πιο μικρός/η από την ηλικία του/της εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

2α. Απέφευγε να κοιτάζει τους άλλους στα μάτια πριν την πανδημία. *

0 1 2

2β. Αποφεύγει να κοιτάζει τους άλλους στα μάτια εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

3α. Δεν ανταποκρινόταν/απαντούσε όταν οι άλλοι του μιλούσαν πριν την πανδημία. *

0 1 2

3β. Δεν ανταποκρίνεται/απαντά όταν οι άλλοι του μιλούν εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

4α. Αρνούνταν να παίζει παιχνίδια δράσης ή με άλλα παιδιά πριν την πανδημία. *

0 1 2

4β. Αρνείται να παίζει παιχνίδια δράσης ή με άλλα παιδιά εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

5α. Έδειχνε να μην ανταποκρίνεται στην στοργή πριν την πανδημία. *

0 1 2

5β. Δείχνει να μην ανταποκρίνεται στην στοργή εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

6α. Έδειχνε ελάχιστη στοργή απέναντι στους ανθρώπους (ενήλικες και παιδιά) πριν την πανδημία. *

0 1 2

6β. Δείχνει ελάχιστη στοργή απέναντι στους ανθρώπους (ενήλικες και παιδιά) εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

7α. Έδειχνε ελάχιστον ενδιαφέρον για πράγματα που συμβαίνουν γύρω του/της πριν την πανδημία. *

0 1 2

7β. Δείχνει ελάχιστον ενδιαφέρον για πράγματα που συμβαίνουν γύρω του/της εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

8α. Απομονωνόταν στο εαυτό του/της και δεν έκανε σχέση με άλλους πριν την πανδημία. *

0 1 2

8β. Απομονώνεται στο εαυτό του/της και δεν κάνει σχέση με άλλους εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 (6 – 12 ετών)

Η επίδραση της απουσίας των γονέων στην συμπεριφορά των παιδιών ηλικίας 6-12 ετών.

Η έρευνα αυτή πραγματοποιείται στα πλαίσια της πτυχιακής μου εργασίας στο Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώτη Παιδική Ηλικία στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής. Σκοπός της έρευνας είναι η μελέτη στο πως η απουσία των γονέων επιδρά στην συμπεριφορά των παιδιών ηλικίας 6-12 ετών όπως άγχος/κατάθλιψη, επιθετικότητα, κοινωνικά θέματα ακόμα και στην σχολική επίδοση πριν και εν μέσω της πανδημίας του ιού COVID-19.

Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς σκοπούς. Η διαδικασία της συμπλήρωσης θα διαρκέσει περίπου 15 λεπτά. Σας ευχαριστώ πολύ εκ των προτέρων για την συμπλήρωση αυτού του ερωτηματολογίου.

Email επικοινωνίας: Vasiliki.petridou0@gmail.com

* Απαιτείται

ΔΙΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ 1;6 – 5 ΕΤΩΝ

- Δημογραφικά στοιχεία
- Γενικές πληροφορίες για την απουσία των γονέων

Έξτρα:

Τάξη παιδιού στο σχολείο. *

- Νήπαιο
- Α' Δημοτικού
- Β' Δημοτικού
- Γ' Δημοτικού
- Δ' Δημοτικού
- Ε' Δημοτικού
- ΣΤ' Δημοτικού

Εσωτερικευμένα προβλήματα (άγχος/κατάθλιψη)

Οδηγίες συμπλήρωσης: Παρακάτω ακολουθούν κάποιες ερωτήσεις, οι οποίες περιγράφουν κάποιες συμπεριφορές παιδιών.

Για κάθε ερώτηση, θα σας ζητηθεί να περιγράψετε κάποιες συμπεριφορές του παιδιού σας πριν και εν μέσω πανδημίας του ιού COVID-19 (θα αναγράφεται δίπλα σε κάθε ερώτηση ποια συνθήκη από τις 2 θα λάβετε υπόψιν) επιλέγοντας:

0 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς δεν ταιριάζει καθόλου (απ' όσο ξέρετε) στο παιδί.

1= Αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές στο παιδί.

2 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει στο παιδί πάρα πολύ ή πολύ συχνά.

Αυτή η ενότητα του ερωτηματολογίου αφορά τα πιθανά εσωτερικευμένα προβλήματα (άγχος/κατάθλιψη) του παιδιού.

1α. Έκλαιγε πολύ πριν την πανδημία. *

0 1 2

1β. Κλαίει πολύ εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

2α. Φοβόταν ορισμένα ζώα, καταστάσεις ή μέρη (μη συμπεριλαμβανόμενου του σχολείου) πριν την πανδημία. *

0 1 2

Αν επιλέξατε στην προηγούμενη ερώτηση το 1 πως ταιριάζει κάπως/μερικές φορές ή το 2 πως ταιριάζει πάρα πολύ/πολύ συχνά, παρακαλούμε αναφέρετε τι φοβόταν συγκεκριμένα πριν την πανδημία.

.....

2β. Φοβάται ορισμένα ζώα, καταστάσεις ή μέρη (μη συμπεριλαμβανόμενου του σχολείου) εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

Αν επιλέξατε στην προηγούμενη ερώτηση το 1 πως ταιριάζει κάπως/μερικές φορές ή το 2 πως ταιριάζει πάρα πολύ/πολύ συχνά, παρακαλούμε αναφέρετε τι φοβάται συγκεκριμένα εν μέσω πανδημίας.

.....

3α. Φοβόταν να πάει σχολείο πριν την πανδημία. *

0 1 2

3β. Φοβάται να πάει σχολείο εν μέσω της πανδημίας (τα διαστήματα που πηγαίνουν). *

0 1 2

4α. Υπήρχε φόβος από το ίδιο το παιδί μήπως κάνει ή σκεφτεί κάτι κακό πριν την πανδημία. *

0 1 2

4β. Φοβάται μήπως κάνει ή σκεφτεί κάτι κακό εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

5α. Αισθανόταν πως πρέπει να είναι τέλειος/α σε ό,τι έκανε πριν την πανδημία. *

0 1 2

5β. Αισθάνεται πως πρέπει να είναι τέλειος/α σε ό,τι κάνει εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

6α. Αισθανόταν ή παραπονιόταν πως δεν τον αγαπά κανείς πριν την πανδημία. *

0 1 2

6β. Αισθάνεται ή παραπονιέται πως δεν τον αγαπά κανείς εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

7α. Αισθανόταν ότι δεν άξιζε τίποτα δηλαδή ότι είναι κατώτερος/η πριν την πανδημία. *

0 1 2

7β. Αισθάνεται ότι δεν αξίζει τίποτα, δηλαδή ότι είναι κατώτερος/η εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

8α. Υπήρξε νευρικός/η με τεντωμένα νεύρα πριν την πανδημία. *

0 1 2

8β. Είναι νευρικός/η με τεντωμένα νεύρα εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

9α. Είχε πολλούς φόβους, ήταν αγχώδης πριν την πανδημία. *

0 1 2

9β. Έχει πολλούς φόβους, είναι αγχώδης εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

10α. Αισθανόταν υπερβολικά ένοχος/η πριν την πανδημία. *

0 1 2

10β. Αισθάνεται υπερβολικά ένοχος/η εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

11α. Δεν ήταν άνετος/η, ντροπιαζόταν εύκολα, αισθανόταν εύκολα αμηχανία πριν την πανδημία. *

0 1 2

11β. Δεν είναι άνετος/η, ντροπιάζεται εύκολα, αισθάνεται εύκολα αμηχανία εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

12α. Μιλούσε για αυτοκτονία πριν την πανδημία. *

0 1 2

12β. Μιλάει για αυτοκτονία εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

13α. Αγωνιούσε, ήταν αγχώδης πριν την πανδημία. *

0 1 2

13β. Αγωνιά, είναι αγχώδης εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

Επιθετικότητα

Οδηγίες συμπλήρωσης: Παρακάτω ακολουθούν κάποιες ερωτήσεις, οι οποίες περιγράφουν κάποιες συμπεριφορές παιδιών. Για κάθε ερώτηση, θα σας ζητηθεί να περιγράψετε κάποιες συμπεριφορές του παιδιού σας πριν και εν μέσω πανδημίας του ιού COVID-19 (θα αναγράφεται δίπλα σε κάθε ερώτηση ποια συνθήκη από τις 2 θα λάβετε υπόψιν) επιλέγοντας:

0 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς δεν ταιριάζει καθόλου (απ' όσο ξέρετε) στο παιδί.

1 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές στο παιδί.

2 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει στο παιδί πάρα πολύ ή πολύ συχνά.

Αυτή η ενότητα του ερωτηματολογίου αφορά την πιθανή επιθετικότητα του παιδιού.

1α. Υπήρξε πνεύμα αντιλογίας πριν την πανδημία. *

0 1 2

1β. Είναι πνεύμα αντιλογίας εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

2α. Υπήρξε σκληρός/η, μοχθηρός/η με τους άλλους, τους κάνει το 'νταή' πριν την πανδημία. *

0 1 2

2β. Είναι σκληρός/η, μοχθηρός/η με τους άλλους, τους κάνει το 'νταή' εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

3α. Αποζητούσε απαιτητικά την προσοχή των άλλων πριν την πανδημία. *

0 1 2

3β. Αποζητά απαιτητικά την προσοχή των άλλων εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

4α. Κατέστρεφε τα πράγματά του/της πριν την πανδημία. *

0 1 2

4β. Καταστρέφει τα πράγματά του/της εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

5α. Κατέστρεφε τα πράγματα που ανήκουν στην οικογένεια του/της ή σε άλλους πριν την πανδημία. *

0 1 2

5β. Καταστρέφει τα πράγματα που ανήκουν στην οικογένεια του/της ή σε άλλους εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

6α. Υπήρξε ανυπάκουος/η στο σπίτι πριν την πανδημία. *

0 1 2

6β. Είναι ανυπάκουος/η στο σπίτι εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

7α. Υπήρξε ανυπάκουος/η στο σχολείο πριν την πανδημία. *

0 1 2

7β. Είναι ανυπάκουος/η στο σχολείο (τα διαστήματα που είναι ανοιχτό) εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

8α. Είχε εμπλακεί σε πολλούς καυγάδες πριν την πανδημία. *

0 1 2

8β. Μπλέκει σε πολλούς καυγάδες εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

9α. Υπήρξε επιθετικός/η χτυπώντας τους άλλους ή τους γονείς του πριν την πανδημία. *

0 1 2

9β. Επιτίθεται, χτυπάει τους άλλους ή τους γονείς του εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

10α. Ξεφώνιζε πολύ, στρίγγλιζε πριν την πανδημία. *

0 1 2

10β. Ξεφωνίζει πολύ, στριγγλίζει εν μέσω καραντίνας. *

0 1 2

11α. Υπήρξε πεισματάρης/α, δύστροπος/η και ευερέθιστος/η πριν την πανδημία. *

0 1 2

11β. Είναι πεισματάρης/α, δύστροπος/η και ευερέθιστος/η εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

12α. Εμφάνιζε ξαφνικές αλλαγές στην διάθεση ή τα συναισθήματά του/της πριν την πανδημία. *

0 1 2

12β. Εμφανίζει ξαφνικές αλλαγές στην διάθεση ή τα συναισθήματά του/της εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

13α. Κρατούσε μούτρα για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα για οποιοδήποτε λόγο πριν την πανδημία. *

0 1 2

13β. Κρατάει μούτρα για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα για οποιοδήποτε λόγο εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

14α. Υπήρξε καχύποπτος/η πριν την πανδημία. *

0 1 2

14β. Είναι καχύποπτος/η εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

15α. Πείραζε πολύ τους άλλους δηλαδή ήταν πολύ πειραχτήρι πριν την πανδημία. *

0 1 2

15β. Πειράζει πολύ τους άλλους, είναι πολύ πειραχτήρι εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

16α. Πάθαινε εκρήξεις οργής, άναβε εύκολα πριν την πανδημία. *

0 1 2

16β. Παθαίνει εκρήξεις οργής, ανάβει εύκολα εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

17α. Συνήθιζε να απειλεί τους άλλους πριν την πανδημία. *

0 1 2

17β. Συνηθίζει να απειλεί τους άλλους εν μέσω της πανδημίας. *

0 1 2

18α. Υπήρξε πολύ φωνακλάς, θορυβώδης πριν την πανδημία. *

0 1 2

18β. Είναι πολύ φωνακλάς, θορυβώδης εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

Κοινωνικά προβλήματα

Οδηγίες συμπλήρωσης: Παρακάτω ακολουθούν κάποιες ερωτήσεις, οι οποίες περιγράφουν κάποιες συμπεριφορές παιδιών.

Για κάθε ερώτηση, θα σας ζητηθεί να περιγράψετε κάποιες συμπεριφορές του παιδιού σας πριν και εν μέσω πανδημίας του ιού COVID-19 (θα αναγράφεται δίπλα σε κάθε ερώτηση ποια συνθήκη από τις 2 θα λάβετε υπόψιν) επιλέγοντας:

0 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς δεν ταιριάζει καθόλου (απ' όσο ξέρετε) στο παιδί.

1 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές στο παιδί.

2 = Αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει στο παιδί πάρα πολύ ή πολύ συχνά.

Αυτή η ενότητα του ερωτηματολογίου αφορά τα πιθανά κοινωνικά προβλήματα του παιδιού.

1α. Υπήρξε υπερβολικά προσκολλημένος/η - εξαρτημένος/η στους μεγάλους πριν την πανδημία. *

0 1 2

1β. Είναι υπερβολικά προσκολλημένος/η - εξαρτημένος/η στους μεγάλους εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

2α. Παραπονιόταν ότι νιώθει μοναξιά πριν την πανδημία. *

0 1 2

2β. Παραπονιέται ότι νιώθει μοναξιά εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

3α. Δεν τα πήγαινε καλά με τα άλλα παιδιά πριν την πανδημία. *

0 1 2

3β. Δεν τα πάει καλά με τα άλλα παιδιά εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

4α. Ζήλευε εύκολα πριν την πανδημία. *

0 1 2

4β. Ζηλεύει εύκολα εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

5α. Αισθανόταν ότι όλοι είναι εναντίον του/της πριν την πανδημία. *

0 1 2

5β. Αισθάνεται ότι όλοι είναι εναντίον του/της εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

6α. Χτυπούσε συχνά, πάθαινε ατυχήματα πριν την πανδημία. *

0 1 2

6β. Χτυπάει συχνά, παθαίνει ατυχήματα εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

7α. Οι άλλοι τον/την πείραζαν πολύ πριν την πανδημία. *

0 1 2

7β. Οι άλλοι τον/την πειράζουν πολύ εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

8α. Δεν υπήρχε συμπάθεια στο σχολείο από τα άλλα παιδιά πριν την πανδημία. *

0 1 2

8β. Δεν υπάρχει συμπάθεια στο σχολείο από τα άλλα παιδιά εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

9α. Υπήρξε αδέξιος, δεν είχε συντονισμένες κινήσεις πριν την πανδημία. *

0 1 2

9β. Είναι αδέξιος, δεν έχει συντονισμένες κινήσεις εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

10α. Προτιμούσε να κάνει παρέα με μικρότερα παιδιά πριν την πανδημία. *

0 1 2

10β. Προτιμά να κάνει παρέα με μικρότερα παιδιά εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

11α. Υπήρξε ντροπαλός/η και δειλός/η πριν την πανδημία. *

0 1 2

11β. Είναι ντροπαλός/η και δειλός/η εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

12α. Υπήρχε πρόβλημα στην ομιλία του πριν την πανδημία. *

0 1 2

12β. Έχει πρόβλημα στην ομιλία του εν μέσω πανδημίας. *

0 1 2

α) Παρακαλούμε αναφέρετε τις οργανώσεις, λέσχες, ομίλους ή ομάδες, αθλήματα στις οποίες συμμετείχε το παιδί σας πριν την πανδημία* **και** εν μέσω πανδημίας.*

Παρακαλούμε δίπλα στο καθένα που θα αναφέρετε να συγκρίνετε το παιδί με τα άλλα παιδιά της ίδιας ηλικίας πόσο ενεργά συμμετέχει, αφιερώνει χρόνο και πόσο τα καταφέρνει συμπληρώνοντας ένα από αυτά που παραθέτονται παρακάτω (1. Δεν ξέρω, 2. Λιγότερο ενεργά, 3. Στο μέσο όρο, 4. Πιο έντονα).

.....

β) Παρακαλούμε αναφέρετε οποιαδήποτε εργασία ή μικροδουλειά έκανε συστηματικά το παιδί σας πριν την πανδημία (π.χ. βγάζει τα σκουπίδια, κάνει baby-sitting, στρώνει το κρεβάτι του, εργάζεται σε μαγαζί κλπ) * **και** εν μέσω πανδημίας

Παρακαλούμε δίπλα στο καθένα που θα αναφέρετε να συγκρίνετε το παιδί με τα άλλα παιδιά της ίδιας ηλικίας πόσο ενεργά συμμετέχει συμπληρώνοντας ένα από αυτά που παραθέτονται παρακάτω (1. Δεν ξέρω, 2. Λιγότερο ενεργά, 3. Στο μέσο όρο, 4. Πιο έντονα).

.....

γ) Πόσους στενούς φίλους είχε το παιδί σας πριν την πανδημία (Μη συμπεριλάβετε αδέρφια)* **και** εν μέσω πανδημίας (Μη συμπεριλάβετε αδέρφια). *

Κανένα

1

2 ή 3

4 ή περισσότερα

δ) Περίπου πόσες φορές την εβδομάδα έκανε το παιδί σας πράγματα με φίλους εκτός από τις κανονικές ώρες του σχολείου και άλλων εξωσχολικών δραστηριοτήτων πριν την πανδημία (Μη συμπεριλάβετε τα αδέρφια) * **και** εν μέσω πανδημίας (Μη συμπεριλάβετε τα αδέρφια). *

Λιγότερο από 1 φορά / Καμία φορά

1 ή 2 φορές

3 ή περισσότερες

Σύγκριση με άλλα παιδιά της ηλικίας του, το παιδί (πριν και εν μέσω πανδημίας):

Ακολουθούν 4 ερωτήσεις σχετικά με την σύγκριση με άλλα παιδιά.

1. Πόσο καλά τα πήγαινε με τα αδέρφια του/της πριν την πανδημία. * Πόσο καλά τα πάει με τα αδέρφια του/της εν μέσω πανδημίας. *

Χειρότερα

Στο μέσο όρο (ίδια)

Καλύτερα

Δεν έχει αδέρφια

2. Πόσο καλά τα πήγαινε με τα άλλα παιδιά πριν την πανδημία. * Πόσο καλά τα πάει με τα άλλα παιδιά εν μέσω της πανδημίας. *

Χειρότερα

Στο μέσο όρο

Καλύτερα

3. Πόσο καλά συμπεριφερόταν στους γονείς του πριν την πανδημία. * Πόσο καλά συμπεριφέρεται στους γονείς του εν μέσω της πανδημίας. *

Χειρότερα

Στο μέσο όρο

Καλύτερα

4. Πόσο καλά έπαιζε και δούλευε μόνος/η του/της. * Πόσο καλά παίζει και δουλεύει μόνος/η του/της. *

Χειρότερα

Στο μέσο όρο

Καλύτερα

Σχολική επίδοση

Στη συνέχεια ακολουθούν ερωτήσεις σχετικά με τη σχολική επίδοση των παιδιών. Παρακαλώ συμπληρώστε το αντίστοιχο πλαίσιο ανάλογα την τάξη του παιδιού. Αν το παιδί δεν πήγαινε Δημοτικό πριν την πανδημία αγνοείστε την ερώτηση 1. Α.

1. Α) Για μαθητές Α'-Β' τάξη ποια είναι η επίδοση του παιδιού σας πριν την πανδημία στα παρακάτω μαθήματα σύμφωνα με την αξιολόγηση του δασκάλου του (να λάβετε υπόψιν την τελευταία αξιολόγηση των παιδιών πριν την πανδημία) **και** 1B εν μέσω πανδημίας.

Καθόλου καλά Λίγο καλά Αρκετά καλά Πολύ καλά Πάρα πολύ καλά

Γλώσσα

Μαθηματικά

Γλώσσα

Μαθηματικά

2.Α) Για μαθητές Γ'-ΣΤ' τάξη ποια είναι η επίδοση του παιδιού σας πριν την πανδημία στα παρακάτω μαθήματα σύμφωνα με την αξιολόγηση του δασκάλου του (να λάβετε υπόψιν την τελευταία αξιολόγηση των παιδιών πριν την πανδημία) **και** 2B εν μέσω πανδημίας.

Άριστα (Α/9-10) Πολύ καλά (Β/7-8) Καλά (Γ/5-6) Σχεδόν καλά (Δ/<5) Δεν υπάρχει στο πρόγραμμα του παιδιού

Ελληνικά/ Γλώσσα

Μαθηματικά

Ιστορία

Γεωγραφία

Φυσική

Χημεία

Πληροφορική

Αγγλικά

2η ξένη γλώσσα

3. Το παιδί σας βρίσκεται σε ειδική αγωγή, αποκαταστασιακό πρόγραμμα, τάξη ένταξης ή ειδικό σχολείο πριν και εν μέσω πανδημίας. *

Όχι

Ναι

Αν ναι, τι είδους προγράμματος τάξης ή σχολείου και σε ποια συνθήκη (πριν ή εν μέσω πανδημίας).

.....

4. Το παιδί σας έχει επαναλάβει κάποια τάξη πριν και εν μέσω πανδημίας. *

Όχι

Ναι

Αν ναι, ποια τάξη, για ποιο λόγο και σε ποια συνθήκη (πριν ή εν μέσω πανδημίας).

.....

5.A Το παιδί σας είχε πρόβλημα με τα μαθήματα ή άλλα προβλήματα στο σχολείο πριν την πανδημία. *

Όχι

Ναι

Αν ναι, παρακαλώ περιγράψτε το/τα προβλήματα αυτά. Πότε άρχισαν τα προβλήματα αυτά και αν έχουν λυθεί.

.....

5.B Το παιδί σας έχει πρόβλημα με τα μαθήματα ή άλλα προβλήματα στο σχολείο εν μέσω πανδημίας. *

Όχι

Ναι

Αν ναι, παρακαλώ περιγράψτε το/τα προβλήματα αυτά. Πότε άρχισαν τα προβλήματα αυτά και αν έχουν λυθεί.

.....

6. Το παιδί σας έχει κάποια αρρώστια, αναπηρία (ψυχική, σωματική, νοητική) πριν και εν μέσω πανδημίας. *

Όχι

Ναι

Αν ναι, παρακαλούμε περιγράψτε.

.....

7. Τι σας απασχολούσε περισσότερο για το παιδί σας πριν την πανδημία. *

Τι σας απασχολεί περισσότερο για το παιδί σας εν μέσω πανδημίας. *

.....

8. Παρακαλούμε περιγράψτε τα πιο θετικά στοιχεία του παιδιού σας πριν την πανδημία. *

Παρακαλούμε περιγράψτε τα πιο θετικά χαρακτηριστικά του παιδιού σας εν μέσω πανδημίας. *

.....